

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

3 – 4

ožujak – travanj / mart – april

Sarajevo 2024.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršna urednica: Bojana TODOROVIĆ

Redakcija časopisa:

doc. dr. sc. Enver IŠERIĆ, prof. dr. sc. Alena JURIĆ, prof. dr. Mirko PEJANOVIĆ,
prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost), a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice	5
PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD	
Filip Novaković Inkriminacija klevete u poredbenom svjetlu	7
STRUČNI RAD	
Emir Kadrić Položaj javnih preduzeća u okviru javne uprave s osvrtom na pravni okvir u Bosni i Hercegovini	28
PRIKAZ	
Miloš Davidović Tarik Velić Osvrt na XVI stručno savjetovanje tužilaca u Bosni i Hercegovini „20 godina primjene krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini“	50
Majda Halilović Prikaz studije „Analiza sudske prakse u predmetima govora mržnje i zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini“	57
Arben Murtezić Prikaz seminara „Umjetna inteligencija i krivično pravosuđe“	61
SUDSKA PRAKSA	
Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović)	66
Evropski sud za ljudska prava (Harun Išerić)	87
Sud Evropske unije (Nasir Muftić)	98
Upute za autore	104

CONTENTS

Foreword of the Editor-in-Chief 5

SCIENTIFIC REVIEW

Filip Novaković Defamation incrimination in a comparative light 7

PROFESSIONAL PAPER

Emir Kadrić Position of public enterprises within the public
administration with reference to the legal
framework in Bosnia and Herzegovina 28

OVERVIEW

Miloš Davidović Review of the XVI Symposium of prosecutors
Tarik Velić in Bosnia and Herzegovina "20 years of criminal
laws and laws on criminal procedure
in Bosnia and Herzegovina" 50

Majda Halilović Presentation of the "Analysis of court practice
in cases of hate speech and hate crimes
in Bosnia and Herzegovina" 57

Arben Murtezić Presentation of the Seminar "Artificial Intelligence
and Criminal Justice" 61

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina
(Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović) 66

European Court of Human Rights
(Harun Išerić) 87

Court of the European Union
(Nasir Muftić) 98

Instructions for authors 104

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Sadržaj ovog dvobroja časopisa „Pravna misao“ obuhvata po jedan pregledni naučni i stručni članak, tri prikaza i tri priloga sudske prakse.

U tekstu pod naslovom „Inkriminacija klevete u poredbenom svjetlu“ (pregledni naučni rad) autor ističe da kleveta, kao krivično djelo protiv časti i ugleda, predstavlja jedinstven izazov za pravne sisteme, što zahtijeva uporedno ispitivanje kako bi se razjasnili različiti pristupi usvojeni u različitim jurisdikcijama. Istražujući nijansirane pravne okvire ovaj članak sistematski procjenjuje elemente inkriminacije za klevetu, standarde odgovornosti i odbrane dostupne u savremenim pravnim sistemima, bacajući svjetlo na zamršenu ravnotežu između zaštite ugleda i zaštite slobode izražavanja. Komparativna analiza obuhvata niz pravnih tradicija, uključujući *common law*, *civil law* i hibridne sisteme. Pregledom ključnih slučajeva i zakonskih odredbi, u članku se nastoje identifikovati zajednički trendovi, dispariteti i novi obrasci u tretmanu krivičnih djela klevete. Kako to autor naglašava, komparativna leća korištena u ovoj studiji će olakšati dublje razumijevanje kulturnih, historijskih i pravnih faktora koji utiču na oblikovanje inkriminacije klevete u komparativnom pravu.

Članak pod naslovom „Položaj javnih preduzeća u okviru javne uprave s osvrtom na pravni okvir u Bosni i Hercegovini“ (stručni članak) posvećen je analizi pojmova i međusobnoj povezanosti javne uprave, javnih službi, javnog preduzeća i javnih ovlaštenja. Predmet ovog rada odnosi se uopšteno na položaj javnih preduzeća u okviru sistema javne uprave, odnosno na položaj javnih preduzeća u postojećem sistemu javne uprave u Bosni i Hercegovini, koji je referentan pravni okvir za praktična pojašnjenja ili primjere koji su izloženi. Autor ističe da javna preduzeća putem kojih se obavljaju djelatnosti od opšteg interesa imaju specifičan položaj u okviru javne uprave, te navedeno nastoji teoretski i praktično pojasniti na primjerima iz Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, posebno se obrađuje i institut javnih ovlaštenja putem kojih javna preduzeća odlučuju o pravima i obavezama građana i privrednih društava, te ostvaruju javne ciljeve i svrhe.

Na stranicama ovog broja očekuju vas prikazi i osvrti na: - XVI stručno savjetovanje tužilaca u Bosni i Hercegovini o temi „20 godina primjene krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini“ (Neum, 16-19. oktobra 2023); - studiju pod naslovom „Analiza sudske prakse u predmetima govora mržnje i zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini“, te – seminar „Umjetna inteligencija i krivično pravosuđe“ (Sarajevo, 26. marta 2024).

Raznolikost sudske prakse, kao i ranije, ima za cilj da predstavi judikaturu o relevantnim stavovima i argumentaciji u ključnim oblastima prava i čovjekovog djelovanja. U ovom broju pregled sudske prakse obuhvata judikaturu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, te odluke Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije.

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

INKRIMINACIJA KLEVETE U POREDBENOM SVJETLU

pregledni znanstveni rad

UDK 343.63

Filip Novaković*

Sažetak:

Ovaj članak zadire u višestruko područje inkriminacije klevete, istražujući nijansirane pravne okvire koje koriste različite jurisdikcije širom svijeta. Kleveta, kao krivično djelo protiv časti i ugleda, predstavlja jedinstven izazov za pravne sisteme, što zahtijeva uporedno ispitivanje kako bi se razjasnili različiti pristupi usvojeni u različitim jurisdikcijama. Ovaj članak sistematski procjenjuje elemente inkriminacije za klevetu, standarde odgovornosti i odbrane dostupne u različitim pravnim sistemima, bacajući svjetlo na zamršenu ravnotežu između zaštite ugleda i zaštite slobode izražavanja. Komparativna analiza obuhvata niz pravnih tradicija, uključujući *common law*, *civil law* i hibridne sisteme. Pregledom ključnih slučajeva i zakonskih odredbi, ovaj članak nastoji da identifikuje zajedničke trendove, disparitete i nove obrasce u tretmanu krivičnih djela klevete. Komparativna leća korištena u ovoj studiji će olakšati dublje razumijevanje kulturnih, historijskih i pravnih faktora koji utiču na oblikovanje inkriminacije klevete u različitim jurisdikcijama.

Ključne riječi:

kleveta, sloboda govora, komparativno pravo, javna kleveta, pisana kleveta

* *MA iur.*

1. Uvod

Kleveta, s aspekta krivičnog prava, predstavlja trajni izazov u delikatnoj ravnoteži između zaštite ugleda pojedinca i očuvanja principa slobode govora. Kako se društva razvijaju, tako se razvijaju i njihovi pravni okviri koji okružuju klevetu, odražavajući zamršenu interakciju između kulturnih vrijednosti, historijskog konteksta i savremene pravne filozofije. Ovaj članak se bavi složenim pejzažom inkriminacije klevetom, vršeći komparativnu analizu u različitim jurisdikcijama kako bi se razotkrile nijansirane varijacije i zajedništva u načinu na koji društva upravljaju tenzijama između slobodnog izražavanja i zaštite individualne reputacije. Kleveta zauzima jedinstvenu raskrnicu u širem polju krivičnog prava. Implikacije lažnih izjava, bilo da su date u štampi, na internetu ili putem drugih medija, šire se izvan neposrednih uključenih strana, utičući na tkivo društvenog diskursa i individualnog povjerenja. Ovaj članak nastoji da istraži pravne odgovore na klevetu u različitim pravnim sistemima, bacajući svjetlo na pristupe koje su usvojile različite jurisdikcije kako bi se uspostavila ravnoteža između slobode izražavanja i potrebe za suzbijanjem lažnih i štetnih izjava. Komparativna metoda korištena u ovoj studiji omogućava sveobuhvatno ispitivanje inkriminacije klevete, uzimajući u obzir raznolikost pravnih tradicija, kulturnih normi i historijskih putanja. Suprotstavljanjem pravnih okvira zemalja s različitim pravnim sistemima – *common law*, *civil law* i hibridni sistemi – želimo da razjasnimo osnovne principe koji oblikuju inkriminaciju klevete i ispitamo kako se ti principi primjenjuju u praksi. Ispitujući inkriminaciju klevete kroz komparativnu prizmu, težimo da doprinesemo tekućem diskursu o delikatnoj ravnoteži između slobode izražavanja i zaštite ugleda. Razotkrivanjem zamršenosti inkriminacije klevete u svim jurisdikcijama, ovaj članak nastoji pružiti vrijedne uvide pravnim praktičarima, kreatorima politike i pravnim teoretičarima koji su uključeni u evolutivni dijalog oko klevete u međusobno povezanom svijetu.

2. Crtica o kleveti kao krivičnom djelu

Kleveta, najkraće, obuhvata svaki način komunikacije koji može nanijeti štetu ugledu treće strane. Ova ekspanzivna definicija naglašava inkluzivnu prirodu klevete, obuhvatajući spektar ljudima razumljive komunikacije, bilo verbalne ili neverbalne. Osim pukih izgovorenih ili napisanih riječi, on se proteže i na geste, slike, znakove i izraze, odražavajući razvojni pejzaž komunikacije u savremenom društvu. Ono što je važno, kleveta nadilazi

granice izjava koje se lako falsifikuju, proširujući svoj djelokrug tako da obuhvati apstraktnije pojmove kao što su dostojanstvo i čast.¹

Ono što je najvažnije, da bi se komunikacija smatrala klevetničkom, ona mora biti distribuirana publici izvan pojedinca na kojeg izjave direktno utiču (dakle, kleveta nije ono što je izgovoreno *in camera caritatis*).² Ovaj kriterijum razlikuje klevetu od privatnog izražavanja, naglašavajući njen potencijalni uticaj na širu društvenu percepciju pojedinca. Štaviše, trajnost ili prolaznost medija kroz koji se komunikacija odvija oblikuje klasifikaciju klevete. Javna kleveta, koja proizlazi iz pisanih ili štampanih izjava, internet publikacija ili širenja putem masovnih medija, za razliku je od neformalne, izgovorene klevete koja se obično naziva tračevima. U savremenom pravnom okruženju, kleveta se pretežno tretira kao građanskopravni delikt, omogućavajući oštećenim stranama da traže pravne lijekove putem građanskih parnica. Međutim, važno je napomenuti da pravni sistemi pokazuju značajnu divergenciju u svom tretmanu klevete, pri čemu ga neke jurisdikcije označavaju kao krivično djelo. Štaviše, određene jurisdikcije usvajaju hibridni pristup, koji uključuje i građansku i krivičnu dimenziju u rješavanju klevetničkih djela.

Precizna definicija klevete, zajedno s pratećim radnjama protiv časti i ugleda, podliježe značajnim varijacijama od zemlje do zemlje i od nadležnosti do jurisdikcije. Zamršene pravne nijanse uključuju da li se kleveta tretira kao krivično djelo, u kojoj se mjeri uvrede i mišljenja uzimaju u obzir uz činjenične navode i valjanost dokazivanja navodnih činjenica kao odbrane. Ova raznolikost odražava bogatu tapiseriju pravnih tradicija i kulturnih perspektiva koje utiču na obrise zakona o kleveti na globalnom nivou.

3. Inkriminacija klevete u komparativnom svjetlu: Istraživanje pravnih perspektiva u različitim jurisdikcijama

U narednim retcima ćemo se poslužiti komparativnim metodom, nezaobilaznom u području pravnih nauka, a koja nam pomaže da dublje i bolje razumijemo pravne sisteme i pravne prakse na različitim pravnim područjima. Uspoređujući i suprotstavljajući različite pravne okvire, možemo

¹ Atanacković, D. R. (1985) Krivično pravo, Posebni deo, Četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: NIU Službeni list SFRJ, str. 234.

² Bačić, F., Pavlović, Š. (2001) Kazneno pravo, Posebni dio, I. izdanje. Zagreb: Informator, str. 169

identifikovati zajednička načela, jedinstvene pristupe i nove trendove. Ova šira perspektiva neprocjenjiva je za pravne teoretičare i pravne stručnjake jer obogaćuje naše razumijevanje raznolikosti pravnih pravila.

Zakonodavstvo dvije bivše jugoslavenske republike poznaje krivično djelo klevete – Slovenija i Hrvatska. Kazenski zakonik Republike Slovenije (u daljem tekstu: KZS)³ klevetu (*obrekovanje*) određuje kao krivično djelo koje čini onaj ko o nekome tvrdi ili širi neistinito što može škoditi njegovoj časti ili dobrom glasu, iako zna da je ono što tvrdi ili širi neistinito (član 159 stav 1). Osnovni oblik ovog krivičnog djela čini onaj ko, iako zna da je podatak neistinit, iznosi ili širi lažne informacije o drugoj osobi koji mogu naštetiti ugledu ili dobrom glasu te osobe. Teži oblik krivičnog djela postoji ako ono počinjeno u štampi, na radiju, televiziji ili drugom sredstvu javnog saopštavanja ili na internetskim stranicama ili na javnom skupu (član 159 stav 2 KZS). Osobito težak oblik klevete postoji ako je ono što se neistinito tvrdi ili širi takve naravi da ima teške posljedice za oštećenog (član 159 stav 3 KZS). Kazneni zakon Republike Hrvatske (u daljem tekstu: KZH)⁴ klevetu određuje kao krivično djelo koje čini onaj ko pred drugim za nekoga iznese ili pronese neistinitu činjeničnu tvrdnju koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu (član 149 stav 1). Teži oblik ovog krivičnog djela čini ona ko neistinitu činjeničnu tvrdnju iznese ili pronese putem štampe (tiska), radija, televizije, računarskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ono postala dostupno većem broju osoba (član 149 stav 2 KZH).⁵

Prema odredbi § 187 njemačkog *Strafgesetzbuch*-a (u daljem tekstu: StGB),⁶ onaj ko, protivno svom boljem znanju, o drugoj osobi iznese ili pronese neistinitu činjenicu koja ima za cilj poniziti tu osobu ili negativno uticati na javno mišljenje o toj osobi ili ugroziti njenu kreditnu sposobnost, čini krivično djelo klevete (*Verleumdung*). Ova odredba StGB-a utjelovljuje osnovno načelo pravnog i etičkog ponašanja, naglašavajući imperativ istinitosti i tačnosti u

³ Uradni list Republike Slovenije, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNŠPP in 16/23.

⁴ Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21 i 114/22.

⁵ Vid. Novoselec, P. (2016) „Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu”, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 66(4)/2016, str. 465.

⁶ Bundesgesetzblatt, StGB 1998 I S. 3322, 2023 I Nr. 203.

širenju informacija koje se tiču pojedinaca. Njome njemački zakonodavac nastoji da zaštiti ugled pojedinca, kao i njegov finansijski kredibilitet od neopravdanih i zlonamjernih napada putem širenja neistinitih činjenica. Izraz „protivno svom boljem znanju“ (*...wider besseres Wissen in Beziehung auf einen andere...*) bolje naglašava subjektivni element, implicirajući da počinitelj posjeduje znanje o neistini koju iznosi ili pronosi. Ovaj element umišljaja označava da širenje neistinitih informacija nije nenamjerno ili slučajno, već je namjerno i zlonamjerno po prirodi, pojačavajući težinu krivičnog djela. Dva su oblika klevete u njemačkom StGB, osnovni i teži oblik. Osnovni oblik, „obična“ kleveta se ogleda u iznošenju ili pronošnju neistinitih informacija (usmeno ili pisanim putem) ograničenom krugu lica, dok se teži oblik ogleda u iznošenju ili pronošnju informacija na javno, na skupu ili širenjem sadržaja. Zasebno krivično djelo predstavlja klevetanje osoba koje su uključene u politički život nacije (od državnog do lokalnog nivoa) zbog političke funkcije koju ta osoba vrši (*Gegen Personen des politischen Lebens gerichtete ... Verleumdung*). U ovom slučaju će da postoji krivično djelo samo ako ta kleveta značajno otežava rad ili vršenje javne službe te osobe (§ 188/1 StGB). Kao krivično djelo StGB u § 189 predviđa i klevetanje preminulih osoba (*Verunglimpfung des Andenkens Verstorbener*).

Austrijski *Strafgesetzbuch* (u daljem tekstu: AStGB)⁷ predviđa da krivično djelo klevete (*Üble Nachrede*) čini onaj ko na način koji je uočljiv trećoj osobi optuži drugoga za prezirno svojstvo ili stav ili za nečasno ponašanje ili ponašanje koje vrijeđa moral i koje bi ga u javnosti moglo učiniti prezirnim ili omalovažavajućim (§ 111/1). Teži oblik klevete postoji kada se ista počini putem štampe, na radiju ili na drugi način koji neistinitu informaciju učini dostupnom široj javnosti (§ 111/2 AStGB).⁸

⁷ Bundesgesetzblatt, Nr. 60/1974, 05/1982, 295/1984, 605/1987, 398/1988, 599/1988, 242/1989, 243/1989, 30a/1991, 628/1991, 527/1993, 570/1993, 622/1994, 762/1996, 12/1997, 105/1997, 112/1997, 131/1997, 153/1998, 34/2000, 58/2000, 19/2001, 130/2001, 62/2002, 101/2002, 134/2002, 15/2004, 136/2004, 152/2004, 68/2005, 56/2006, 93/2007, 109/2007, 112/2007, 40/2009, 52/2009, 98/2009, 135/2009, 142/2009, 38/2010, 58/2010, 108/2010 und 111/2010.

⁸ Vid. šire Živković, A. (2017) „Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?“, II deo, Izbor sudske prakse, 12/2017, str. 66-69 i Živković, A. (2017) „Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, I deo“, Izbor sudske prakse, 11/2017, str. 64-69.

Francuski *Code pénal* (u daljem tekstu: CPF)⁹ poznaje krivično djelo klevetničkog prijavljivanja (*de la dénonciation calomnieuse*) u članu 226-10. Njega čini onaj ko objavi činjenice, na bilo koji način, koje su sumjerene protiv određene osobe, a koje će vjerovatno rezultirati sudskim, upravnim ili disciplinskim sankcijama i za koju se zna da je potpuno ili djelomično naistiniata, kada je upućena bilo pravosudnom službeniku ili upravnoj ili sudskoj policiji, bilo tijelu koje ima ovlasti da to prati ili da predmet prosljedi nadležnom tijelu, ili hijerarhijskim nadređenima ili poslodavcu prijavljene osobe. Za razliku od drugih kontinentalnih zakona, kleveta u CPF-u je veoma usko određena i osoba će se krivično goniti samo ako je neistinita činjenica koju je iznijela pred *numerus clausus* određenim osobama dovela do posljedice koja se ogleda u provođenju pravnog postupka protiv oklevetanog lica.

Član 246 Krivičnog zakona Narodne Republike Kine (u daljem tekstu: KZK)¹⁰ sadrži odredbe koje se odnose na krivično djelo koje uključuju javno vrijeđanje i klevetu izmišljanjem priča. Ovo krivično djelo čini onaj pojedinac koji otvoreno vrijeđaju druge koristeći silu ili alternativne metode ili koji smišlja i propagira lažne narative sa namjerom klevetanja drugih.

Japanski Kazneni zakon (u daljem tekstu: JKZ),¹¹ regučiče krivično djelo klevete (*Meiyokison*) u članu 230. Prema odredbi člana 230 stav 1 JKZ, ovo krivično djelo čini onaj ko javno kleveće drugu osobu, bez obzira da li su činjenice koje objavljuje istinite ili lažne. Ova odredba precizira da čin klevete mora da uključuje iznošenje tvrdnji o drugoj osobi u javnosti. To znači da je klevetnička izjava ili tvrdnja iznesena na način koji je dostupan široj publici ili široj javnosti. Međutim član 230 stav 1 JKZ ne precizira način na koji se kleveta događa, tako da može da uključuje izgovorene ili pisane riječi, znakove ili druge oblike komunikacije. Zanimljivo je da ova odredba JKZ ne pravi razliku između istinitih i lažnih navoda kada je u pitanju čin klevete. Drugim riječima, ne zahtijeva da izjava bude lažna da bi se smatrala klevetom. To je u suprotnosti sa velikim brojem zakonima o kleveti u drugim zemljama koji

⁹ Journal officiel de la République française, Version en vigueur au 19 octobre 2023.

¹⁰ Adopted at the Second Session of the Fifth National People's Congress on July 1, 1979; revised at the Fifth Session of the Eighth National People's Congress on March 14, 1997 and promulgated by Order No.83 of the President of the People's Republic of China on March 14, 1997.

¹¹ Act No. 45 of 1907, Act No. 72 of 2017.

često zahtijevaju da izjava bude lažna. Odredba člana 230 stav 2 JKZ, također, čini izuzetak za klevetu umrlih osoba. Klevetanje preminule osobe nije kažnjivo osim ako se ne temelji na lažnim činjenicama. Drugim riječima, iznošenje lažnih tvrdnji o preminuloj osobi i dalje se može smatrati klevetom i može rezultirati krivičnom sankcijom. Važno je napomenuti da odredba u japanskom kaznenom zakonu ne zahtijeva bilo kakvu posebnu namjeru nanošenja štete ili saznanje da će izjava naštetiti ugledu oklevetane osobe (što je, opet, u suprotnosti sa nekim zakonima o kleveti u drugim jurisdikcijama koji zahtijevaju zlu namjeru ili namjere nanošenja štete).

Indijski Kazneni zakon (u daljem tekstu: IPC)¹² u odjeljku 499 propisuje da ko riječima izgovorenim ili namijenjenim čitanju, znakovima ili vidljivim prikazima učini ili objavi bilo kakvo pripisivanje bilo koje osobe sa namjerom da joj naštetiti, ili znajući ili imajući razloga vjerovati da će takvo pripisivanje naštetiti ugledu te osobe, on kleveće tu osobu. Ovaj odjeljak definiše krivično djelo i utvrđuje elemente koji čine klevetu. Ova odredba navodi da se kleveta može dogoditi kroz riječi izgovorene ili namijenjene čitanju, ili znakovima ili vidljivim prikazima. To znači da kleveta može imati različite oblike, uključujući izgovorene riječi, pisane riječi, geste ili bilo koji drugi vidljivi prikaz. Kleveta uključuje stvaranje ili objavljivanje „pripisivanja“ u vezi s nekom osobom. Pripisivanje u suštini znači optužbu ili izjavu koja šteti ugledu osobe. Osoba koja imputira mora to učiniti sa namjerom nanošenja štete ugledu druge osobe. U pravnom smislu, to znači da iza izjave mora postojati zla namjera. Međutim, čak i ako ne postoji stvarna namjera nanošenja štete, ako osoba koja daje izjavu zna ili ima razloga vjerovati da će pripisivanje naštetiti ugledu druge osobe, to i dalje predstavlja klevetu. Ovo je važan element jer uzima u obzir situacije u kojima osoba možda nema namjeru nauditi, ali je svjesna potencijalne štete. IPC, također, spominje da postoje određeni izuzeci. Ti su izuzeci uključuju slučajeve u kojima su izjave date u dobroj vjeri za javno dobro, u interesu pravde ili radi zaštite nečijih prava. Ovi su izuzeci važni za ravnotežu između prava na slobodu govora i zaštite ugleda.¹³

¹² Act No. 45 (Nr. XLV) of 1860.

¹³ Vid. Morgan, W., Macpherson, A. G. (1863) *The Indian Penal Code, (Act XLV. of 1860), with Notes.* Calcutta: Hay, str. 440-448. Vid. šire Knox-Mewer, R. (1956) „Defamation: Some Indian Precedents and the Common Law“, *The International and Comparative Law Quarterly*, 5(2)/1956, str. 282-285.

U Izraelu od 1965. godine kleveta postoji i kao krivično djelo i kao građanskopravni delikt, a što je predviđeno posebnim Zakonom za zaštitu od klevete.¹⁴ Odjeljak 1 ovog zakona klevetu određuje kao sve što bi objavljivanjem moglo: (1) da ponizi osobu u očima drugih ljudi ili je učiniti predmetom mržnje, prezira ili ismijavanja s njihove strane; (2) da uzrokuje da se na osobu gleda s prijezirom zbog djela, ponašanja ili karakteristika koje su joj pripisane; (3) da ošteti osobu u njenoj službi, bilo da je u javnoj ili bilo kojoj drugoj službi, ili u njenom poslu, zanimanju ili profesiji; (4) da izazove prezir prema nekoj osobi zbog njenog porijekla ili vjere. Kleveta u Izraelu podložna je tužbi *per se*, što znači da nije potrebna šteta da bi nastala odgovornost. Odgovornost za klevetu je stroga u smislu da dobra vjera ili razumnost nisu „odbrana“, osim ako se ne navode u okviru nabrojanih zakonskih okolnosti (kao što su, na primjer, istinitost činjeničnih navoda, zaštita javnog interesa i slično). Da bi se kleveta smatrala krivičnim djelom, objavljivanje određenih činjenica i činjeničnih tvrdnji mora da bude namjerno i usmjereno na najmanje dvije osobe.

Osvrtom na porodicu prava *common law*, uočavamo da je Ujedinjeno Kraljevstvo dekriminalisalo klevetu 2010. godine Zakonom o mrtvozornicima i pravosuđu (*Coroners and Justice Act 2009*). Prije toga, u praksi britanskih sudova bilo je veoma malo slučajeva klevete koji svoj epilog pronalazili u krivičnim presudama.¹⁵ Prema engleskom *common law*, dokazivanje istinitosti navoda izvorno je bila valjana odbrana samo u građanskim slučajevima klevete. Kleveta kao krivično djelo tumačena je kao kažnjivo djelo protiv javnosti u cjelini na osnovu tendencije klevete da izazove kršenje mira, a ne kao krivično djelo zasnovano na stvarnoj kleveti *per se*. Tako se istinitost tvrdnji smatrala nevažnom. Do dekriminalizacije klevete, za područje Ujedinjenog kraljevstva važio je Zakon o klevetu iz 1843. godine (*Libel Act 1843*),¹⁶ prema kojem je kažnjivo bilo zlonamjerno objavljivanje bilo kakvu klevetničkih informacija, znajući da su iste lažna (odjeljak 5). Optuženi

¹⁴Defamation (Prohibition) Law, 5725-1965.

¹⁵ Npr. poznati je slučaj iz 1912. godine kada je italijanski anarhist Errico Malatesta osuđen je za krivično djelo klevete jer je denuncirao italijanskog državnog agenta Ennia Belellija. Vid. Embry, M. (2022) A Legal and Cultural History of Anarchism Within the English Courts During the Nineteenth and Twentieth Centuries. Waco: Baylor University, str. 54-60.

¹⁶R.S.C., 1985, c. C-46. Vid. šire Veeder, V. V. (1904). *Op. cit.*, 46-47.

se mogao osloboditi od kazne ako dokaže istinitost navoda ili ako je dokazao da je objavljivanje bilo za „javnu dobrobit“ (odjeljak 6).¹⁷ Kanada, bez obzira na to što prati tradiciju engleskog prava (odnosno francuskog, kada govorimo o Kvebeku), pitanje klevete reguliše kako građanskim, tako i krivičnim pravom. Krivični zakon Kanade (*Criminal Code of Canada*) pitanje klevete reguliše u odjeljku 298.

Odredba odjeljka 298(1) kanadskog Krivičnog zakona, definiše klevetu kao bilo koju stvar objavljenu bez zakonskog opravdanja ili izgovora koja bi mogla da naštetiti ugledu bilo koje osobe. Povreda ugleda je predviđena izlaganjem mržnji, prijeziru, ismijavanju ili uvredama. Ova odredba naglašava važnost zakonitog opravdanja ili isprike kada se objavljuje sadržaj koji može ukaljati ugled pojedinca. U daljnjem razgraničenju parametara klevete, odjeljak 298(2) razrađuje način izražavanja koji se može smatrati klevetničkim. Odredba prepoznaje da se kleveta može prenijeti u različitim oblicima, bilo direktnim izražavanjem ili suptilnom insinuacijom i ironijom. Ova fleksibilnost u načinu izražavanja naglašava prilagodljivost prava komunikacijskim medijima i stilovima koji se razvijaju. Dva su oblika radnje izvršenja klevete prema kanadskom Krivičnom zakonu: (a) riječima čitko označene na bilo kojoj stvari / predmetu i (b) bilo kojim predmetom koji označava klevetu osim riječima. U prvom slučaju, odjeljak 298(2)(a) priznaje da se kleveta može izraziti riječima čitko označenim na, doslovno, bilo čemu. To uključuje tradicionalne oblike izražavanja, kao što su pisane ili štampane riječi na papiru, digitalni zaslone ili bilo koji materijal koji može prenijeti pisani jezik. Ovaj uključiv pristup osigurava da zakon ostaje relevantan i primjenjiv na široku lepezu komunikacijskih metoda. U drugom slučaju, odjeljak 298(2)(b) proširuje definiciju klevete kako bi uključila izražavanje putem predmeta koji označavaju klevetničku poruku. Ova odredba priznaje prirodu komunikacije koja se razvija, gdje simbolična ili neverbalna sredstva također mogu prenijeti štetne poruke. Obuhvatajući klevetu temeljenu na predmetu, kanadski Krivični zakon se bavi mogućnošću klevete putem vizualnih, simboličkih ili umjetničkih prikaza.

¹⁷ Folkard, H. C. (1908) *The Law of Slander and Libel, Including the Practice, Pleading, and Evidence, Civil and Criminal, with Forms and Precedents, also Contempts of Court and the Procedure in Libel by Indictment and Criminal Information, also an Appendix of Statutes, Seventh Edition.* London: Butterworth, str. 480.

Australija, zbog svog federalnog uređenja, dugo nije imala ujednačeno zakonodavstvo po pitanju klevete. Tek početkom XXI vijeka (konkretno 2006. godine) dolazi do harmonizacije propisa na nacionalnom nivou i na nivoima federalnih jedinica. Gotovo sve federalne jedinice, kao i *Commonwealth* u cjelini klevetu ne predviđaju kao krivično djelo svojim zakonodavstvom, nego se pojedincima pruža građanskopravna zaštita. Izuzetak od ovog pravila je Novi Južni Vels, koji u svom Zakonu o zločinima iz 1900. godine (*Crimes Act 1900*)¹⁸ prepoznaje klevetu kao krivično djelo. Iz ove inkriminacije je isključeno *common law* kažnjivo djelo opšte klevete, koje je postojalo prije ujednačavanje pravnih propisa o kleveti u Australiji, ali je zadržana blasfemična, buntovnička i opscena kleveta. Prema odjeljku 529(3) ovog krivičnog zakona, krivično djelo klevete čini ona osoba koja bez zakonskog razloga objavi materijal kojim se kleveta druga osoba sa znanjem da je taj materijal lažan i sa namjerom nanošenja ozbiljne štete žrtvi ili bilo kojoj drugoj osobi. Pored toga, istom odredbom propisano je da će ovog djelo počiniti i u slučaju nesmotrenosti u pogledu nanošenja štete. Definicija klevete data je odjeljkom 529(11), gdje se po klevetničkim materijalom podrazumijeva: materijal koji je objavljen i dostupan barem još jednom licu osim onoga koji je isti materijal objavio i izuzimajući oklevetanu osobu; u tom materijalu je označena oklevetana osoba, direktno ili indirektno; materijal je imao klevetničko značenje, što znači da: može prouzrokovati da oklevetana osoba bude izbjegavana ili posramljena, ili ako može uticati negativno na ugled te osobe u društvu, ili ako može naštetiti profesionalnom ugledu osobe sugerišući nedostatak kvalifikacija, vještina, znanja, sposobnosti, prosuđivanja ili djelotvornosti u trgovini, poslu ili profesiji te osobe.

Na prostoru Sjedinjenih Američkih Država kažnjivo djelo klevete je postojalo i prije nezavisnosti. Ono je u pravo bivših kolonija prodrlo iz engleskog *common law*-a. Jedan od poznatijih slučajeva klevete iz „kolonijalnog doba“ jeste suđenje njujorškom izdavaču Johnu Piteru Zengeru, koji je 1734. godine proveo osam mjeseci u zatvoru zbog objave članka u kome je iznio svoja neslaganja sa određenim stavovima novoimenovanog guvernera kolonije New York (bez obzira što se radili o građanskoj tužbi). Zengera je porota oslobodila nakon suđenja 1735. godine.¹⁹ Jedan od tvoraca Ustava

¹⁸ No. 40, Current version for 20 September 2023 to date.

¹⁹ Levy, L. W. (1960) „Did the Zenger Case Really Matter? Freedom of the Press in Colonial New York“, *The William and Mary Quarterly*, 17(1)/1960, str. 43.

Sjedinjenih Država – Gouverneur Morris je istakao da je Zengerovo suđenje bilo „klica američke slobode, jutarnja zvijezda te slobode koja je kasnije revolucionirala Ameriku“.²⁰ Poslije sticanja nezavisnosti, prvi presedan koji se odnosi na krivično djelo klevete jeste slučaj *The People of the State of New York v. Harry Crosswell (People v. Crosswell)*.²¹ U ovom predmetu, poznati novinar blizak Federalističkoj partiji Harry Crosswell iznio je niz izjava o nekoliko nosilaca javnih funkcija, uključujući tadašnjeg predsjednika SAD Thomasa Jeffersona.

Crosswell je prvobitno osuđen na sudu okruga Columbia, gdje je porota dobila instrukcije da razmotri samo pitanje činjenica pred sobom, a to je da li je Crosswell bio taj koji je objavio sporne izjave pod pseudonimom. Uputio je žalbu Vrhovnom sudu New Yorka i zahtjevao novo suđenje o nekoliko pitanja uključujući uputstvo upućeno poroti. U poznatoj i dugotrajnoj raspravi u Crosswellovo ime, Alexander Hamilton pokušao je uvjeriti judikate Vrhovnog suda da se istinite izjave ne bi trebale smatrati klevetničkim, bez obzira na što se one odnose. Hamiltonovom u svojoj izjavi upitao: ako je rimsko je pravo priznavalo istinu kao „odbranu“ od optužbi za klevetu, zašto je engleski *common law*, iz kojeg su proizašli zakoni države New Yorka, to napustilo? Odgovor se pronašao u Zvezdanoj komori (*Star Chamber*), tajnom srednjovjekovnom sudu koji je postojao kako bi pokušao da kazni one koji su bili previše moćni da se pokore „običnoj pravdi“.²² Hamilton je primjetio da „to nije sud od kojeg možemo očekujemo načela i presedane koji su prijateljski nastrojani prema slobodi“, te je zaključio da „pravo na davanje istine u dokazima, u slučajevima klevete, vrlo je važno za slobode ljudi“, jer je „jstina je sastavni dio vječnog poretka stvari, u prosuđivanju kvalitete djela“. Crosswell nikada nije osuđen, a iako mu je na kraju odobreno novo suđenje, to se nikada nije dogodilo. Stoga slučaj nikada nije riješen.²³

²⁰ Pressman, S. (1994). *An Unfettered Press, Libel Law in the United States*.
D o s t u p n o n a :
<https://usa.usembassy.de/etexts/media/unfetter/press08.htm>.

²¹ 3 Johns. Cas. 337 N.Y. 1804.

²² Vid. Veeder, V.V. (1903) „The History and Theory of the Law of Defamation. I“, *Colombia Law Review*, 3(8)/1903, str. 555, 562-563, 565, 567.

²³ Vid. Roper, D. (1973) „James Kent and the Emergence of New's Libel Law“, *The American Journal of Legal History*, 17(3)/1973, str. 223-231.

Kleveta kao krivično djelo u SAD rijetko se procesuiru, ali postoji u zakonodavstvu mnogih saveznih država država i ustavno je dopuštena u okolnostima koje su u biti identične onima u kojima je građanska odgovornost za klevetu ustavna. „Odbrane“ za klevetu koje mogu rezultirati oslobođanjem prije suđenja uključuju izjavu da se radi o mišljenju (vrijednosnom sudu), a ne činjenici ili da izjava predstavlja „pošten komentar i kritiku“. Istina je apsolutna „odbrana“ od klevete u Sjedinjenim Državama, što znači da istinite izjave ne mogu biti klevetničke.²⁴ Danas, u SAD na saveznom nivou krivična djela protiv časti i ugleda nisu inkriminisana, međutim, 23 savezne države i 2 teritorije imaju zakonodavstvo koje predviđa klevetu kao krivično djelo, dok jedna država (Iowa) koja klevetu određuje kao krivično djelo kroz sudsku praksu (bez zakonske inkriminacije), a jedna država (Južna Dakota) čiji Ustav dopušta mogućnost vođenja krivičnog postupka za to krivično djelo, ali niti je zakonski definisano kao krivično djelo, niti se spominje kao građansko delikt, niti postoji presedan utvrđen sudskom praksom da je kleveta krivično djelo (nego samo građanskopravni delikt).²⁵

Ilustracije radi, *Minnesota Statutes* (§ 609.765/1)²⁶ kao klevetnički sadržaj određuje sve što izlaže osobu ili grupu, klasu ili udruženje mržnji, preziru, ismijavanju, degradaciji ili sramoti u društvu, ili što dovodi do narušenja posla (*business*) ili zanimanja. Krivično djelo klevete će da bude ostvareno kada počinitelj, uz znanje o lažnom ili klevetničkom karakteru informacije, usmeno, pismeno ili na drugi način, saopšti trećoj osobi bilo kakvu neistinitu i klevetničku stvar bez pristanka klevetanog (§ 609.765/2). Kleveta će da bude opravdana ukoliko je učinjena: (1) u komunikaciji je apsolutno privilegovana ili (2) se saopštenje sastoji od poštenog komentara

²⁴ Vid. *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964), *Time Inc. v. Hill*, 385 U.S. 411 (1967).

²⁵ Vid. Brown, J. K. (1983) „Florida Defamation Law and the First Amendment: Protecting the Reputational Interests of the Private Individual“, *Florida State University Law Review*, 11(1), str. 197-228. Vid. šire Veeder, V. V. (1904) „The History and Theory of the Law of Defamation. I“, *Columbia Law Review*, 4(1)/1904, str. 38-39, 42-44. Vid. šire Borger, J. P., Groshong, P. L., Kissinger, A., Larsen, J. R., Larsen, K., Leatherbury, T., Mast, K. E., Van Horn, C., Walker, L., Williams, T. J., Zansberg, Z. D. (2011) „Recent Developments in Media, Privacy, and Defamation Law“, *Tort Trial & Insurance Practice Law Journal*, 46(2)/2011, str. 483-515.

²⁶ Office of the Revisor of Statutes, 2022.

datog u dobroj vjeri u odnosu na osobe koje učestvuju u pitanjima od javnog značaja ili (3) se komunikacija sastoji od poštenog i istinitog izvještavanja ili poštenog sažetka bilo kojeg sudskog, zakonodavnog ili drugog javnog ili službenog postupka ili (4) je komunikacija između osoba koje svaka ima interes ili dužnost u vezi sa predmetom komunikacije i napravljena je sa namjerom promocije takvog interesa ili dužnosti (§ 609.765/3). Da bi se osoba osudila za klevetu, prema § 609.765/4 *Minnesota Statutes*, osim ako najmanje dvije druge osobe ne posvjedoče da su čule i shvatile usmenu izjavu kao klevetu, ili ako počinitelj prizna krivnju. S druge strane, prema *Illinois Compiled Statutes* (u § 720.300/1)²⁷ svaka osoba koja će namjerno i zlonamjerno da, objavi ili prenese drugoj osobi ili drugim osobama bilo kakve izjave, glasine ili prijedloge, pisane, štampane ili usmeno, koje su direktno ili na osnovu zaključivanja derogativne za finansijsko stanje, s namjerom da utiče na solventnost ili finansijski položaj bilo koje korporacije koja obavlja bankarske ili fondacijske poslove u državi Illinois, ili bilo kojeg udruženja za izgradnju i zajmove ili saveznog udruženja za štednju i zajmove koja posluje u državi Illinois, ili ako će savjetovati drugo lice, pomagati drugom licu ili ga podstaknuti da pokrene, prenese ili objavi bilo kakvu takvu izjavu, glasinu ili sugestiju, smatrat će se prekršajem klase A. Iz navedenog se može zaključiti da *Illinois Compiled Statutes* pružaju krivičnopravnu zaštitu od klevet korporacijama, odnosno pravnim licima koja se bave finansijskim poslovanjem, a ne pojedincima. Prema istoj odredi *Illinois Compiled Statutes*, potpuna „odbrana“ pred krivičnim sudom jeste istinitost konkretne izjave.

Krivične sankcije za krivično djelo klevete variraju od države do države, odnosno jurisdikcije do jurisdikcije. Tako, u Sloveniji je za običnu klevetu predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do šest mjeseci (član 159 stav 1 KZS), za javnu klevetu počinitelj se može kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godina (član 159 stav 2 KZS), a za osobito tešku klevetu kaznom zatvora do dvije godine (159 stav 3 KZS). U Hrvatskoj počinitelj osnovnog oblika krivičnog djela klevete može da se kazni novčanom kazno do 360 dnevnih iznosa (član 149 stav 1 KZH), dok je za poseban oblik djela, prema KZH, predviđena je novačna kazna do 500 dnevnih iznosa (član 149 stav 2), pri čemu dnevni iznos ne može da bude manji od 5,00 EUR, niti veći od 2,500 EUR (član 42 stav 4 KZH).

²⁷ Illinois Legislative Reference Bureau, Public Act 87-1005.

Njemački StGB uvodi hijerarhiju kazni, s obzirom na način širenja informacija. Za osnovni oblik djela, kod kojeg se informacija šire u ograničenom krugu lica, predviđena je kazna zatvora do dvije godine ili novčana kazna (u zakonom predviđenim granicama dnevnih iznosa koji ne mogu da budu manji od 1,00 EUR, niti veći od 30.000,00 EUR - § 40/2), dok se za posebni oblik predviđa kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Ova razlika u kaznama označava pojačanu društvenu zabrinutost u vezi sa potencijalnim povećanjem štete koja proizlazi iz javnog širenja neistinitih informacija, što zahtijeva strožu kaznenu reakciju. Stroža kaznena reakcija postoji i u slučaju klevetanja nosilaca političkih funkcija, pod uslovom da to otežava vršenje njihove dužnosti. Njemački kazneni zakon je u tom slučaju za počinitelja predvidio kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina (§ 188/2 StGB). Ako je kleveta usmjerena protiv preminulog lica, StGB propisuje da se počinitelj može kazniti kaznom zatvora do dvije godine ili novčanom kaznom (§ 189).

Austrijski StGB za osnovni oblik klevete predviđa kaznu zatvora do šest mjeseci ili novčanu kaznu do 360 dnevnih iznosa (§ 111/1), dok se za poseban oblik klevete počinitelj može kazniti kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom do 720 dnevnih iznosa (§ 111/2), pri čemu za novčanu kaznu jedan dnevni iznos ne može da bude manji od 4,00 EUR, niti veći od 5.000,00 EUR (§ 19/2). U Francuskoj, počinitelj krivičnog djela klevetničke prijave može da bude kažnjen kaznom zatvora do pet godina i novčanom kaznom od 45.000,00 EUR (član 226-10).²⁸ Krivični zakon socijalističke Kine (u članu 246 stav 1) za klevetu alternativno određuje kaznu zatvora u trajanju do tri godine, kazneni pritvor ili stavljanje pod nadzor ili oduzimanje politička prava. Indijski Kazneni zakon u odjeljku 500 predviđa da će se počinitelj krivičnog djela klevete kazniti sa kaznom zatvora do dvije godine, novčanom kaznom ili objema kaznama. U Izraelu, kleveta se kažnjava kaznom zatvora od godinu dana.

Japanski Kazneni zakon propisuje da osoba koja kleveće drugu osobu iznošenjem tvrdnji u javnosti može da bude kažnjena kaznom zatvora ili kaznom zatvora bez rada do tri godine ili novčanom kaznom u iznosu ne većem od 500.000,00 japanskih jena (cca. 3200 EUR).²⁹

²⁸ Ovdje primjećujemo da krivični sud ima mogućnost/obavezu kumuliranja kazni.

²⁹ Komparativnom analizom primjećujemo tendenciju zakonodavstava za određivanje samo maksimuma kazne kod ove grupe krivičnih djela.

Kanadski Krivični zakon za klevetu predviđa, u svom odjeljku 300, kaznu zatvora u trajanju od najviše pet godina, pod uslovom da je počinitelj znao da je informacija koju iznosi ili pronosi neistinita, a u slučaju da to nije znao, prema odjeljku 301, može da se kazni kaznom zatvora u trajanju do dvije godine. Uključivanje ovakvih kazni kanadski zakonodac naglašava ozbiljnost namjernog širenja neistinitih informacija (sa znanjem ili bez znanja o tome da li su istinite ili ne) i naglašava interes društva za očuvanjem ugleda njegovih članova. Krivični zakon Novog Južnog Velsa, u odjeljku 529(3), za krivično djelo klevete propisuje kaznu zatvora do najviše tri godine.

Krivične sankcije za klevetu u SAD kreću se od kratkotrajnih kazni zatvora (prosječna kazna iznosi 173 dana zatvora), preko novčanih kazni (prosječna novčana kazna iznosi 1700 USD), uslovih kazni (u prosjeku 547 dana), do društveno korisnog rada (u prosjeku 120 sati) ili pisanjem pisma izvinjenja.³⁰ Prema § 609.765/2 *Minnesota Statutes*, počinitelj krivičnog djela klevete može da se kazni kaznom zatvora do više od jedne godine ili novčanom kaznom ne većom od 3.000,00 USD, ili sa obje kazne.

U slovenačkom krivičnom zakonu, ako je počinitelj krivičnog djela bio izazvan nedoličnim ili okrutnim ponašanjem oštećenog ili ako se pred sudom izvinio oštećenom ili povuče ono što je tvrdio ili širio pred sudom, sud ga može osloboditi od kazne (član 167 KZS).

Ako optuženi u postupku za krivično djelo klevete, prema odjeljku 529(4) krivičnog zakona Novog Južnog Velsa, ima „zakonito izvinjenje“ za objavu klevetničkog materijala o žrtvi ako, i samo ako, bi optuženi, uzimajući u obzir samo okolnosti koje su se dogodile prije ili u vrijeme objave, imali (zakonitu) „odbranu“ za objavu ako je žrtva pokrenula građanski postupak za klevetu protiv tuženika. Takve „odbrane“ u postupku klevete su: (1) opravdanje (gdje je klevetnički materijal suštinski istinit); (2) kontekstualna istina (gdje su imputacije koje proizilaze iz konteksta materijala suštinski istinite); (3) apsolutna povjerljivost (ako je materijal objavljen u radu parlamentarnog tijela); (4) odbrana javnim ispravama (ako je objava iskrena kopija, sažetak ili izvadak javne isprave); (5) pošteno izvještavanje o

³⁰ OSCE – Libel and Insult Laws: A Matrix on Where We Stand and What We Would Like to Achieve, A comprehensive database on criminal and civil defamation provisions and court practices in the OSCE region, 171-172. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/41958.pdf>.

postupcima od javnog značaja (kada je stvar bila od javnog interesa i već je objavljena); (6) kvalifikovana privilegija (gdje su informacije pružene osobi sa interesom za predmet i pružene da bi se osoba informisala o predmetu, a pružanje informacija bilo je razumno u datim okolnostima); (7) iskreno mišljenje (vrijednosni sud, gdje je objava bila pošteno mišljenje, a ne izjava o činjenicama, odnosilo se na pitanje od javnog interesa i temeljilo se na ispravnom materijalu); (8) nedužno širenje (gdje je osoba bila zaposlenik ili agent primarnog izdavača i nije znala da objavljuje klevetnički materijal, a to nije bilo zbog njegovog ili njenog nemara); (9) trivijalnost (gdje je malo vjerovatno da će objava uzrokovati štetu); (10) odgovorno komuniciranje u javnom interesu. Ako se iznese jedna od navedenih „odbrana“ pred sudom, na tužitelju je da dokaže izvan razumne sumnje da su zakoniti „izgovor“ ili „odbrana“ neprimjenjivi. Ako se to ne dokaže standardom izvan razumne sumnje, optuženi nije kriv.

Prema AStGB, počinitelj se neće kazniti ako se dokaže istinitost tvrdnji koje je iznio. U slučaju osnovnog oblika krivičnog djela, počinitelj se neće kazniti čak i ako se dokažu okolnosti koje su počinitelju dale dovoljno razloga da vjeruje da su navodi istiniti (§ 111/3). Odredba člana 231 stav 1 JKZ propisuje da ako se utvrdi da se objavljena informacija odnosi na stvari od javnog interesa i da je učinjena isključivo za dobrobit javnosti, ispitat će se istinitost ili neistinitost navodnih činjenica i osoba koja ih je objavila se neće kazniti ako se utvrdi da su informacije istinite. Isto važi i ako se radi o informacijama koje se tiču javnog službenika i nosioca javne funkcije (član 231 st. 2-3 JKZ).

U Sloveniji i Hrvatskoj, krivično gonjenje za krivično djelo klevete se, po pravilu, pokreće privatnom tužbom oštećenog (član 168 stav 1 KZS, član 150 stav 1 KZH). Naravno, ako je krivično djelo počinjeno prema umrloj osobi, krivično gonjenje će se pokrenuti po privatnoj tužbi bračnog ili vanbračnog druga, životnog partnera ili neformalnog životnog partnera, djeca ili uvojenika, roditelji ili uvojitelja, braće ili sestara umrlog lica (član 168 stav 4 KZS, član 150 stav 2 KZH). I njemački kazneni zakon predviđa da se za klevetu goni po prijedlogu oštećenog (odnosno njegovih srodnika, ukoliko je lice umrlo), ali moguće je i *ex officio* ukoliko tužilaštvo procjeni da postoji poseban javni interes (§ 194/1). U Novom Južnom Velsu, a kako to propisuje odjeljak 529(7) krivičnog zakona, krivično gonjenje za klevetu se preduzima samo uz dopuštenje direktora javnog tužilaštva za ovu australijsku federalnu jedinicu.

U Kini, krivično gonjenje se pokreće po privatnoj tužbi, izuzev ukoliko se radi slučajevima koji ozbiljno ugrožavaju društveni poredak ili interese države (član 246 stav 2 KZK).

Pojedina zakonodavstva posebno predviđaju objavljivanje presude za krivično djelo klevete. Tako, u Sloveniji, presuda će se objaviti (u cjelosti ili djelomično), na trošak osuđenog, ukoliko je krivično djelo klevete počinjeno putem štampe, radija, televizije ili drugoga sredstva javnoga saopštavanja ili putem internetskih stranica, ali uz prethodnu odluku nadležnog suda i na zahtjev oštećenog (član 169 KZS). U Hrvatskoj, također, ako je kleveta počinjena putem štampe (tiska), radija, televizije, računarskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ona postala dostupno većem broju osoba, presuda se objavljuje u cjelosti ili djelomično o trošku počinitelja (član 151 stav 1 KZH). Sud će, prilikom donošenja presude, odrediti na čin na koji će ista da bude objavljena, a ako okolnosti to dozvoljavaju (ako je moguće), putem sredstva javnog saopštavanja preko kojeg je krivično djelo izvršeno (član 151 stav 2 KZH)

4. Zaključak

Istraživanje kriminalizacije klevete kroz komparativni okvir dalo je duboke uvide u različite pravne strategije koje se koriste u različitim jurisdikcijama. Sveobuhvatno ispitivanje različitih pravnih sistema nije samo razjasnilo zamršenu ravnotežu kojoj društva teže u zaštiti prava na slobodu izražavanja, već je također naglasilo imperativnu zadaću zaštite pojedinaca od neopravdane štete njihovom ugledu. Ova dubinska komparativna analiza naglašava višestruku prirodu kriminalizacije klevete, nadilazeći puka pravna razmatranja kako bi obuhvatila prožimajući uticaj kulturnih, društvenih i političkih odrednica. Davanje prioriteta očuvanju ugleda pojedinca naspram njegovanja snažne kulture slobode govora pojavljuje se kao žarišna tačka prijepora među jurisdikcijama. Razlike u pravnim okvirima naglašavaju trajnu napetost između ovih protivrječnih vrijednosti, sa dubokim implikacijama na konfiguraciju prava na izražavanje unutar svakog jedinstvenog pravnog krajolika. U svjetlu ovih nijansiranih razmatranja, za pravnu teoriju, kreatore politike i praktičare postaje najvažnije da se uključe u održivi diskurs i suradničke napore koji nadilaze granice nadležnosti. Razlučivanje proizašlo iz uvida u trijumfe i nevolje s kojima se susreću različiti pravni sustavi pruža neprocjenjiv temelj za poticanje kohezivnijeg i učinkovitijeg pristupa

kriminalizaciji klevete. Izbori koje donose pravni sustavi u ovoj areni značajno oblikuju obrise prava na izražavanje, naglašavajući potrebu za kolektivnim razumijevanjem i promišljanjem. Štaviše, ovaj imperativ naglašava nužnost stalnog globalnog dijaloga, budući da se kroz razmjenu znanja između jurisdikcija može njegovati rafiniran i prilagodljiv pravni okvir. Kooperativna sinteza iskustava i uvida izvučenih iz različitih pravnih krajolika olakšava dublje razumijevanje zakona o kleveti, pridonoseći tako formulisanju nijansiranog i prilagodljivog globalnog pravnog okvira koji se učinkovito bavi zamršenom dinamikom suvremene komunikacije. Komparativna perspektiva usvojena u ovoj studiji treba da služi kao katalizator za obogaćivanje našeg kolektivnog razumijevanja ove složene pravne domene. Ovaj pristup ne samo da potiče globalni razgovor, već također potiče razvoj pravnog okvira koji je usklađen s višestranim izazovima koje postavlja evoluirajući pejzaž komunikacije u savremenom dobu.

5. Popis referenci

- Atanacković, D. R. (1985) Krivično pravo, Posebni deo, Četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: NIU Službeni list SFRJ.
- Bačić, F., Pavlović, Š. (2001) Kazneno pravo, Posebni dio, I. izdanje. Zagreb: Informator.
- Borger, J. P., Groshong, P. L., Kissinger, A., Larsen, J. R., Larsen, K., Leatherbury, T., Mast, K. E., Van Horn, C., Walker, L., Williams, T. J., Zansberg, Z. D. (2011) „Recent Developments in Media, Privacy, and Defamation Law“, Tort Trial & Insurance Practice Law Journal, 46(2)/2011: 483-515.
- Brown, J. K. (1983) „Florida Defamation Law and the First Amendment: Protecting the Reputational Interests of the Private Individual“, Florida State University Law Review, 11(1)/1983: 197-228.
- Embry, M. (2022) A Legal and Cultural History of Anarchism Within the English Courts During the Nineteenth and Twentieth Centuries. Waco: Baylor University.
- Folkard, H. C. (1908) The Law of Slander and Libel, Including the Practice, Pleading, and Evidence, Civil and Criminal, with Forms and Precedents, also Contempts of Court and the Procedure in Libel by Indictment and Criminal Information, also an Appendix of Statutes, Seventh Edition. London: Butterworth.

- Knox-Mewer, R. (1956) „Defamation: Some Indian Precedents and the Common Law“, *The International and Comparative Law Quarterly*, 5(2)/1956: 282-285.
- Levy, L. W. (1960) „Did the Zenger Case Really Matter? Freedom of the Press in Colonial New York“, *The William and Mary Quarterly*, 17(1)/1960: 35-50.
- Morgan, W., Macpherson, A. G. (1863) *The Indian Penal Code, (Act XLV. of 1860), with Notes*. Calcutta: Hay.
- Novoselec, P. (2016) „Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 66(4)/2016: 443-468.
- Veeder, V. V. (1903) „The History and Theory of the Law of Defamation. I“, *Colombia Law Review*, 3(8)/1903: 546-573.
- Veeder, V. V. (1904) „The History and Theory of the Law of Defamation. I“, *Colombia Law Review*, 4(1)/1904: 33-56.
- Živković, A. (2017) „Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, II deo“, *Izbor sudske prakse*, 12/2017: 66-69.
- Živković, A. (2017) „Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, I deo“, *Izbor sudske prakse*, 11/2017: 64-69.
- Code pénal 1810, 1994. *Journal officiel de la République française*, Version en vigueur au 19 octobre 2023.
- Criminal Code 1985. *R.S.C.*, 1985, c. C-46.
- Criminal Law of the People's Republic of China 1997. Adopted at the Second Session of the Fifth National People's Congress on July 1, 1979; revised at the Fifth Session of the Eighth National People's Congress on March 14, 1997 and promulgated by Order No.83 of the President of the People's Republic of China on March 14, 1997.
- Defamation (Prohibition) Law (Israel) 1965. 5725-1965.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije 2008. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNŠPP in 16/23.
- Libel Act (UK) 1843.
- Penal Code of Japan (*Keihō*) 1907. Act No. 45 of 1907, Act No. 72 of 2017.

Strafgesetzbuch 1871, 1998. *Bundesgesetzblatt*, StGB 1998 IS. 3322, 2023 I Nr. 203.

The Indian Penal Code 1860. Act No. 45 (Nr. XLV) of 1860.

Minnesota Statutes 2022. *Office of the Revisor of Statutes*, 2022.

Illinois Compiled Statutes 2022. *Illinois Legislative Reference Bureau*, Public Act 87-1005.

Kazneni zakon Republike Hrvatske 2011. *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21 i 114/22.

Strafgesetzbuch (A) 1974. *Bundesgesetzblatt*, Nr. 60/1974, 05/1982, 295/1984, 605/1987, 398/1988, 599/1988, 242/1989, 243/1989, 30a/1991, 628/1991, 527/1993, 570/1993, 622/1994, 762/1996, 12/1997, 105/1997, 112/1997, 131/1997, 153/1998, 34/2000, 58/2000, 19/2001, 130/2001, 62/2002, 101/2002, 134/2002, 15/2004, 136/2004, 152/2004, 68/2005, 56/2006, 93/2007, 109/2007, 112/2007, 40/2009, 52/2009, 98/2009, 135/2009, 142/2009, 38/2010, 58/2010, 108/2010 und 111/2010.

Crimes Act 1900. No. 40, Current version for 20 September 2023 to date.

New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964).

The People of the State of New York v. Harry Crosswell, 3 Johns. Cas. 337 (N.Y. 1804).

Time Inc. v. Hill, 385 U.S. 411 (1967).

OSCE – Libel and Insult Laws: A Matrix on Where We Stand and What We Would Like to Achieve, A comprehensive database on criminal and civil defamation provisions and court practices in the OSCE region, 171-172.

D o s t u p n o n a :
<https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/41958.pdf>.

Pressman, S. (1994). *An Unfettered Press, Libel Law in the United States*.

D o s t u p n o n a :
<https://usa.usembassy.de/etexts/media/unfetter/press08.htm>.

DEFAMATION INCRIMINATION IN A COMPARATIVE LIGHT

Abstract:

This article delves into the multifaceted realm of libel incrimination, exploring the nuanced legal frameworks employed by different jurisdictions across the globe. Libel, as a form of written defamation, poses unique challenges to legal systems, necessitating a comparative examination to elucidate the divergent approaches adopted by various jurisdictions. This article systematically evaluates the elements of libel incrimination, the standards of liability, and the defenses available in different legal systems, shedding light on the intricate balance between protecting reputation and safeguarding freedom of expression. The comparative analysis spans a spectrum of legal traditions, including *common law*, *civil law*, and hybrid systems. By scrutinizing key cases and legislative provisions, this article seeks to identify common trends, disparities, and emerging patterns in the treatment of libel offenses. The comparative lens employed in this study facilitates a deeper understanding of the cultural, historical, and jurisprudential factors that influence the shaping of libel laws across jurisdictions. The findings of this comparative study provide valuable insights for legal practitioners, scholars, and policymakers grappling with the complexities of libel incrimination. By drawing on a diverse range of legal systems, this article contributes to the ongoing discourse on defamation laws, offering a comprehensive and nuanced perspective that transcends jurisdictional boundaries. Ultimately, the goal is to foster a global dialogue that promotes the development of fair, effective, and culturally sensitive legal frameworks for addressing libel in an era of rapid technological advancement and interconnectedness.

Key words:

defamation, freedom of speech, comparative law, libel, slander.

POLOŽAJ JAVNIH PREDUZEĆA U OKVIRU JAVNE UPRAVE S OSVRTOM NA PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

stručni rad

UDK 334.724:35(497.6)

Emir Kadrić*

Sažetak:

U ovom radu analizira se veza i definišu pojmovi javne uprave, javnih službi, javnog preduzeća i javnih ovlaštenja. Predmet ovog rada odnosi se uopćeno na položaj javnih preduzeća u okviru sistema javne uprave, a što se također odnosi i na položaj javnih preduzeća u postojećem sistemu javne uprave u Bosni i Hercegovini, koji je referentan pravni okvir za praktična pojašnjenja ili primjere izložene u ovom radu. Javna preduzeća putem kojih se obavljaju djelatnosti od općeg interesa imaju specifičan položaj u okviru javne uprave, što će se u ovom radu nastojati teoretski i praktično pojasniti na primjerima iz Bosne i Hercegovine. Javna preduzeća obavljaju veoma značajne poslove za društvo i državu u cilju zadovoljavanja javnog interesa u različitim oblastima života i rada. S tim u vezi, ovim radom posebno se obrađuje i institut javnih ovlaštenja putem kojih javna preduzeća odlučuju o pravima i obavezama građana i privrednih društava, te ostvaruju javne ciljeve i svrhe.

Ključne riječi:

javna uprava, javna preduzeća, javne službe, javna ovlaštenja, javni sektor

* *MA iur.*

1. Uvod

Za ekonomski uspjeh i kvalitet života građana neke zemlje izuzetno je važna dobro organizovana javna uprava, koja će služiti građanima i privrednim društvima. Organizacija javne uprave uređuje se brojnim zakonskim ili podzakonskim aktima, ali je u Bosni i Hercegovini organizacija javne uprave naročito složena zbog različitih nivoa vlasti. Posebno mjesto u okviru javne uprave imaju i javna preduzeća, putem kojih se obavljaju djelatnosti od općeg interesa. Javna preduzeća su uvijek u centru pažnje javnosti i konstatno su predmet propitivanja argumenata za i protiv postojanja istih. Tako, javna preduzeća u Bosni i Hercegovini susreću se s različitim organizacionim, upravljačkim, finansijskim i drugim problemima, pa se u izvještaju Međunarodnog monetarnog fonda¹ o državnim preduzećima, koji je objavljen u septembru 2019. godine, navodi kako Bosna i Hercegovina ima više od 550 preduzeća u državnom vlasništvu, koja imaju 80.000 radnika, što je skoro 11% od ukupnog broja zaposlenih. U izvještaju se također navodi i da je Bosna i Hercegovina jedina zemlja u regionu u kojoj se broj zaposlenih u javnim preduzećima povećavao od 2005. godine, a prosječne plate su za 40 procenata više nego u privatnim firmama, bez obzira na nižu produktivnost. Zbirni dugovi javnih preduzeća iznose oko 26% bruto društvenog proizvoda, od čega blizu 4% bruto društvenog proizvoda u zakašnjelim neizmirenim obavezama za poreze i socijalne doprinose, što smanjuje poreske prihode i ima negativan utjecaj na funkcionisanje sistema socijalnih davanja. Javna preduzeća u Bosni i Hercegovini najčešće su neefikasna i netransparentna, djeluju bez tržišne konkurencije, ostvaruju loše operativne rezultate, mnoga opstaju zahvaljujući podršci države putem subvencija, imaju izražene probleme s likvidnošću, dugovanjima, viškom radnika čije zarade su znatno veće od privatnog sektora. Analiza Transparency International u BiH otkriva da su javna preduzeća i korporativne strukture kontrolirane od stranaka na vlasti, te da trebaju reformu upravljanja i restrukturiranja. Entitetski zakoni o javnim preduzećima nisu mijenjani u prethodnih deset godina, te nisu unaprijeđeni u smislu osiguranja nezavisnosti uprave, depolitizacije, transparentnosti zapošljavanja i poslovanja. Prema dostupnim podacima iz Baze javnih preduzeća

¹ IMF Working Paper (2019.), State-Owned Enterprises in Bosnia and Herzegovina: Assessing Performance and Oversight

Transparency International u BiH, rukovodstvo najmanje 70% preduzeća (od preko 300 koji se nalaze u bazi) u direktnoj su vezi sa političkim strankama ili obavljaju izvršne funkcije u strankama. Rukovodioci javnih preduzeća u isto vrijeme obavljaju i funkcije u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.² Imajući u vidu prethodno navedeno, kao i aktuelnost problematike, čini se opravdanim analizirati položaj javnih preduzeća u okviru javne uprave, te izložiti razloge zbog kojih je potrebno da ista postoje, kao i razloge zbog čega je potrebno posvetiti veću pažnju unapređenju pravnog okvira za nadzor, kontrolu i funkcionisanje javnih preduzeća.

2. Pojam i obuhvat javne uprave

Da bismo došli do relevantnog zaključka o položaju javnih preduzeća u okviru javne uprave, neophodno je prethodno definisati šta je to javna uprava i šta sve obuhvata. Različita značenja pojma „uprava“ proizlaze, prije svega, iz smisla imenice upravljanje i glagola upravljati, pri čemu se, u najširem smislu, misli na upravljanje društvenim poslovima. Kako bi se što konkretnije odredio pojam „uprave“ neophodno je utvrditi funkcionalni i organizacioni smisao tog upravljanja. S tim u vezi, kao suština problema u definiranju pojma „uprave“ javljaju se funkcionalni (materijalni) i organizacioni (formalni) element.³ Sa funkcionalnog aspekta, uprava se određuje kao posebna djelatnost, tj. kao racionalna (svrsishodna i svjesna) aktivnost ljudi kada individualne i zajedničke potrebe treba zadovoljiti organizovanim radom većeg broja ljudi.⁴ S organizacijskog aspekta, pojam uprave se određuje polazeći od toga ko vrši upravne poslove i na koji način, odnosno u kojoj formi. Prema ovom pristupu, uprava je poseban sistem organizacionih cjelina koji obavlja upravnu djelatnost kao svoju osnovnu i trajnu aktivnost. Za određivanje organizacionog pojma uprave, po pravilu, se koristi izraz javna uprava. U javnu upravu spadaju državna uprava ili javna uprava u užem smislu. Javna uprava u užem smislu podrazumijeva autoritativno rješavanje u pojedinačnim

² Transparency International Bosna i Hercegovina, (2021.), Proces integracije BiH u EU: 14 prioriteta iz mišljenja Evropske komisije 2 godine poslije, 14.

³ Šehrić, E., Organizacija javne uprave u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na sistem javnih službi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, br. 2., 2017., 135.

⁴ Lilić, S. (2014.), Upravno pravo-Upravno procesno pravo, Beograd, 41.

upravnim stvarima o pravima ili obavezama pojedinaca ili pravnih lica putem upravnih akata i na osnovu zakona, vršenje upravnog nadzora, vršenje drugih javnih ovlaštenja, kao i uređivanje odnosa od šireg interesa općim aktima od strane državnih organa.⁵ Organizacioni sistem upravnih organa i upravnih organizacija u jednoj zemlji danas se, po pravilu, označava izrazom javna uprava (*public administration*).⁶ Pored državne uprave, u javnu upravu u širem smislu spada i uprava koju vrše organizacije ili institucije koje imaju javna ovlaštenja.⁷ Kada u okviru javnih ovlaštenja postoje ovlaštenja za vršenje upravne djelatnosti, ta se ovlaštenja nazivaju upravna javna ovlaštenja. Za razliku od organa uprave i posebnih upravnih organizacija (koji spadaju u tzv. državnu upravu), nedržavni subjekti (npr. javne ustanove i javna preduzeća) koji raspolažu upravnim javnim ovlaštenjima uobičajeno se označavaju kao „nedržavna uprava”.⁸ Prema Liliću, javna uprava u širem smislu predstavlja skup upravnih organizacija koje obavljaju javne poslove u interesu lokalne, regionalne ili nacionalne društveno-političke zajednice, te su kao takvi određeni propisom državnog, regionalnog ili lokalnog karaktera.⁹ U praksi javnu upravu u širem smislu čine svi organi javne vlasti i njihove institucije koji su osnovani političkim postupkom, te javne službe.¹⁰

U kontekstu definisanja pojmova javne uprave i javnih preduzeća potrebno je pojasniti šta su to javne službe. Pojam javne službe se u pravnoj teoriji uglavnom određuje opisno, bez strogih definicija. Ipak, Ivanda navodi da su javne službe skupina različitih, isprepletenih i visoko diferenciranih djelatnosti i organizacijskih oblika koji zadovoljavaju interese i potrebe građana te među kojima nema stabilne podjele dužnosti i ovlasti, ali su zato i time više pod nadzorom države kako u smislu posebne javnopravne regulacije brojnih kontrolnih mehanizama, tako i u pogledu javnog finansiranja.¹¹ Javne

⁵ Šehrić, E., op. cit., 137.

⁶ Lilić, S., op. cit., 138.

⁷ Kamarić, M., Festić, I. (2004.) Upravno pravo - Opšti dio, Magistrat, Sarajevo, 141.

⁸ Lilić, S., op. cit., 140.

⁹ Koprić, I., et al. (2014.), Upravna znanost – Javna uprava u suvremenom europskom kontekstu, Zagreb, 1.

¹⁰ Antić, T. (2019) Javno pravo i javna uprava, Veleučilište s pravom javnosti Baltazar, Zapresić, 35.

¹¹ Ivanda, S., (2008.), Javne ustanove, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 30.

službe određuju se kao djelatnosti od općeg interesa za koje isključivo tržište ne može u potpunosti efikasno izvršavati funkciju razmjene dobara i usluga, te je stoga u ovim djelatnostima potrebna intervencija države radi osiguravanja kvalitete i dostupnosti ovih službi svim građanima. U pravnoj literaturi navodi se da se pojmom javne službe najprije nastojalo pravno obuhvatiti i protumačiti djelatnost države i drugih samoupravnih javnih tijela nasuprot djelatnosti privatnika, nasuprot privatnoj službi.¹² Javne službe nastale su kao odraz potreba savremenog industrijskog i urbanog društva za kontinuiranim obavljanjem niza djelatnosti i pružanja usluga, bez kojih ne bi bio moguć svakodnevni život i funkcioniranje privrede. Po svojoj prirodi mogu se podijeliti u dvije osnovne grupe. Prve su privredne javne službe, koje obavljaju djelatnosti koje su po svojoj prirodi komercijalne. To znači da se mogu obavljati na način da ostvaruju dobit. Često puta su ove djelatnosti takve prirode da predstavljaju prirodni monopol. U drugu grupu se ubrajaju neprivredne javne službe, koje nemaju komercijalni karakter. Osim ove podjele, neki autori primjerice pristupaju pitanju javnih službi sa formalnog i materijalnog stajališta. Formalno stajalište određuje pojam javne službe obzirom na samog nositelja službe. Da bi sama služba mogla dobiti karakter javne službe, potrebno je da bude obavljena od strane neke javnopravne osobe. Materijalno stajalište polazi od prirode službe i njezina materijalnog sadržaja. Važno je da određena služba ima posebnu važnost za ostvarenje određenih interesa društvene zajednice, pa da joj se prizna karakter javne službe, čime ona u pravilu dobiva posebni pravni režim. Javne službe, i privredne i neprivredne, nastale su kao rezultat postojanja javnog interesa da se određene djelatnosti podvrgnu pod poseban režim.¹³ Javne službe obavljaju poslove za koje je zainteresirana šira društvena zajednica odnosno za koje postoji javni interes. Zbog toga se javnoj službi ne može prepustiti na volju da arbitrarno odlučuje o obavljanju poslova koji su joj povjereni niti se korisnicima može prepustiti da u svim slučajevima arbitrarno odlučuju o vlastitom korištenju usluga određenih javnih službi. Umjesto toga država kao predstavnik općeg javnog interesa propisuje osnovna prava i dužnosti, kako za javne službe, tako i za korisnike, te osnovna pravila njihovih međusobnih

¹² Sarvan, D., (2018.), Usluge od općeg gospodarskog interesa u Europskom pravu, Fondacija Centar za javno pravo, 2-3.

¹³ Klarić M., Nikolić M., (2011.), Ustrojstvo javnih službi u Europskom pravnom poretku, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 1/2011., str. 91

odnosa.¹⁴ Javnu službu obilježavaju dva elementa: a) djelatnost koja je prema svojoj prirodi takva da je njezino obavljanje nužno potrebno za zadovoljenje općih društvenih potreba stanovništva određenog područja, te b) pravna norma koja takvu djelatnost, zbog njezine opisane važnosti, izdvaja kao javnu službu, dajući joj time poseban društveni položaj.¹⁵ Pozicionirane između državnog sektora (državne uprave) i privatnog sektora javne službe mogu djelovati i kao dio državne uprave kroz upravne organizacije i kao dio privatnog sektora kroz brojne ustanove i druge organizacione oblike koji obavljaju niz djelatnosti na tržišnim osnovama. Veza javnih službi s državnim i privatnim sektorom može biti takva da dominiraju elementi državnog sektora, dominira privatni sektor ili dominira javni sektor, koji je relativno neovisan o oba prethodna sektora.¹⁶

Interesantno je spomenuti da se pojam javni sektor često poistovjećuje sa pojmovima javnih preduzeća i javne uprave. Međutim, javni sektor nije ravnomjerno definisan ni u kontekstu javno-finansijskih propisa, čak ni unutar pojedinih naučnih radova. Definicijom javnog sektora su se bavili različiti autori uzimajući u obzir niz različitih kriterija (finansije, operatore, zaposlenike i sl.), ali definicija javnog sektora još uvijek nije potpuno jasno i na jedinstven način definisana. Sa ovom tvrdnjom se slaže i Bašić i kaže da ne postoji jedna precizna i općenito prihvaćena definicija, ni šta je to javni sektor, ni koji je njegov obuhvat (koje aktivnosti obuhvata).¹⁷ Struktura javnog sektora koju zastupa Kesner-Škreb na neki način se poklapa sa širom definicijom javne uprave koju navodi Lilić. Kesner-Škreb smatra da se javni sektor sastoji od: 1. opće države (središnje države te regionalnih i lokalnih državnih tijela); 2. nefinansijskih javnih preduzeća; 3. javnih finansijskih institucija.¹⁸ Ovako definisan javni sektor se uklapa u definiciju datu u Vodiču MMF-a, koja glasi: javni sektor je kombinacija općeg državnog sektora i svih javnih preduzeća.¹⁹

¹⁴ Antić, T. (2008), *Komunlano upravno pravo*, Novi informator, Zagreb, 25

¹⁵ *Ibid.* 26.

¹⁶ Antić, T. (2019) *Javno pravo i javna uprava*, op. cit, 41.

¹⁷ Bašić, M. (2004.), *Ekonomija javnog sektora*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 17.

¹⁸ Kesner-Škreb, M. (2006.), *Državni sektor, Financijska teorija i praksa*, vol. 30, br. 1/2006, 93-94.

¹⁹ IMF, (2013.), *Public sector debt statistics: guide for compilers and users*, IMF, Washington DC, 7.

Struktura javnog sektora u Vodiču MMF-a je identična sa strukturom koju zastupa Kesner-Škreb. Također, Kešetović, Đonlagić i Rička tvrde da javni sektor obuhvata sve institucije kojima je država vlasnik i koje proizvode javna dobra i usluge, a čine ga država, vanbudžetski fondovi, lokalne jedinice, javne insitucije, javna preduzeća, Centralna banka, te fiskalne institucije: depozitne banke u vlasništvu države i nedepozitne institucije.²⁰ Nasuprot prethodno navedenih definicija i strukture javnog sektora, drugi autori definiciju javnog sektora ipak ograničavaju na određene privredne aktivnosti. Tako npr. Kostadinović pod javnim sektorom podrazumijeva razne oblike organizovanosti pojedinih privrednih subjekata putem kojih država, odnosno njeni lokalni organi obezbjeđuju ostvarivanje određenih interesa u pojedinim oblastima privređivanja.²¹ Sličnu definiciju javnog sektora možemo naći u Ekonomskom leksikonu u kojem stoji da je javni sektor u mješovitoj privredi dio privrede u vlasništvu države kojim upravljaju državni organi i javna preduzeća, odnosno skupina privrednih djelatnosti vezanih uz državu u najširem smislu.²² S druge strane, Antić zastupa stav da javni sektor u širem smislu obuhvaća sve nivoe vlasti i uprave i tzv. javne službe. U tom se smislu javni sektor može odrediti kao skup tijela i organizacija vlasti i uprave te drugih državnih i nedržavnih organizacija koje obavljaju društvene poslove, a nalaze se pod posebnim režimom pravne regulacije i kontrole te (direktno ili posredno) javnog finansiranja. U stručnoj literaturi, međutim, pojam javni sektor uglavnom se koristi u užem smislu i podrazumijeva samo javne službe te obuhvaća organizacije koje obavljaju niz različitih poslova kojima se zadovoljavaju potrebe i interesi građana. U prvo vrijeme javnim sektorom smatrale su se samo državne službe, odnosno državna uprava i bio je pozicioniran kao suprotnost privatnom sektoru. Danas se, međutim, u užem značenju javnih službi prefiks javni konfrontira pojmovima državni i privatni, te se pozicionira kao treći sektor.²³

²⁰ Kešetović, I., Džonlagić, Dž., Rička, Ž. (2012.), Javne finansije, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 39.

²¹ Kostadinović, S., (2005.), Upravljanje javnim sektorom, Univerzitet "Braća Karić" Fakultet za menadžment, Beograd, 6.

²² Baletić, Z., (1995.), Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Masmedia, Zagreb, 361.

²³ Antić, T. (2019) Javno pravo i javna uprava, op. cit., 31.

Dakle, javna uprava obuhvata sve organe i tijela koja su vršioci upravne djelatnosti, kako u okviru državne organizacione strukture, tako i izvan nje. Vršioci upravne djelatnosti u okviru državne organizacione strukture čine državnu upravu ili javnu upravu u užem smislu. Tu spadaju ministarstva i posebne upravne organizacije (agencije, zavodi, direkcije i dr.). Javnu upravu čine i brojni drugi organi koji nisu dio državne upravne strukture, ali su dio državnog aparata (sudska uprava, stručne službe zakonodavnih i izvršnih tijela i dr.). Također, javna uprava obuhvata i organe izvan državne organizacione strukture. To su tzv. institucije sa javnim ovlaštenjima (javne ustanove, javna preduzeća i dr.). Zajedničko svim vršiocima upravne djelatnosti, bilo da tu djelatnost vrše u okviru ili izvan državne organizacione strukture, jeste obavljanje javnih poslova u javnom interesu, pravno reguliranje pravilima javnog prava, finansiranje iz javnih sredstava te podložnost pravno-političkoj kontroli i nadzoru.²⁴ Za razliku od organa državne uprave koji su pozitivnim pravom određeni kao nosioci upravne djelatnosti, nedržavni subjekti obavljaju neku drugu djelatnost kao osnovnu (naprimjer, djelatnost u oblasti obrazovanja, privrede i sl.), ali im se zbog značaja i opšte društvene korisnosti osnovne djelatnosti može povjeriti i obavljanje određenih upravnih poslova. Time se nastoji osigurati neometano obavljanje osnovnih poslova nedržavnih subjekata pa se povjeravanjem upravnih javnih ovlaštenja daje mogućnost autoritativnog istupanja i nametanja volje pojedincima i pravnim licima.²⁵ Dakle, organizaciju javne uprave čine državni i nedržavni organi i organizacije, a to su: organi uprave i posebne upravne organizacije, kao državni subjekti; preduzeća, ustanove i druge organizacije kojima je povjereno vršenje javnih ovlaštenja u svojstvu javnih službi, kao nedržavni subjekti; organi lokalne uprave.²⁶

²⁴ Šehrić, E., op. cit. 136.

²⁵ Šehrić, E., op. cit. 147-148.

²⁶ Purišević, F., Kržalić, A., Selimić, M., O nosiocima upravne funkcije i njenim obilježjima (sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu), Časopis za društvene i tehničke studije – „Društvena i tehnička istraživanja“, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, 2020., 8.

3. Javna uprava u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini na snazi je više zakona koji se odnose na rad javne uprave, a neki od najbitnijih su Zakon o upravi Bosne i Hercegovine,²⁷ Zakon o organizaciji organa uprave Federacije Bosne i Hercegovine,²⁸ Zakon o republičkoj upravi²⁹ i Zakon o javnoj upravi Brčko distrikta.³⁰ Poslove javne uprave u Bosni i Hercegovini i entitetima Federacija BiH i Republika Srpska obavljaju ministarstva i upravne organizacije kao samostalne upravne organizacije, upravne organizacije u sastavu ministarstava, kao i druge institucije osnovane posebnim zakonom ili kojima je posebnim zakonom povjereno obavljanje poslova uprave. Javnu upravu Brčko Distrikta čine: odjeljenja Vlade Distrikta, Kancelarija gradonačelnika, Direkcija za finansije Distrikta, Kancelarija za upravljanje javnom imovinom, Kancelarija koordinatora Distrikta pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i drugi organi uprave kada je to zakonom određeno. Također, kada je to zakonom propisano poslove javne uprave mogu obavljati stručne i druge službe organa zakonodavne, izvršne i pravosudne vlasti države, entiteta, kantona, Distrikta Brčko. Organizaciju javne uprave na lokalnom nivou čine gradovi i općine. Djelatnosti obrazovanja, zdravstva, penziono-invalidske i socijalne zaštite, zapošljavanja i kulture obavljaju se kao javni poslovi na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Ove djelatnosti su organizovane u fondovima, ustanovama, zavodima i drugim institucijama. Privredne djelatnosti obavljaju se u javnim preduzećima i društvima sa većinskim državnim kapitalom na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Javna preduzeća i društva sa većinskim državnim kapitalom organizovana su u oblasti telekomunikacija, pošta, željezničkog i vazdušnog saobraćaja, elektroprivrede, šumarstva, vodoprivrede, komunalnih i drugih djelatnosti.

U ovom dijelu je važno spomenuti da u Bosni i Hercegovini sistem javnih službi nije ustavno uređen. Izuzetak predstavlja Republika Srpska gdje se u

²⁷ Zakon o upravi Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17.

²⁸ Zakon o organizaciji organa uprave Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine FBiH", br. 35/05.

²⁹ Zakon o republičkoj upravi, "Sl. glasnik RS", br. 115/18 i 111/21.

³⁰ Zakon o javnoj upravi, "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 25/20 - prečišćen tekst.

članu 68. Ustava određuje da Republika uređuje i obezbjeđuje sistem javnih službi. Uslovi i način obavljanja djelatnosti, odnosno poslova za koje se obrazuju javne službe u Bosni i Hercegovini utvrđuju se zakonom i podzakonskim aktima. Ovu oblast u našoj zemlji, prije svega, reguliše Uredba sa zakonskom snagom o ustanovama.³¹ Uredba definiše javne službe kao trajno i nesmetano obavljanje djelatnosti u javnom interesu, te istovremeno određuje subjekte vršenja javnih službi. U Federaciji Bosne i Hercegovine na organiziranje i funkcioniranje sistema javnih službi presudan uticaj ima ustavna raspodjela nadležnosti. Prema Ustavu, Federacija Bosne i Hercegovine u isključivoj nadležnosti nema nijedno pitanje iz oblasti javnih službi, dok su u zajedničkoj nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i kantona sva ona pitanja koja se, u širem smislu, mogu podvesti pod pojam javne službe, kao što su npr. socijalna politika, korištenje prirodnih bogatstava itd. U isključive nadležnosti kantona iz područja javnih službi ubrajaju se: utvrđivanje i provođenje kulturne politike, utvrđivanje politike koja se tiče reguliranja i osiguravanja javnih službi, provođenje socijalne politike i uspostava službi socijalne zaštite. Osnovni nedostatak pravnog režima javnih službi na nivou Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine ogleda se u nepostojanju pravnog okvira za jedinstveno uređenje sistema javnih službi, obavljanje djelatnosti javnih službi, osnivanje, organizaciju i rad javnih službi, te druga pitanja od značaja za funkcioniranje javnih službi. Za razliku od Federacije Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj oblast javnih službi je u potpunosti regulisana Zakonom o sistemu javnih službi³². Prema ovom zakonu javnim službama se smatraju ustanove, javna preduzeća i drugi oblici organizovanja koji obavljaju djelatnosti od opšteg interesa, kojim se obezbjeđuje ostvarivanje prava i dužnosti fizičkih i pravnih lica, kao i ostvarivanje drugog zakonom određenog interesa.³³

4. Pojmovno određenje javnog preduzeća

Jednostavnu definiciju javnih preduzeća daje Čović, koji javna preduzeća definiše kao poslovne subjekte koji obavljaju djelatnosti od općeg

³¹ Uredba sa zakonskom snagom o ustanovama „Službeni list RBiH“, br. 6/92, 8/93 i 13/94.

³² Zakon o sistemu javnih službi, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 68/07, 109/12 i 44/16.

³³ Šehrić, E., op. cit., 152-153.

interesa.³⁴ Prema Priručniku MMF-a, javna preduzeća su sve cjeline u državnom vlasništvu ili pod državnom kontrolom, koje proizvode dobra i usluge za tržište.³⁵ Ova definicija nije jednoznačna i detaljna jer je mnogo lakše odrediti vlasnika nekog preduzeća nego definirati kontrolu države nad njim. Uobičajeno se vlasnikom preduzeća smatra javna vlast ili privatna osoba koja posjeduje sve ili preko 50% dionica ili druge vrste trajnog kapitala preduzeća, dok se kontrola javnih vlasti određuje kao stvaran utjecaj države na osnovne aspekte poslovanja preduzeća. Također, problem je i taj što u određivanju javnih preduzeća manjinsko vlasništvo javne vlasti može biti kombinovano s državnom kontrolom, a u nekim slučajevima kontrolu je naročito teško utvrditi, zbog čega se događa da samo većinsko državno vlasništvo temeljno određuje javno preduzeće. U krajnjem slučaju, zakonodavstva u pojedinim zemljama dopuštaju i da preduzeće u privatnom vlasništvu bude javno preduzeće, uz uslov da ga kontroliše država i da proizvodi za široki krug potrošača. U praksi se postupa sasvim pragmatično te se javnim preduzećima smatraju sva zakonom definisana preduzeća koja su najčešće u većinskom državnom vlasništvu i pod državnom kontrolom, a na području su ponude javnih usluga. Priručnik MMF-a navodi da je javno preduzeće koncept koji objedinjava elemente javnosti i tržišnosti. Elementi javnosti odražavaju se na način da: 1. najvažnije poslovne odluke donosi država kao vlasnik trajnog kapitala (putem neke svoje agencije ili upravnih odbora u kojima odluke donose državni predstavnici). Kriteriji za donošenje odluka nisu vezani isključivo uz finansijsku dobit, već i uz šire društvene interese (npr. socijalnu politiku); 2. dobit odnosno gubici poslovanja putem državnog budžeta pripadaju cijeloj zajednici; 3. javno je preduzeće odgovorno za svoje poslovanje cijelom društvu, odnosno parlamentu kao krajnjem „čuvaru“ javnog interesa. Elementi tržišnosti odnose se na to da se 1. očekuje da javno preduzeće bude finansijski zdravo u dugom roku i da bude podvrgnuto stalnoj tržišnoj provjeri te na to da bi 2. cijene koje javno preduzeće naplaćuje trebale biti zasnovane na troškovima poslovanja (tj. cijene bi trebale pokriti granične troškove). Ova dva posljednja kriterija razlikuju javno preduzeće od ostalih javnih djelatnosti (obrazovanje, sudstvo i zaštita okoliša).³⁶

³⁴ Čović, Š. (2003.), Poslovno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 421.

³⁵ IMF, (2001.), Government Finance Statistics Manual, IMF, Washington, 8.

³⁶ Bejaković, P., Vukšić, G., Bratić, V., Veličina javnog sektora u Hrvatskoj, Hrvatska i komparativna javna uprava, br. 1/2001, 102-103.

Javna preduzeća se dijele na nefinansijska javna preduzeća i javne finansijske institucije, a zajedničko im je da su u vlasništvu ili pod kontrolom države. Javnim nefinansijskim preduzećima smatraju se preduzeća u vlasništvu i/ili pod kontrolom države (javna preduzeća), a finansijska preduzeća u vlasništvu ili pod kontrolom države nazivaju se javnim finansijskim institucijama.³⁷ Finansijska javna preduzeća su ona preduzeća čija je primarna svrha pružanje finansijskih usluga. Mogu se podijeliti na monetarna ili depozitna (kao što je npr. centralna banka) i druga nemonetarna ili nedepozitna finansijska preduzeća (npr. osiguravajući penzioni fondovi).³⁸ Nefinansijska javna preduzeća su preduzeća čija je osnovna aktivnost proizvodnja dobara za tržište ili pružanje nefinansijskih usluga.³⁹ Primjer nefinansijskih javnih preduzeća jeste npr. državni avio prevoz, željeznički saobraćaj, elektrodistribucija, a u ovu kategoriju spadaju i javne neprofitne institucije koje su uključene u tržište kao što su npr. bolnice, škole, univerziteti i sl.

5. Javna preduzeća u Bosni i Hercegovini

Pravni osnov za osnivanje javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini utvrđen je Aneksom IX Općeg okvirnog Sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini - Sporazumom o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine, u kojem je, sa ciljem obnove infrastrukture i funkcionisanja transporta, predviđeno osnivanje određenog broja javnih korporacija, odnosno javnih preduzeća na državnom nivou. Na taj način su se Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska usaglasile da će osnovati Komisiju za javna preduzeća sa zadatkom da ispituje osnivanje javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini koja su od značaja za pružanje zajedničkih javnih usluga, poput komunalnih službi, energetike, poštanskih i komunikacijskih usluga, i sl. za dobrobit oba entiteta, te koja će da ispituje i unutrašnju strukturu takvih preduzeća, uslove bitne za osiguranje njihovog uspješnog rada, te najbolje načine za pribavljanje dugoročnog investicijskog kapitala. Trenutno, na nivou Bosne i Hercegovine postoje transportno preduzeće u sektoru električne

³⁷ Kesner-Škreb, M., op. cit. 93-94.

³⁸ IMF, (2011.), Public sector debt statistics: guide for compilers and users, IMF, Washington DC, 12-13.

³⁹ IMF, (2013.), Public sector debt statistics: guide for compilers and users, op. cit., 12.

energije Elektroprijenos Bosne i Hercegovine i u sektoru željezničkog saobraćaja, Bosansko-Hercegovačka željeznička javna korporacija. U oblastima koje tradicionalno obavljaju javna preduzeća na nivou Bosne i Hercegovine osnovane su regulatorne institucije poput Regulatorne agencije za komunikacije, Direkcije civilnog vazduhoplovstva i sl. Na sva ostala pitanja vezana za osnivanje i rad javnih preduzeća i na državnom nivou, primjenjuju se zakoni i podzakonski akti doneseni na entitetskim nivoima i nivou Brčko Distrikta.⁴⁰ Dakle, normativni okvir za uspostavljanje javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini čine Aneks IX Općeg okvirnog Sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Sporazum o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine) te Zakon o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine⁴¹, Zakon o javnim preduzećima u Republici Srpskoj⁴² i Zakon o javnim preduzećima u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.⁴³ Prema Zakonu o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine, javno preduzeće jeste pravno lice koje je upisano u sudski registar kao privredno društvo i koje obavlja djelatnost od javnog društvenog interesa (energetika, komunikacije, komunalne djelatnosti, upravljanje javnim dobrima i druge djelatnosti od javnog društvenog interesa) ili pravno lice definisano kao javno preduzeće posebnim propisom. Djelatnosti od javnog društvenog interesa utvrđuju općina, kanton i Federacija Bosne i Hercegovine, svako u okviru svojih nadležnosti.⁴⁴ Prema Zakonu o javnim preduzećima u Republike Srpske, javno preduzeće je pravno lice koje je upisano u sudski registar kao privredno društvo u formi akcionarskog društva ili društva sa ograničenom odgovornošću, radi obavljanja djelatnosti od opšteg interesa i u čijem osnovnom kapitalu Republika Srpska ili jedinica lokalne samouprave direktno ili indirektno ima

⁴⁰ Udruženje „Centri civilnih inicijativa“, projekt „FER“, (2020), Analiza legislativnog i institucionalnog okvira javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini, 6-7

⁴¹ Zakon o javnim preduzećima u Federaciji BiH, "Sl. novine FBiH" broj: 08/05, 81/08, 22/09 i 109/12.

⁴² Zakon o javnim preduzećima, „Sl. glasnik RS“ broj: 75/04 i 78/11.

⁴³ Zakon o javnim preduzećima u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, "Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 22/18 - prečišćen tekst i 5/20.

⁴⁴ Član 2. Zakona o javnim preduzećima u Federaciji BiH, "Sl. novine FBiH" broj: 08/05, 81/08, 22/09 i 109/12.

⁴⁵ Član 2. Zakona o javnim preduzećima, „Sl. glasnik RS“ broj: 75/04 i 78/11.

većinsko vlasništvo. Također, propisano je da se odredbe ovog zakona primjenjuju i na preduzeća koja u strukturi vlasništva imaju najmanje 50% plus jedna akcija ili udjela u vlasništvu Republike i koja zapošljavaju više od 50 lica.⁴⁵ Prema Zakonu o javnim preduzećima u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine javno preduzeće, u smislu ovog zakona, je preduzeće koje obavlja djelatnosti od općeg interesa iz oblasti energetike, komunalnih djelatnosti i drugih djelatnosti, koje Skupština Brčko distrikta BiH odredi kao takve.⁴⁶

6. Svrha i zadaci javnog preduzeća

Čović navodi da je država tradicionalno putem javnih kompanija, ostvarivala u mnogim oblastima svoje "javne ciljeve," obavljajući djelatnosti pod kontrolom tzv. "javne ruke." U većini država javna preduzeća su osnivana u cilju zadovoljavanja javnog interesa u oblastima: energetike, vodoprivrede, telekomunikacija, radija i TV saobraćaja, pomorskog, riječnog i vazdušnog, zatim u komunalnim djelatnostima (gradski saobraćaj, gradska čistoća, snabdijevanje građana vodom, električnom energijom, gasom i drugim uslugama od javnog interesa).⁴⁷ Može se reći da javna preduzeća postoje i zbog tržišnih neuspjeha (npr. prirodnih monopola) i potrebe za državnom regulacijom. Zbog toga država najčešće javna preduzeća osniva u komunalnim uslugama (npr. elektrodistribucija, komunikacije, transportne usluge, vodosnabdijevanje i luke), ali se one pojavljuju i u drugim sektorima da bi putem njih država utjecala na zaposlenost, te povećala štednju i investicije. Nefinansijska javna preduzeća pružaju usluge na nekomercijalnoj osnovi, obično u obliku nižih cijena od onih potrebnih za pokrivanje troškova (npr. naplaćivanje struje po cijeni nižoj od tržišne), dok u nekim zemljama prema zahtjevu države pružaju i određene socijalne usluge. Te se nekomercijalne aktivnosti mogu finansirati unakrsnim subvencioniranjem između raznih grupa potrošača (neki potrošači plaćaju višu, a neki nižu cijenu za istu uslugu) ili se gubitak nefinansijskih javnih poduzeća pokriva iz budžeta.⁴⁸ Čović naglašava da se funkcija države u savremenom poslovanju izmijenila ne samo u komercijalnom sektoru privrede, već i u sektorima djelatnosti od općeg

⁴⁶ Član 2. Zakona o javnim preduzećima u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, "Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 22/18 - prečišćen tekst i 5/20.

⁴⁷ Čović, Š., op. cit. 421.

⁴⁸ Bejaković, P., Vukšić, G., Bratić, V., op. cit. 103.

interesa (tzv. javni sektor), tako da se država ne pojavljuje kao isključivi osnivač javnih preduzeća. Država se postepeno povlači iz privredne funkcije, jer ne može da bude konkurentna sa kompanijama u javnom sektoru u svojstvu privrednika sa privatnim poduzetnicima, pa je proširena mogućnost obavljanja tzv. javnih djelatnosti svim oblicima privrednih društava, bez obzira na vlasništvo kapitala, ali je zadržala za sebe javni nadzor.⁴⁹ Također, od početka osamdesetih godina 20. stoljeća pojavile su se ozbiljne kritike na račun neefikasnosti pružalaca javnih usluga i njihove nesposobnosti da adekvatno reaguju na uočene potrebe. Iz takve potrebe se posljednjih decenija postepeno razvijao koncept javno-privatnog partnerstva, koji podrazumijeva saradnju tijela javnog sektora s privatnim sektorom, s ciljem zadovoljavanja neke javne potrebe. Primjena ovog koncepta u Bosni i Hercegovini tek je u povoju, a mogućnosti i prednosti njegove primjene još nije moguće adekvatno sagledati.

7. Javna ovlaštenja

Za javna preduzeća je karakteristično da, u pravilu, vrše dio pravnih poslova iz nadležnosti organa uprave koji se obavljaju u okviru propisanih javnih ovlaštenja. Upravna javna ovlaštenja predstavljaju posebna zakonom povjerena javna ovlaštenja nedržavnim subjektima da, u obavljanju svoje osnovne privredne (npr. djelatnosti u oblasti vodosnabdijevanja, javnog saobraćaja, snabdijevanja energijom itd.) ili druge društvene djelatnosti (npr. univerzitetskog obrazovanja, javnog informisanja i sl.), mogu koristiti i određena upravna ovlaštenja. Svim upravnim ovlaštenjima ne raspolažu svi nedržavni subjekti u istoj mjeri. Vrsta i obim povjerenog upravnog ovlaštenja određuju se u svakom slučaju posebno i zavise kako od osnovne djelatnosti nedržavnog subjekta, tako i od konkretne procjene zakonodavca.⁵⁰ Šehrić navodi da javna ovlaštenja predstavljaju poseban oblik javne vlasti koju obavljaju nedržavni subjekti na temelju prava povjerenog od strane države. Ona se ispoljavaju u autoritativnom istupanju, odnosno autoritativnom obavljanju poslova od javnog interesa. Naime, autoritativno istupanje kao istupanje s pozicije javne vlasti predstavlja osnovno obilježje ovog pravnog instituta. To znači da bez obilježja javne vlasti, odnosno bez povjerenih javnih

⁴⁹ Čović, Š., op. cit. 421.

⁵⁰ Lilić, S. op. cit., 140.

ovlaštenja djelovanje nedržavnog subjekta u obavljanju upravnih poslova ne bi imalo nikakve pravne učinke u smislu pravne obaveznosti donesenih akata i poduzetih pravnih radnji. Kod povjeravanja javnih ovlaštenja veoma je važno pitanje poslova koji se mogu obavljati na temelju javnih ovlasti. To su poslovi koji funkcionalno pripadaju strukturi poslova koji čine osnovnu djelatnost nedržavnih subjekata ili su joj pridodati zbog toga što su za nju na neki način neposredno vezani. Najčešći razlog povjeravanja javnih ovlaštenja odnosi se na rješavanje pojedinačnih upravnih stvari (rješavanje o pravima iz zdravstvenog ili mirovinskog osiguranja, o ispunjavanju poreznih obaveza i sl.) i poduzimanje upravnih radnji (atestiranje tehničke ispravnosti raznih sredstava). S druge strane, postoje poslovi koji se ni u kojem slučaju ne mogu obavljati na temelju javnih ovlaštenja. To su poslovi inspekcijskog nadzora, s izuzetkom stručnih poslova koji su od značaja za vršenje takvog nadzora (ekspertize, tehnička ispitivanja i sl.). Razlog zbog kojeg se pojedine vrste poslova ne mogu povjeriti nedržavnim subjektima proizlazi iz njihove prirode i značaja koji imaju u okviru državne upravne strukture, te su takvi poslovi prema izričitim odredbama ustava u nadležnosti državnih organa. Institut povjeravanja javnih ovlaštenja u Bosni i Hercegovini uređen je Zakonom o upravi Bosne i Hercegovine⁵¹ (čl. 22-26), Zakonom o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵² (čl. 26-30), Zakonom o republičkoj upravi Republike Srpske⁵³ (čl. 102-112) i Zakonom o javnoj upravi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine⁵⁴ (čl. 40). Ovim zakonskim propisima utvrđeno je da se određeni upravni i stručni poslovi iz nadležnosti organa uprave mogu povjeravati na vršenje pravnim licima tj. institucijama sa javnim ovlaštenjima kada je to prikladno i kada se time postiže efikasnije ostvarivanje prava i obaveza građana i pravnih osoba.⁵⁵ Takvo ovlaštenje, kad obavljaju upravnu djelatnost, moraju imati i nedržavni subjekti, kao što su preduzeća, ustanove i druge organizacije, jer su osnovani za vršenje privredne, odnosno druge opće

⁵¹ Zakon o upravi Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17)

⁵² Zakon o organizaciji organa uprave Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 35/05)

⁵³ Zakon o republičkoj upravi ("Sl. glasnik RS", br. 115/18 i 111/21)

⁵⁴ Zakon o javnoj upravi ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 25/20 - prečišćen tekst)

⁵⁵ Šehrić, E., op. cit. 148-149.

korisne djelatnosti. Državni organi koji nisu osnovani za obavljanje upravne djelatnosti, kao svoje osnovne djelatnosti, a ukoliko su im povjerena javna ovlaštenja za njihovo obavljanje, te poslove obavljaju u skladu sa propisima upravnog prava. Za djelatnost za koju su osnovani, kao osnovnu, primjenjuju se odgovarajući propisi koji regulišu njihovu osnovnu djelatnost. Tako npr. kada preduzeća, pored svoje osnovne djelatnosti, vrše i javna ovlaštenja, tada se na njih primjenjuju propisi privrednog i upravnog prava. Za povjerene poslove koji su zasnovani na autoritativnom istupanju, na njih se primjenjuju propisi upravnog prava, a za ostale poslove iz njihove osnovne djelatnosti (privredna djelatnost), primjenjuju se propisi privrednog prava.⁵⁶ U pogledu načela djelovanja, zakonitosti i javnosti rada, te samostalnosti u obavljanju povjerenih poslova na nedržavne subjekte kao nosioce javnih ovlaštenja primjenjuju se iste zakonske odredbe koje važe za organe državne uprave. U tom smislu, u vršenju poslova koji su im povjereni na osnovu javnih ovlaštenja, nedržavni subjekti imaju ista prava i dužnosti koja imaju i organi državne uprave. Također, pravna priroda poslova koji se obavljaju na osnovu javnih ovlaštenja uvijek je ista bilo da ih obavljaju organi državne uprave ili nedržavni subjekti. Tako je, naprimjer, pravna priroda upravnog akta koji donese organ državne uprave jednaka pravnoj prirodi upravnog akta koji donese nedržavno tijelo pri vršenju javnih ovlaštenja. Za ostvarivanje nadzora nad vršenjem povjerenih upravnih poslova nadležni su organi uprave iz odgovarajuće upravne oblasti. To su najčešće određena ministarstva koja kao nadzorni organi državne uprave raspolažu opštim ovlaštenjima u nadzoru nad radom institucija s javnim ovlaštenjima. Međutim, zakoni ne propisuju posebna nadzorna ovlaštenja organa uprave kojima bi se, u slučaju neizvršenja posla i nakon višestrukih upozorenja mogao povjereni posao preuzeti na određeni period. U vezi s povjeravanjem javnih ovlaštenja može se postaviti pitanje pravnog osnova takvog povjeravanja, odnosno kojim pravnim aktom se javne ovlasti povjeravaju? U pravilu, javne ovlasti se povjeravaju zakonom, i to materijalnim zakonom iz određene upravne oblasti kojoj po prirodi stvari pripadaju i povjereni poslovi. Međutim, ukoliko se radi o povjeravanju javnih ovlasti institucijama s javnim ovlaštenjima na nivou općine ili grada u tom slučaju se javne ovlasti povjeravaju odlukom općinskog ili gradskog vijeća. Bilo da se radi o zakonskom ili o povjeravanju javnih ovlasti odlukom, tim aktima se trebaju normirati sva pitanja koja se tiču povjeravanja, i to, prije

⁵⁶ Purišević, F., Kržalić, A., Selimić, M., op. cit. 10.

svega, određivanje načina vršenja javnih ovlaštenja, kao i prava i obaveza organa uprave u pogledu vršenja upravnog nadzora nad institucijama s javnim ovlaštenjima. Posebno je značajno pitanje normiranja sadržaja javnih ovlaštenja koje podrazumijeva određivanje subjekata i uslova njihovog obavljanja.⁵⁷ Kao primjer povjeravanja javnih ovlaštenja zakonom možemo uzeti Zakon o osnivanju javne ustanove Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica,⁵⁸ kojim je Institutu za zdravlje i sigurnost hrane Zenica u javnom interesu povjereno obavljanje stručnih i drugih poslova u oblasti javnog zdravstva, veterinarstva i zaštite zdravlja bilja, dok kao primjer o povjeravanju javnih ovlaštenja odlukom općinskog vijeća možemo uzeti Odluku o povjeravanju javnih ovlasti JP "Parkovi" d.o.o. Ljubuški,⁵⁹ koju je donijelo Općinsko vijeće Općine Ljubuški i kojom Općina Ljubuški povjerava dio javnih ovlaštenja, vezanih za obavljanje sljedećih komunalnih djelatnosti: održavanje javne rasvjete, održavanje lokalnih i nerazvrstanih cesta, održavanje javnih parkinga i naplate parkiranja, čišćenje i održavanje javnih zelenih površina, čišćenje i održavanje turističke zone „objekta vanredne prirodne ljepote i prirodne rijetkosti" Kravica, te naplata ulaza, parkinga i ostalih usluga na istoj.

8. Zaključak

Javna preduzeća su poslovni subjekti koji obavljaju djelatnosti od općeg interesa, koji su u vlasništvu ili pod državnom kontrolom i koji proizvode dobra i usluge za tržište. Za javna preduzeća je karakteristično da, na osnovu prava povjerenog od strane države, mogu vršiti i dio pravnih poslova iz nadležnosti organa uprave koji se obavljaju u okviru propisanih javnih ovlaštenja. Javna ovlaštenja se povjeravaju na osnovu zakona, odnosno odluke općinskog ili gradskog vijeća. U pogledu načela zakonitosti, javnosti rada, kao i samostalnosti u obavljanju povjerenih poslova, na javna preduzeća s javnim ovlaštenjima se primjenjuju identične zakonske odredbe koje važe za i organe državne uprave. Javna preduzeća s javnim ovlaštenjima igraju značajnu ulogu

⁵⁷ Šehrić, E., op. cit. 149-150.

⁵⁸ Zakon o osnivanju javne ustanove Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica ("Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 5/15 i 10/18)

⁵⁹ Odluka o povjeravanju javnih ovlasti JP "Parkovi" d.o.o. Ljubuški (broj: 01-02-1413/13 od dana 19.07.2013. godine)

u okviru javne uprave u pružanju raznovrsnih usluga građanima, pa ovlaštenja koja imaju proizlaze iz javnih potreba. S tim u vezi, uloga javnih preduzeća može biti različita, od pružanja osnovnih usluga poput snabdijevanja vodom, snabdijevanja električnom energijom i gasom, do upravljanja javnim gradskim, željezničkim i avio saobraćajem, radio i TV saobraćajem, gradskom čistoćom i sl. Javna preduzeća s javnim ovlaštenjima imaju odgovornost prema široj zajednici, te iz tog razloga imaju obavezu djelovati transparentno, odgovorno i u skladu s javnim interesom. To znači da moraju biti podložna nadzoru u primjeni propisa, inspekcijama i različitim regulacijama kako bi se osiguralo uredno pružanje usluga i zadovoljile potrebe građana. Jedan od ključnih aspekata funkcionisanja javnih preduzeća sa javnim ovlaštenjima jeste i balansiranje između efikasnosti i javne odgovornosti, tj. moraju biti sposobna pružati usluge na najbolji mogući način, ali također istovremeno moraju biti odgovorna prema zajednici kojoj koriste. S tim u vezi, javna preduzeća treba karakterisati stručnost, odgovornost i prilagodljivost kako bi javne potrebe zadovoljavala kontinuirano i na najbolji mogući način.

Literatura

- 1) Antić, T. (2019) Javno pravo i javna uprava, Veleučilište s pravom javnosti Baltazar, Zaprešić
- 2) Antić, T. (2008), Komunlano upravno pravo, Novi informator, Zagreb,
- 3) Baletić, Z., (1995.), Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Masmedia, Zagreb
- 4) Bašić, M. (2004.), Ekonomija javnog sektora, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
- 5) Bejaković, P., Vukšić, G., Bratić, V., Veličina javnog sektora u Hrvatskoj, Hrvatska i komparativna javna uprava, br. 1/2001
- 6) Čović, Š. (2003.), Poslovno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
- 7) IMF, (2001.), Government Finance Statistics Manual, IMF, Washington
- 8) IMF, (2011.), Public sector debt statistics: guide for compilers and users, IMF, Washington DC

- 9) IMF, (2013.), Public sector debt statistics: guide for compilers and users, IMF, Washington DC
 - 10) IMF Working Paper (2019.), State-Owned Enterprises in Bosnia and Herzegovina: Assessing Performance and Oversight
 - 11) Ivanda, S., (2008.), Javne ustanove, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek
 - 12) Kamarić, M., Festić, I. (2004.) Upravno pravo - Opšti dio, Magistrat, Sarajevo
- Kesner-Škreb
- 13) , M. (2006.), Državni sektor, Financijska teorija i praksa, vol. 30, br. 1/2006
 - 14) Kešetović, I., Džonlagić, Dž., Rička, Ž. (2012.), Javne finansije, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
 - 15) Klarić M., Nikolić M., (2011.), Ustrojstvo javnih službi u Europskom pravnom poretku, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 1/2011
 - 16) Koprić, I., et.al. (2014.), Upravna znanost – Javna uprava u suvremenom europskom kontekstu, Zagreb
 - 17) Kostadinović, S., (2005.), Upravljanje javnim sektorom, Univerzitet "Braća Karić" Fakultet za menadžment, Beograd
 - 18) Lilić, S. (2014.), Upravno pravo-Upravno procesno pravo, Beograd
 - 19) Purišević, F., Kržalić, A., Selimić, M., O nosiocima upravne funkcije i njenim obilježjima (sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu), Časopis za društvene i tehničke studije – „Društvena i tehnička istraživanja“, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, br. 2, 2020.
 - 20) Sarvan, D., (2018.), Usluge od općeg gospodarskog interesa u Europskom pravu, Fondacija Centar za javno pravo
 - 21) Šehrić, E., (2017.), Organizacija javne uprave u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na sistem javnih službi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, br. 2.
 - 22) Transparency International Bosna i Hercegovina, (2021), Proces integracije BiH u EU: 14 prioriteta iz mišljenja Evropske komisije 2 godine poslije

23) Udruženje „Centri civilnih inicijativa“, projekt „FER“, (2020), Analiza legislativnog i institucionalnog okvira javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini

Propisi

- 1) Zakon o javnim preduzećima u Federaciji BiH, "Službene novine FBiH" broj: 08/05, 81/08 i 22/09.
- 2) Zakon o javnim preduzećima, „Službeni glasnik RS“ broj: 75/04 i 78/11.
- 3) Zakon o javnim preduzećima u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 22/18 - prečišćen tekst i 5/20.
- 4) Zakon o upravi Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17.
- 5) Zakon o organizaciji organa uprave Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine FBiH", br. 35/05.
- 6) Zakon o republičkoj upravi, "Sl. glasnik RS", br. 115/18 i 111/21.
- 7) Zakon o javnoj upravi, "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 25/20 - prečišćen tekst.
- 8) Zakon o osnivanju javne ustanove Institut za zdravlje i sigurnost hrane Zenica ("Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 5/15 i 10/18)
- 9) Zakon o sistemu javnih službi, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 68/07, 109/12 i 44/16.
- 10) Uredba sa zakonskom snagom o ustanovama „Službeni list R BiH“, br. 6/92, 8/93 i 13/94.
- 11) Odluka o povjeravanju javnih ovlasti JP "Parkovi" d.o.o. Ljubuški (broj: 01-02-1413/13 od dana 19.07.2013. godine)

POSITION OF PUBLIC ENTERPRISES WITHIN THE PUBLIC ADMINISTRATION WITH REFERENCE TO THE LEGAL FRAMEWORK IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract:

This paper analyzes the connection and defines the concepts of public administration, public services, public companies and public powers. The subject of this paper is the general position of public enterprises within the public administration system, which also refers to the position of public enterprises in Bosnia and Herzegovina's existing public administration system, which serves as the legal framework for practical clarifications or examples presented in this paper. Public enterprises that conduct activities of general interest have a specific status within the public administration, which this paper will attempt to clarify theoretically and practically using examples from Bosnia and Herzegovina. Public enterprises perform very important tasks for society and the State in order to meet the public interest in various areas of life and work. In this regard, this paper focuses on the institute of public powers, which allows public companies to decide on the rights and obligations of citizens and businesses while also achieving public goals and objectives.

Key words:

Public administration, public enterprises, public services, public powers, public sector

OSVRT NA XVI STRUČNO SAVJETOVANJE TUŽILACA U BOSNI I HERCEGOVINI „20 GODINA PRIMJENE KRIVIČNIH ZAKONA I ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU U BOSNI I HERCEGOVINI“

prikaz

Miloš Davidović*
Tarik Velić**

I. Osnovne informacije o Stručnom savjetovanju tužilaca u Bosni i Hercegovini

U vremenskom periodu od 16. do 19. oktobra 2023. godine u Neumu je održano XVI stručno savjetovanje tužilaca u Bosni i Hercegovini, o temi „20 godina primjene krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini“, te je isto okupilo oko 200 učesnika – nosilaca pravosudnih funkcija, predstavnika akademske zajednice, policijskih agencija, te partnerskih institucija. Organizator Savjetovanja bilo je Udruženje tužilaca/tužitelja Federacije BiH (u daljem tekstu: „Udruženje“), a isto je realizovano kroz podršku i u saradnji s domaćim i međunarodnim partnerima: Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Republici Srpskoj, USAID u BiH, Misija OSCE u BiH, UNICEF – za svako dijete, CPRC – Criminal Policy Research Centre, The AIRE Centre, Delegacija Evropske unije u BiH, Kancelarija Vijeća/Savjeta Evrope u BiH, Atlantska inicijativa, Međunarodni forum solidarnosti EMAUS u BiH, Federalna agencija za upravljanje oduzetom imovinom i Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC.

Stručno savjetovanje tužilaca u BiH (u daljem tekstu: „Savjetovanje“) predstavlja tradicionalan vid susreta ključnih domaćih, regionalnih i međunarodnih aktera u oblasti pravosuđa, s ciljem sveobuhvatnog

* Asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu.

** Advokat

analiziranja najaktuelnijih tema vezanih za krivično-pravnu praksu, te iznalaženja adekvatnog i učinkovitog odgovora na predstojeće izazove. U tom pravcu, Udruženje je slijedeći ciljeve vlastitog egzistiranja i djelovanja, prepoznalo potrebu da se kroz organizaciju Savjetovanja, stvori prostor za afirmaciju profesionalne razmjene stručnih mišljenja i iskustava u pogledu suštinskih pitanja vezanih za funkcionisanje pravosudnog sistema, kao i da se putem usvojenih zaključaka, ostvari proaktivni uticaj na ključne institucionalne aktere. S obzirom da je samo Savjetovanje poprimilo svojstvo tradicionalnog, tema ovogodišnjeg Savjetovanja bila je posvećena analizi reformisanog krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog zakonodavstva, koje je 2023. godine, doživjelo svoju dvodecenijsku primjenu. U tom pravcu, Savjetovanje je i bilo koncipirano na način da je kroz panele analizirana primjena različitih krivično-pravnih instituta u navedenom periodu, te su kroz identifikaciju pozitivnih i negativnih praksi i posljedica, projektovana i potencijalna rješenja, u pravcu stvaranja kvalitetnog zakonskog odgovora, spremnog na sve izazove savremenog doba.

II. Otvaranje Savjetovanja i uvodni paneli

Savjetovanje je započelo svečanim otvaranjem i uvodnim govorima dobrodošlice, te su se tom prilikom obratili – Šeila Heljić, predsjednica Udruženja, Munib Halilović, glavni federalni tužilac FBiH, kao i predstavnik JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Republici Srpskoj, koji su zajednički istakli značaj i važnost organizacije ovakvih oblika stručnog usavršavanja.

Imajući u vidu da je jedan od osnovnih ciljeva djelovanja Udruženja jačanje statusa i ugleda tužilačke funkcije, a u uslovima pojave izuzetno negativnog okruženja unutar kojeg tužioci obavljaju izrazito delikatnu i odgovornu društvenu funkciju, Udruženje je odlučilo da se na samom početku Savjetovanja navedenoj temi posveti posebna pažnja. U tom smislu, nakon svečanog otvaranja, organizovan je panel na temu „*Zaštita digniteta tužilaca*“, kojim je moderirao Admir Arnautović, glasnogovornik Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, a svoje učešće su uzeli: Adina Karadža, kantonalna tužiteljica Zeničko-dobojskog kantona, Vedran Alidžanović, kantonalni tužilac Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, te kantonalne tužiteljice Kantonalnog Tužilaštva Kantona Sarajevo Meliha Dugalija, Maja Pašić i Lejla Kurtanović. Tokom ovog panela, panelisti su prezentovali različite oblike teškoća u radu s kojima se suočavaju, a za čijim rješavanjem postoji prioritarna profesionalna i društvena potreba.

Udruženje je pored aktivnog pristupa na navedenim poljima, 2021. godine iskoračilo u sferu izdavačke djelatnosti, koja je rezultirala pokretanjem vlastitog časopisa za pravnu teoriju i praksu – „Zbornik radova Udruženja tužilaca/tužitelja u Bosni i Hercegovini“. Nakon uspješnog izdavanja prvog broja časopisa, Udruženje je nastavilo sa izdavačkim radom, te je tokom 2023. godine, pokrenut drugi broj ovog časopisa, koji je obuhvatio 11 stručnih radova nosilaca pravosudnih funkcija u BiH, zaposlenika unutar pravosudnog sistema, te članova akademske zajednice. Predmetni radovi su obrađivali kako teme sa prošlogodišnjeg Savjetovanja, tako i druge aktuelne teme prisutne u pravosudnoj praksi, a koje zaslužuju posebno pozornost, a u pitanju su sljedeći radovi: 1. Kriptovane komunikacije kao zakoniti dokazi u krivičnom postupku (Darko Soldat, kantonalni tužilac Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo); 2. Aktuelno zakonodavno uređenje oduzimanja imovinske koristi u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji (Denis Pajić, vanredni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru); 3. Dvadeset godina nakon uvođenja u krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine instituta odgovornosti pravne osobe za krivična djela (Nedžad Baković, sudija Općinskog suda u Kiseljaku); 4. Trgovina ljudima u digitalnom svijetu (Danijel Brekalo, kantonalni tužilac Kantonalnog tužilaštva Unsko-sanskog kantona); 5. Podrška svjedocima u predmetima ratnih zločina kroz iskustva Suda BiH (Alma Tasko Deljković, rukovodilac Odjeljenja za podršku svjedocima Suda BiH); 6. Pojam nasilja nad ženama, s posebnim osvrtom na uzroke i posljedice nasilja (Azmira Mejrušić, sudija Osnovnog suda u Doboju i Azra Mejrušić, stručna saradnica Općinskog suda u Kiseljaku); 7. Rodno zasnovano nasilje u partnerskim odnosima kao prečica do femicida (Dženana Kučević, stručna saradnica Općinskog suda u Tuzli); 8. Nasilje u porodici u BiH, normativni okvir i uloga pojedinih subjekata u njegovom suzbijanju (Mirjana Stojavljević-Petraković, sudija Općinskog suda u Livnu); 9. Saslušanje djece u krivičnom postupku (Nikolina Ševa, okružna javna tužiteljica Okružnog javnog tužilaštva u Banjoj Luci); 10. Nečinjenje kao način počinjenja krivičnog djela korupcije (USAID) i 11. Svjedok pokajnik: pravni okvir i sudska praksa (USAID). Stručni radovi objavljeni u Zborniku ponudili su pregled i sveobuhvatni kritički osvrt u vezi najaktuelnijih pitanja pravosudne stvarnosti, a u svojstvu promotorki Zbornika, obratile su se članice Uredništva prof. dr. em. Hajrija Sijerčić-Čolić (Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet), prof. dr. Ivanka Marković (Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci) i prof. dr. Vildana Pleh (Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet), te su tom prilikom istakle

značaj i važnost aktivnog istraživačkog rada članova akademske zajednice, ali i njihovog kontinuiranog povezivanja sa rezultatima pravne doktrine, a sve u cilju iznalaženja najučinkovitijih rješenja za pravnu praksu. Predmetni časopis rezultat je i intezivnog rada Redakcijskog odbora, a kojeg su činili: Šeila Heljić (Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo); Natalija Marić (Kantonalno tužilaštvo Zapadno-hercegovačkog kantona); Spomenko Jukić (Kantonalno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona); Miloš Davidović (Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet) i Tarik Velić (Vrhovni sud Federacije BiH). Po okončanju promocije Zbornika, a u okviru uvodnog panela predstavljena je i studija Centra za razvoj sajber kapaciteta na Zapadnom Balkanu WB3C.

III. Paneli Savjetovanja

Tokom naredna tri dana, održan je radni dio Savjetovanja, a koji je bio koncipiran na način da su svi učesnici uzeli učešće na jednom od sljedećih panela: 1. Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala visokog nivoa; 2. Trgovina ljudima kao oblik rodno zasnovanog nasilja; 3. Nasilje nad djecom i mladima u digitalnom okruženju; 4. Finansijske istrage, oduzimanje imovinske koristi i upravljanje oduzetom imovinom u Federaciji BiH – dosadašnja iskustva i pravci razvoja; 5. Krivično-pravni odgovor na krivična djela učinjena iz mržnje i govor mržnje u BiH.

Prvi dan panela „Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala visokog nivoa“, podržanog od strane USAID projekta „Pravosuđe protiv korupcije“ i VSTV projekta „Jačanje tužilačkih kapaciteta“, započeo je uvodnim obraćanjem Sanina Bogunića, člana Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, nakon čega je tužilac Tužilaštva BiH, Senad Osmić prezentovao izlaganje na temu „Priprema optužnice – predstavljanje kontrolne liste za pripremu optužnica“. Dr. sc. Ljiljana Filipović, sudija Vrhovnog suda FBiH održala je predavanje na temu „Odlučivanje o optužnici – predstavljanje Priručnika za odlučivanje o optužnici“, a na kraju dana, Nina Hadžihajdarević, glasnogovornica Federalnog tužilaštva FBiH i izvršna direktorica Udruženja glasnogovornika u tužilaštvima u BiH govorila je o aktuelnostima Udruženja glasnogovornika u tužilaštvima u BiH, te je predstavljen i Bilten „Etika, integriteta i transparentnost u pravosuđu“. Narednog dana, aktivnosti na Panelu I započete su predstavljanjem Vodiča za proaktivno postupanje tužilaca na osnovu javno dostupnih informacija, s fokusom na istraživačko novinarstvo, a izlagači su bili tužilac Tužilaštva BiH Senad Osmić i novinar

Centra za istraživačko novinarstvo (CIN) Aladin Abdagić, te je izlaganje imao i Ervin Imamović, kantonalni tužilac Kantonalnog tužilaštva Zeničko-dobojskog kantona. Posljednji dan Savjetovanja, predavanje je održao Đenan Salčin, bivši direktor Agencije za javne nabavke BiH na temu „Rizici za otkrivanje korupcije i organizovanog kriminala u vezi s postupkom javnih nabavki“.

Drugi panel - Trgovina ljudima kao oblik rodno zasnovanog nasilja, organizovan je pod pokroviteljstvom Atlantske inicijative, Međunarodnog formua solidarnosti EMMAUS, Misije OSCE u BiH i Kancelarije Vijeća/Savjeta Evrope u BiH, te su se ispred navedenih partnera, u uvodnom dijelu obratili Elma Zahirović, Maida Čehajić, Boris Topić i Amela Efendić. Prva sesija u okviru ovog panela, otvorena je temom „Prava žrtava trgovine ljudima u krivičnim postupcima, uključujući pravnu pomoć i naknadu štete“, a izlagači su bili Sena Uzunović, sutkinja Suda BiH i Ahmed Mešić, tužilac Tužilaštva BiH. Druga tema u okviru prve sesije bila je „Trgovina ljudima kao oblik rodno zasnovanog nasilja“, a prezentaciju je održala Jelena Hrnjak, konsultantica Kancelarije Vijeća/Savjeta Evrope u BiH. Druga sesija se odnosila na pitanja trgovine ljudima u digitalnom okruženju i digitalne forenzike, a panelista je bio Saša Petrović, inspektor Federalne uprave policije, za borbu protiv kompjuterskog kriminala. Drugi dan panela, započeo je trećom sesijom u pogledu različitih oblika rodno zasnovanog nasilja, a izlagač je bio Merusin Pružan, tužilac Tužilaštva BiH. U okviru četvrte sesije Mirela Mujagić, psihologinja Kantonalnog suda Unsko-sanskog kantona govorila je o psihološkom aspektu vulnerabilnosti žrtava rodno zasnovanog nasilja, a zatim su studiju slučaja sutkinja Sena Uzunović, tužilac Ahmed Mešić, psihologinja Mirela Mujagić i konsultantica Jelena Hrnjak. Tokom trećeg dana, obrađena je tema „Primjena rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima“, a izlagač je bio Boris Topić iz Misije OSCE-a u BiH, da bi radni dio ovog panela bio zaključen temom: „Primjena rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima u romskim zajednicama“, koju je izložila konsultantica Kancelarija Vijeća/Savjeta Evrope u BiH, Sanele Bešić.

Treći panel nosio je naziv „Nasilje nad djecom i mladima u digitalnom okruženju“, te je započeo pozdravnim govorima predstavnika Federalnog tužilaštva FBiH, UNICEF u BiH, Međunarodnog formua solidarnosti EMMAUS i JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH. Nakon toga, prof. dr Zlatan Morić, voditelj Katedre za kibernetičku sigurnost sa Visokog sveučilišta Algebra u Zagrebu, govorio je o izazovima digitalnog okruženja i uticajima na

zakonodavstvo, a Nerma Hadžibegić, stručna savjetnica Federalnog tužilaštva FBiH predstavila je praksu Evropskog suda za ljudska prava i presude vezane za odlučivanje u pogledu zakonitog načina prikupljanja digitalnih dokaza. Srđan Mičić, istražitelj inspektor Federalne uprave policije, predstavio je Nacrt Standardnih operativnih procedura u slučaju postupanja s digitalnim dokazima i tragovima. Drugi radni dan u okviru ovog panela, započeo je predavanjem prof. dr Ivanka Marković, sutkinje Ustavnog suda RS, na temu „Seksualno iskorištavanje djece u digitalnom okruženju“, nakon čega je inspektor Odjeljenja za visokotehnoški kriminalitet MUP RS, Darko Vukić imao izlaganje na temu „Istrage krivičnih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece“. Posljednjeg dana Savjetovanja, održan je koordinacioni sastanak tužilaca za maloljetnikom na kojem panelistkinje Advija Hajdo Balda, kantonalna tužiteljica Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo i Lejla Gazibegović Begović, kantonalna tužiteljica Kantonalnog tužilaštva Tuzlanskog kantona, govorile u okviru dva panela: (a) Raspravljanje i usvajanje Nacrta teksta Standardnih operativnih procedura u slučaju postupanja s digitalnim dokazima i tragovima i (b) Osvrt na kaznenu politiku nadležnih Općinskog suda u Sarajevu i Općinskog suda u Tuzli u pogledu izrečenih sankcija predviđenih krivičnim djelima počinjenih na štetu djece.

Četvrti panel organizovan je na temu Finansijske istrage, oduzimanje imovinske koristi i upravljanje oduzetom imovinom u Federaciji BiH – dosadašnja iskustva i pravci razvoja, a uz podršku CPRC – Criminal Policy Research Centre, The AIRE Centar i Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom. U uvodnom dijelu, obratili su se Emir Bašić, v.d. direktor Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom i Martina Raguž, projekt menadžerica The AIRE Centra, a prof. dr Eldan Mujanović, profesor na Univerzitetu u Sarajevu – Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, predstavio je publikaciju “Posebne istražne radnje kao integralni dio finansijskih istraga krivičnih djela korupcije i organizovanog kriminala.” Nakon toga, uslijedila je zajednička prezentacija tužilaca Tužilaštva BiH Bojane Jolović i Džermine Pašića, te pravnog savjetnika u AIRE Centru Zvonke Mijana, na temu „Analiza tužilačkog postupanja u predmetima organizovanog kriminala i korupcije. Ispred Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom, Maja Bjelan-Karičić, govorila je o iskustvima i izazovima u pogledu upravljanja oduzetom imovinom, a Hanadi Karić je predstavila Strategiju za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2023 – 2027. godine i Akcioni plan za provođenje Strategije za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim

djelom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2023 – 2027. godine. Također, ispred Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom, Benaris Ćosić, predstavio je trenutne korake u proceduri izmjene Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBIH. Drugi dan Savjetovanja, započeo je predavanjem kantonalne tužiteljice Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo Medine Džerahović, na temu: „Izazovi u primjeni oduzimanja imovinske koristi pribavljenje krivičnim djelom, s osvrtom na legislativu i pravce razvoja“. Nakon toga, uslijedila su izlaganja kantonalne tužiteljice Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo Amre Mehmedić o finansijskoj istrazi i izazovima u vođenju, s primjerima iz prakse, te sutkinje Suda BiH Tanje Curović, u pogledu sudske prakse u vezi s privremenim mjerama osiguranja.

Peti panel je nosio naziv Krivično-pravni odgovor na krivična djela učinjena iz mržnje i govor mržnje u BiH, a organizovan je uz podršku Atlantske inicijative i Misije OSCE u BiH. Panel je započeo uvodnim predavanjem konceptima krivičnih djela učinjenih iz mržnje i govoru mržnje, da bi nakon toga uslijedilo predavanje Zekerije Mujanovića, glavnog tužioca Tužilaštva Brčko distrikta BiH, na temu Procesuiranje krivičnih djela učinjenih iz mržnje: zakonodavni okvir, a prof. dr Marija Lučić-Čatić, sa Univerzitetu u Sarajevu – Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, govorila je o zakonodavnom okviru procesuiranja kriminalizovanog oblika govora mržnje. Potom je uslijedila analiza sudske prakse Atlantske inicijative i Misije OSCE u BiH, te je prikazana studija slučaja uticaja krivičnih djela iz mržnje na zajednicu i pojedince. U okviru drugog dana, bio je predviđen rad u grupama, te je predstavljen priručnik Atlantske inicijative „Krivična djela iz mržnje i govor mržnje: kako ih prepoznati i adekvatno procesuirati“ i Komentar Misije OSCE u BiH o relevantnim zakonskim odredbama o krivičnim djelima iz mržnje i izazivanja mržnje. Također, Lejla Čopelj, ispred Ministarstva sigurnosti BiH, predstavila je Strategiju za borbu protiv terorizma BiH: „Krivična djela iz mržnje i govor mržnje, te druga srodna krivična djela u strateškim dokumentima“. Posljednji dan, predstavnice Atlantske inicijative, Nejra Veljan i Majda Halilović, održale su predavanja na teme „Mržnja u online prostoru“ i „Otpor prema rodnoj ravnopravnosti i širenje mržnje“.

Tokom trajanja svih panela, a i po okončanju istih, organizovana je kontinuirana diskusija u pogledu izloženih tema, a rad na svakom panelu rezultirao je nizom zaključaka, koji će od strane Udruženja biti dostavljeni relevantnim institucijama.

PRIKAZ STUDIJE ANALIZA SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA GOVORA MRŽNJE I ZLOČINA IZ MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

prikaz

Dr. sc. Majda Halilović*

studija **Analiza sudske prakse u predmetima govora mržnje i zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini** je autorsko djelo prof. dr. Marije Lučić-Ćatić, redovne profesorice na Univerzitetu u Sarajevu, Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije. Objavljena je 2024. godine od strane Atlantske inicijative, Centra za sigurnosna i pravna istraživanja i dostupna je na <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiza-sudske-prakse-u-predmetima-govora-mrznje-i-zlocina-iz-mrznje-u-Bosni-i-Hercegovini.pdf>. Recenzenti studije su prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić s Univerziteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta i dr. Arben Murtezić, direktor Centra za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine.

Studija polazi od činjenice da su zločini iz mržnje i govor mržnje iznimno štetni za osjetljive odnose između zajednica u Bosni i Hercegovini s obzirom da imaju značajan potencijal da ometaju proces pomirenja i uvećaju postojeće konflikte. Pored toga, naslijeđe ratnog sukoba tokom dvadesetih godina prošlog stoljeća, podijeljenost društva, dominacija kolektivnih identiteta, svakodnevno medijsko propagiranje netrpeljivosti pa čak mržnje, dovode do percepcije sveprisutnosti, ali i općeprihvaćenosti i „normalnosti“ zločina iz mržnje i govora mržnje u bosanskohercegovačkom društvu. Ipak, imajući na umu ulogu koju je govor mržnje odigrao u stvaranju uvjeta za izbijanje sukoba u bivšoj Jugoslaviji, ne smije se potcijeniti ozbiljnost prijetnje koju agresivni nacionalizam i etnocentrična retorika te predrasudno motivirani incidenti

* *Naučne oblasti rada sociologija i psihologija. Voditeljica Odjela za istraživanje u Atlantskoj inicijativi.*

predstavljaju za sigurnost i miran suživot. Upravo zbog toga ignoriranje, pogrešno percipiranje i neadekvatno procesuiranje zločina iz mržnje i govora mržnje predstavlja iznimnu opasnost u bosanskohercegovačkom kontekstu. Pošavši upravo od značaja adekvatnog procesuiranja ovih fenomena u studiji je putem analize presuda sudova u Bosni i Hercegovini (u periodu 2013-2022) ispitan obujam (ne)adekvatne primjene postojećeg pravnog okvira od strane tužitelja i sudaca, kao i obujam (ne)adekvatne primjene kaznenih sankcija za ova kaznena djela.

Studija se sastoji od pet dijelova koji zajedno čine preglednu cjelinu. Pored uvodnog, odnosno prvog dijela, u kojem je predstavljen kratak sažetak same analize, studija započinje pojmovnim određenjem i definiranjem govora mržnje uopće (kao i onog govora mržnje koji se manifestira u formi krivičnih djela izazivanja mržnje) i zločina iz mržnje te apostrofiranjem razlika između navedenih fenomena (drugi dio). Potom se pristupa prezentiranju pravnog reguliranja zločina iz mržnje i govora mržnje u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine iz čega se izvodi zaključak da su oba navedena krivičnopravna fenomena prepoznata i propisana krivičnim zakonima koji su na snazi u sve četiri jurisdikcije u Bosni i Hercegovini (treći dio).

U narednom dijelu naslova „Postupanje tužiteljstava i sudova u BiH u predmetima kaznenih djela iz mržnje i izazivanja mržnje“ (četvrti dio) prezentirana je analiza presuda sudova u Bosni i Hercegovini. Analiza se može podijeliti u dvije sadržajno odvojene tematske cjeline. U prvoj tematskoj cjelini je ispitan obujam (ne)adekvatne primjene postojećeg pravnog okvira od strane tužitelja i sudaca dok je u drugoj tematskoj cjelini ispitan obujam (ne)adekvatne primjene kaznenih sankcija za ova krivična djela. Sama analiza započinje prezentiranjem metodološkog okvira i uzorka u okviru kojih je prezentirana distribucija optužnica i presuđenih predmeta po godinama i vrstama djela te teritorijalna distribucija.

Ispitivanje obujma (ne)adekvatne primjene postojećeg pravnog okvira od strane tužitelja i sudaca započinje prezentiranjem rezultata analize presuđenih predmeta krivičnih djela iz mržnje sa osvrtom na vrstu osnovnog djela, način tretiranja mržnje (kvalifikatorna ili otežavajuća okolnost) te da li je postupak rezultirao osuđujućom ili oslobađajućom presudom. Potom slijedi

analiza optužnica i presuda sudova u Bosni i Hercegovini za krivična djela izazivanja mržnje. Analiza je izvršena korištenjem šestodijelnog testa Rabatskog akcionog plana i člana 19 koji su za potrebe studije detaljno prezentirani te je objašnjen način njihove praktične primjene. Način primjene alata je detaljno prikazan i elaboriran i na dva ogledna predmeta uz napomenu da je u samoj studiji, u ispitivanom uzorku predmeta izazivanja mržnje, svaki od navedenih predmeta sagledan kroz prizmu šestodijelnog testa (sa osnovnim elementima i pod-elementima) na način prezentiran u primjerima. Navedeni dio analize završava sveobuhvatnim pregledom ukupnih rezultata iz ispitivanog uzorka u tabelarnom i opisnom dijelu.

U drugoj tematskoj cjelini, u kojoj je ispitan obujam (ne)adekvatne primjene krivičnih sankcija za ova krivična djela, su prezentirani rezultati analize odvojeno za krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje. Naime, analiza je izvršena komparacijom propisanih vrsta i mjere sankcija za odnosna djela te izrečenih sankcija po vrsti i mjeri a sve to vodeći se svrhom kažnjavanja koja je predviđena krivičnim zakonima.

U petom dijelu studije pod naslovom „Zaključak i preporuke“ su sistematski prezentirani sveukupni rezultati izvršenih analiza te je konstatirano da: *„Sukladno rezultatima analize sudskih odluka uočeno je da u sudskoj praksi dominira pogrešno podvođenje predmeta pod kaznenopravne odredbe o izazivanju mržnje, kao i praksa izricanja uvjetnih osuda, blaže kvalifikacije kaznenih djela iz mržnje uz odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom. Rezultati provedene analize dovode do zaključka da većina praktičara ne razumije suštinu koncepta kaznenih djela iz mržnje i govora mržnje premda postojeći pravni okvir omogućava različite načine procesuiranja sa različitim pravnim posljedicama kako zločina iz mržnje, tako i pogoršanog oblika govora mržnje (izazivanja mržnje).“*

Pored identificiranja neadekvatnog korištenja postojećeg pravnog okvira od strane sudaca i tužitelja prilikom procesuiranja zločina iz mržnje i pogoršanog oblika govora mržnje u navedenom dijelu studije je prezentiran i set od šest jednostavnih i provedivih preporuka za prevladavanje identificiranih poteškoća.

Na osnovu datih recenzija „... može se zaključiti da se na stranicama Analize sagledavaju brojni izazovi koje donosi procesuiranje i kažnjavanje govora mržnje i krivičnih djela iz mržnje u BiH.“ Također, „... prevladavajuće nerazumijevanje ovih pravnih koncepata i od strane onih koji su zaduženi za konkretnu primjenu je potvrđeno i kroz ovu analizu. Ovo nam ukazuje na potrebu daljeg rada u ovoj oblasti koje osim stručnog i naučnog doprinosa treba doprinijeti i podizanju svijesti kod stručne ali i opšte javnosti. Ovaj rad sigurno ispunjava te zadatke kroz razumljivo i sažeto tumačenje složenih koncepata.“

PRIKAZ SEMINARA "UMJETNA INTELIGENCIJA I KRIVIČNO PRAVOSUĐE"

prikaz

Arben Murtezić*

Seminar pod gornjim naslovom je održan u Centru za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (Centar), dana 26. marta 2024. godine. Edukatori su bili dr. Hajrija Sijerčić-Čolić, profesorica emeritus Univerziteta u Sarajevu – Pravni fakultet i dr. Nasir Muftić, docent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravni fakultet.

Interesovanje za seminar je bilo takvo da je glavna sala Centra u koju staje više od 40 učesnika bila u potpunosti popunjena sve vrijeme trajanja skupa. Učesnici su u velikoj većini bili sudije, tužioci, te stručni saradnici/savjetnici prvostepenih i drugostepenih sudova i Suda BiH, te kantonalnih tužilaštava i Tužilaštva BiH, kao i predstavnici OSCE Misije u BiH te USAID-ovog projekta "Pravosuđe protiv korupcije u BiH".

Seminar je održan kao sastavni dio redovnog godišnjeg programa koji obuhvata oko 180 aktivnosti ali ovaj događaj po više kriterija zaslužuje posebnu pažnju. Aktuelnost ove teme, koja se prvi put našla u programu Centra, koju potvrđuje i činjenica da će i godišnja konferencija Svjetske organizacije institucija za edukaciju u pravosuđu (IOJT) biti posvećena ovoj temi, te je Centar s ponosom već izvijestio IOJT da je kod nas napravljen prvi ali značajan korak.

Dalje, više puta je istaknuto da međusobni odnos razvoja umjetne inteligencije i pravno-etičkog okvira u kome se taj razvoj odvija, zahtijeva

* *Dr. sc., direktor JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH*

sistematičan pristup posebno u domenu zaštite ljudskih prava. Međutim, predavači su se ovdje upustili u analizu ovog novuma u kontekstu najosjetljivijeg segmenta pravosuđa, koji je notoran po svojoj konzervativnosti a to je krivično pravosuđe. Imajući to u vidu, te da su učesnici predstavljali vrlo zahtjevnu kategoriju, iskusnih i istaknutih profesionalaca, jasno je da se radilo o izuzetnom izazovu i rijetkoj demonstraciji akademske hrabrosti. Pored toga, očigledno je da je za pripremu ovih predavanja bio potreban poseban trud jer se ne radi o temi koju su predavači imali priliku obrađivati mnogo puta, a što je česta situacija na akademskim i posebno profesionalnim skupovima. Treba imati u vidu da nisu mogli dobiti ni posebnu pomoć od strane Centra s obzirom na nepostojanje ranijeg iskustva, te su dnevni red i sadržaj osmislili i prilagodili uz minimalne sugestije. Rizik koji su predavači preuzeli kao i trud koji su uložili se definitivno isplatio. Ovo se dalo zaključiti na osnovu atmosfere u toku predavanja koju je karakterisala zainteresovanost i aktivnost učesnika, te ocjena iznesenih u evaluacijama (kako numerički tako i opisno izražene kroz komentare).

Što se tiče samog sadržaja seminar je bio podijeljen u četiri bloka. Polazeći od opšteg ka posebnom, u prvom segmentu pod naslovom "Umjetna inteligencija i digitalne tehnologije" su na odgovarajući prilagođen i razumljiv način za polaznike, koji su bez izuzetka pravnici, predočene karakteristike i definicije UI. Posebno je izdvojeno da je ključna karakteristika sistema UI sposobnost zaključivanja. Ova sposobnost zaključivanja odnosi se na proces dobijanja izlaznih rezultata, kao što su predviđanja, sadržaj, preporuke ili odluke, koji mogu utjecati na fizička i virtuelna okruženja, i na sposobnost UI sistema da izvode modele ili algoritme iz ulaza ili podataka.

Zatim su predočeni izazovi koje donosi umjetna inteligencija i koji nalaze svoj odraz u pravnom okviru, kako je naglašeno još u nastajanju. U drugom bloku "Umjetna inteligencija i izazovi krivičnog pravosuđa" posebno interesantan je bio pregled komparativnih rješenja i različitih pristupa, prije svega SAD, Kine i EU. U tom kontekstu za učesnike su svakako naročito važna bila rješenja i pristup EU, pored poznatih razloga i zbog "Briselskog efekta" koji je detaljno objašnjen. Ove cjeline su polaznicima edukacije omogućile shvatanje šireg konteksta u kojem se pravni okviri za regulaciju umjetne inteligencije trenutno kreiraju na globalnom nivou. Za BiH je svakako

najvažniji pravno okvir koji kreira i promovira Evropska unija, čiji su temeljni elementi DSA, DMA, AI Act, Direktiva o odgovornosti za umjetnu inteligenciju i Direktiva o odgovornosti za neispravne proizvode. Riječ je pravnim instrumentima koji uređuju pojedine segmente u kojima se umjetna inteligencija trenutno javlja. DSA (Zakon o digitalnim uslugama) za cilj ima urediti pitanje posrednika na digitalnim tržištima, predviđajući niz obaveza za njih u cilju suzbijanja širenja lažnih vijesti i zabranjenih sadržaja, dok je DMA (Zakon o digitalnim tržištima) usmjeren na ograničavanje zloupotrebe položaja koje pojedine velike kompanije imaju na digitalnim tržištima. AI Act je svakako najviše komentaran instrument budući da sveobuhvatno uređuje pitanje kontrole rizika koji kreira umjetna inteligencija. Poseban fokus je stavljen na pitanje korištenja umjetne inteligencije u krivičnom i prekršajnom pravosuđu, u kojima je ovaj instrument u određenoj mjeri permisivan, ali istovremeno omogućava različite interpretacije. Polaznicima edukacije je predstavljena i evolucija pravnog okvira koji se odnosi na uređenje pravne odgovornosti za AI i Evropskoj uniji, pitanju oko kojeg još uvijek nije postignut konsenzus. Naposljetku, u prve dvije cjeline je predstavljen niz primjera u kojima se umjetna inteligencija koristi za činjenje krivičnih djela, kao što su korištenje generativnih modela (tzv. deepfake tehnologija), kao i korištenje različitih softvera koji koriste umjetnu inteligenciju za prikupljanje dokaznog materijala, analizu velikih količina podataka i donošenje odluka u krivičnom procesnom i krivičnom izvršnom pravu.

Nakon prva dva bloka koja je vodio dr. Muftić, nastavak je preuzela dr. Sijerčić-Čolić. U prvom predavanju pod nazivom "Umjetna inteligencija u krivičnom postupku" kao osnove neophodne za prisutne praktičare predstavljena su pravna jamstva i zaštita ljudskih prava u krivičnom postupku. Istaknuto je da bi upotreba alata UI mogla negativno uticati na slobodu izražavanja, standarde pravičnog sudskog postupka (prije svega na pretpostavku nevinosti, pravo da se okrivljeni odmah obavijesti o činjenicama i osnovama optužbe, pravo na pravično suđenje i pravo na odbranu), pravo na zaštitu lične slobode te na temeljno načelo zakonitosti u krivičnom pravu prema kom niko ne može biti kažnjen za krivično djelo koje zakonom nije propisano kao takvo i za koje nije propisana kazna prije nego što je djelo učinjeno. Naravno, ove potencijalne opasnosti se mogu izbjeći pažljivim

korištenjem i vodeći računa da je konačna odluka uvijek na čovjeku. Uspon novih digitalnih tehnologija zahtijeva odziv na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj ravni, s obzirom da je samo uz uključivanje širokog kruga zainteresovanih moguće razviti model globalnog upravljanja umjetnom inteligencijom vrijednom povjerenja. Etičke smjernice i instrumenti mekog prava pomogli su u oblikovanju rasprava o osnovnim načelima razvoja aplikacija UI. Međutim, njihov neobavezujući karakter, nepostojanje mehanizama za njihovo provođenje i nadzor njihove stvarne implementacije predstavljaju značajnu slabost i jasno pokazuju da se odgovarajući međunarodni pravni odgovor ne može ograničiti samo na takve instrumente, nego se mora zasnivati na kombinaciji komplementarnih i međusobno jačajućih instrumenata. U tom smislu predstavljeni su koraci u pripremi Okvirne konvencije o umjetnoj inteligenciji, ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava, čije se usvajanje očekuje tokom 2024. Dalje, prezentirana su istraživanja koja pokazuju da UI može doprinijeti većoj efikasnosti krivičnog postupka, posebno prilikom rješavanja bagatelnog kriminaliteta ili upotrebom mašinskog učenja u ocjenjivanju opasnosti od ponavljanja krivičnog djela kod određivanja pritvora. Uz smjernice za osiguranje UI vrijedne povjerenja, predstavljena je i programska oprema UI za profiliranje učinilaca krivičnih djela u svrhe njihovog sankcionisanja - COMPAS (*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions*) te izložni pravni i praktični problemi dobro poznatog efekta „crne kutije“ (black box). Završno predavanje „Digitalni dokazi i savremeni krivični postupak“ je praktično neizostavno obuhvatilo pitanja tragova i dokaza u digitalnom obliku, digitalne forenzike i digitalne istrage. S tim u vezi, istaknute su određene definicije digitalnog dokaza, predstavljen pravni okvir primjene digitalnih dokaza u krivičnom pravosuđu Bosne i Hercegovine, a dat je i kratak osvrt na pravni okvir upotrebe digitalnih dokaza u uporednom pravu. Tokom izlaganja uočena je potreba za stvaranjem pravnog okvira za suprotstavljanje sajber kriminalu, sastavljenog od materijalnopravnih i procesnopravnih pravila prilagođenih ovom obliku kriminala, kao i za unapređenje međunarodne saradnje u okviru globalnog i regionalnog pristupa borbi protiv sajber kriminala. Savremene informacione tehnologije su omogućile prevazilaženje tradicionalnih fizičkih granica i stvaranje jedinstvenog sajber prostora, iz čijih karakteristika proističu i posebnosti sajber kriminala, koje ga

čine specifičnim i posebnim u odnosu na „tradicionalne“ oblike kriminala. U vezi sa pitanjem kako primijeniti teritorijalni princip na radnje izvršene u sajber prostoru, s obzirom na to da se lokacija u virtuelnom prostoru odnosi na virtuelnu adresu kompjuterskih sistema između kojih se ostvaruje komunikacija i može biti nezavisna od fizičke lokacije uređaja, istaknuto je da geolokacijske tehnologije potencijalno predstavljaju prekretnicu u rješavanju problema nadležnosti i suvereniteta u sajber prostoru. U kontekstu pravnog okvira posebno je evoluirana Uredba EU o digitalnim dokazima u krivičnom postupku (2023).

Na kraju, generalni je zaključak da upotreba UI u pravosuđu, posebno krivičnom, otvara jedno novo, uzbudljivo, poglavlje u kojem se kriju velike mogućnosti ali i opasnosti. Za iskorištavanje ovih mogućnosti uz maksimalno poštivanje ljudskih prava potrebno je znanje i razumijevanje savremenih dostignuća i najboljih praksi. Iz naše perspektive, raduje broj praktičara koji su zainteresovani za ovu materiju, kao i činjenica da imamo domaće predavače koji su u stanju kompetentno govoriti o tako važnim i složenim pitanjima kojima je zaintrigiran savremeni svijet. Nema sumnje da će u budućnosti samo rasti potreba za edukacijama poput gore opisane.

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremili: **Miodrag N. Simović***
Vladimir M. Simović**

OCJENA USTAVNOSTI ZAKONA

Zakon o tehničkim propisima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 98/13)

Zakon o tehničkim propisima Republike Srpske nije u saglasnosti sa članom III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine jer je pitanje tehničkih zahtjeva za proizvode koji se stavljaju na tržište Bosne i Hercegovine i ocjena njihove usklađenosti u okviru vanjskotrgovinske politike regulisano postojećim državnim zakonom iz isključive nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine. Zbog toga je Republika Srpska osporenim zakonom prekršila princip poštovanja odluka institucija Bosne i Hercegovine i princip odgovornosti entiteta iz člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je Parlamentarna skupština BiH, u smislu svojih ovlaštenja iz člana IV/4.a) Ustava Bosne i Hercegovine, donijela postojeći Zakon o tehničkim zahtjevima koji je objavljen u „Službenom glasniku BiH“ broj 45/04. Navedeni zakon nesporno predstavlja odluku institucija Bosne i Hercegovine u smislu člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine.

Sadržaj oba navedena zakona, kao i njihovi nazivi koji glase „Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanje usklađenosti“ i „Zakon o tehničkim propisima Republike Srpske“, ukazuju na to da regulišu istu

* Redovni član ANUBiH, profesor emeritus

** Prof. dr., tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine

materiju – način i postupak propisivanja tehničkih zahtjeva za proizvode koji se stavljaju na tržište. S obzirom na to, Ustavni sud će ispitati da li je osporenim zakonom samo „upotpunjen“ državni zakon, kako to tvrdi Narodna skupština ili su njim regulisana pitanja koja su već u cjelini regulisana državnim zakonom, kako to tvrdi podnosilac zahtjeva.

Imajući u vidu da je pitanje tehničkih zahtjeva za proizvode koji se stavljaju na tržište Bosne i Hercegovine nesporno regulisano odredbama Zakona o tehničkim zahtjevima koji predstavlja odluku institucija BiH u smislu člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine, Ustavni sud smatra da Republika Srpska ne može regulisati ovo pitanje. Donošenjem osporenog zakona Republika Srpska izlazi iz okvira postojećeg državnog zakona, čime krši ustavni princip poštovanja odluka institucija Bosne i Hercegovine i princip odgovornosti entiteta iz člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine.

Pri tome, Ustavni sud podsjeća da funkcionalnost Bosne i Hercegovine kao države nije prosti zbir funkcionalnosti pojedinih teritorijalno-administrativnih nivoa vlasti i njihovih nadležnosti, već harmonija svih nivoa vlasti koja se, između ostalog, očituje i kroz normativnu hijerarhiju koju Ustav BiH nedvosmisleno utvrđuje u svom članu III/3.b), odnosno kroz harmonizaciju pravnih propisa u pravnom sistemu prema njihovoj hijerarhiji, u kojoj Ustav Bosne i Hercegovine zauzima najviše mjesto. U konkretnom slučaju, državnim zakonom je princip funkcionalnosti omogućen kroz učešće entitetskih ministarstava u pripremi i implementaciji tehničkih propisa, što sugeriše da se u entitetima, u okviru procedure propisane državnim zakonom, usklađuju i implementiraju međunarodni principi i obaveze iz bilateralnih i multilateralnih sporazuma koje je preuzela BiH (član 6. st. 3. i 5. državnog zakona) čime se, kroz normativnu hijerarhiju, ostvaruje princip harmonije svih nivoa vlasti. Osim toga, navedeni princip je inkorporiran i u nadzor u provođenju državnog zakona koji je, kako proizlazi iz člana 14. tog zakona, osim Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH - povjeren i entitetskim ministarstvima i ministarstvima u Brčko distriktu BiH, nadležnim za pojedine proizvode ili grupe proizvoda. To dalje znači da se djelovanje nižih nivoa vlasti, konkretno entiteta i Brčko distrikta BiH, u ispunjavanju ustavne obaveze poštovanja odluka institucija Bosne i Hercegovine, ne može tumačiti na način da se derogira zakon koji je na snazi i za čije su provođenje nadležne institucije BiH, uz učešće entiteta u mjeri u kojoj to ne predstavlja preuzimanje ili miješanje u neku od nadležnosti Bosne i Hercegovine.

U tom kontekstu, Ustavni sud podsjeća na stav iz Odluke U-16/11 o tome da se eventualni problemi u provođenju propisa koji je donijela Bosna i Hercegovina ne mogu rješavati tako što će Republika Srpska donijeti zakon koji će *de facto* derogirati propis Bosne i Hercegovine. Ustavni sud je u navedenoj odluci naglasio da „takva situacija vodi kršenju Ustava Bosne i Hercegovine [...] da postoje utvrđene procedure i mogućnosti za izmjene i dopune propisa koje su donijeli organi Bosne i Hercegovine (pa i konkretnih odluka Vijeća ministara) koje se u ovakvim i sličnim situacijama mogu i treba da koriste“ (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U-16/11 od 13. jula 2012. godine, tačka 47, objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 105/12, dostupna na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba). Također, Ustavni sud naglašava da nadležni organ, odnosno Parlamentarna skupština BiH, može mijenjati i dopunjavati postojeći državni zakon kroz propisanu proceduru, te da se eventualni problemi u provođenju propisa koji je donijela Bosna i Hercegovina ne mogu rješavati tako što će entitet donijeti zakon koji će *de facto* derogirati propis Bosne i Hercegovine, jer takva situacija vodi kršenju Ustava Bosne i Hercegovine.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-2/21 od 28. septembra 2023. godine)*

PRAVO LICA DA NE BUDE PODVRGNUTO MUČENJU, NEČOVJEČNOM ILI PONIŽAVAJUĆEM TRETMANU ILI KAZNI

Zahtjev za azil

Ne postoji povreda apelantovog prava iz člana II/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zato što nije utvrđeno da bi odbijanje apelantovog zahtjeva za azil i nalaganje da dobrovoljno napusti teritoriju BiH izložilo apelanta realnom riziku da bude podvrgnut progonu, mučenju, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju ili progonu u Jemenu.

Iz obrazloženja:

Apelant je tokom cijelog postupka, kao i u apelaciji, tvrdio da je napustio UAE (Ujedinjeni Arapski Emirati) zbog gubitka boravišne i radne dozvole jer

se povrijedio i više nije mogao da obavlja posao policajca, a nije imao vremena da nađe novi posao. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da apelant nije dostavio dokaze o navodnoj povredi koja mu se dogodila, niti dokaze da je radi te povrede morao napustiti policiju. Također, Ustavni sud zapaža da apelant nije dostavio ni dokaze da mu je istekla radna i boravišna dozvola prije odlaska iz UAE. Ustavni sud podsjeća da je, u principu, na tražiocima azila da prilože dokaze za svoje navode, ali da će im se, zbog posebne situacije u kojoj se tražioci azila često nalaze, dati prednost prilikom procjene vjerodostojnosti njihovih izjava i dostavljenih dokumenata u njihovu korist (vidi, presudu Evropskog suda za ljudska prava *F. G. protiv Švedske*, presuda od 23. marta 2016. godine, predstavka broj 43611/11, tačka 113). Međutim, u konkretnom slučaju je nesporno da apelanta Vlasti UAE nisu protjerale ili progonile, kao i da članovi apelantove porodice i dalje žive i rade u UAE. Stoga, to što apelant nije dostavio relevantne dokaze, ne može se opravdati specifičnom situacijom u kojoj se često nalaze tražioci azila.

S obzirom na navedeno, Ustavni sud zapaža da je u osporenim odlukama zaključeno da je apelantov iskaz neuvjerljiv. Ostalo je nejasno zašto je apelant napustio UAE, tj. zašto je izgubio posao policajca. Također, ostalo je nejasno da li je apelantu uskraćena boravišna i radna dozvola isključivo zato što se povrijedio i izgubio posao koji je do tada radio. Pri tome, Ustavni sud zapaža da iz apelacionog spisa ne proizlazi ni da je apelant (sam ili putem svoje porodice) uopšte i pokušao da nađe novi posao, ako je to jedini način da reguliše svoj boravak u UAE - kako to navodi. Ovakva apelantova pasivnost ne može poslužiti kao opravdanje prilikom razmatranja njegovih tvrdnji da ne može da reguliše svoj boravak u UAE.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3332/21 od 23. marta 2023. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I BEZBJEDNOST

Pritvor

Nema kršenja prava na ličnu slobodu i bezbjednost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi, određujući jednomjesečni pritvor, u osporenim rješenjima dali jasne i

argumentovane razloge za postojanje osnovane sumnje i koluzione opasnosti, uz argumente koji su predstavljali ozbiljne razloge od javnog interesa i koji su, nezavisno od pretpostavke nevinosti apelanata, pretezali nad njihovim pravom na slobodu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud će, prije svega, ispitati navode da je protiv apelanata pritvor odredio nenadležan sud budući da se radi o samostalnom pitanju od kojeg zavisi daljnje ispitivanje navodnog kršenja prava na slobodu i bezbjednost ličnosti. Ovo pitanje je, također, bilo predmet žalbe pred drugostepenim sudom. Prema ocjeni Ustavnog suda, navedeni sud je u vezi s tim dao obrazloženje u osporenom drugostepenom rješenju koje se ne čini proizvoljnim. Stoga, Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju radilo o zakonom ustanovljenom sudu pune jurisdikcije da odluči o činjenicama i pravu u vezi s lišenjem slobode apelanata. S obzirom na navedeno, Ustavni sud u konkretnom slučaju smatra neosnovanim navode koji se tiču stvarne nadležnosti za određivanje pritvora apellantima.

Kada je u pitanju ispunjenje uslova „zakonitosti“ pritvora u konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da je apellantima pritvor određen i zbog postojanja posebnog pritvorskog razloga iz člana 197. stav (1) tačka b) Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21) (uticaj na svjedoke/koluziona opasnost). U vezi s tim, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi u osporenim odlukama dali odgovarajuće i valjane razloge za pritvor određen po tom osnovu i pojasnili ih pozivanjem na konkretne okolnosti predmeta i do tada prikupljene dokaze. Suprotno navodima apelanata, redovni sudovi su u osporenim odlukama, pri ocjeni opravdanosti određivanja pritvora, imali u vidu značaj osnovnog prava na slobodu i bezbjednost, s jedne, i naročite okolnosti koje su ispitane i ocijenjene u vezi s konkretnim okolnostima, s druge strane.

Pri tome, Ustavni sud ukazuje da iz stanja spisa predmeta i odgovora na apelaciju Tužilaštva proizlazi da su za vrijeme trajanja pritvora apelanata saslušani svjedoci za koje se smatralo da mogu biti izloženi uticaju. To je ujedno za posljedicu imalo i prestanak koluzione opasnosti u konkretnom slučaju, pa Tužilaštvo nije predložilo da se apellantima produži pritvor. Ovo je u konačnici rezultiralo puštanjem apelanata na slobodu nakon isteka

jednomjesečnog perioda određenog osporenim prvostepenim rješenjem. S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi naveli jasne i argumentovane razloge koji su predstavljali ozbiljne razloge od javnog interesa.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3400/22 od 19. januara 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Pravni interes tužioca za podnošenje utvrđujuće tužbe

Postoji kršenje prava apelanata na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer je Kantonalni sud, nakon odluke Ustavnog suda kojom je već jednom utvrđeno kršenje prava na pravično suđenje zbog nedostataka u obrazloženju odluke tog suda, ponovo dao gotovo isto obrazloženje o pitanju pravnog interesa tužioca za podnošenje utvrđujuće tužbe u smislu člana 54. stav 2. Zakona o parničnom postupku, bez uvažavanja stavova koje je Ustavni sud iznio u Odluci broj AP-2321/18, koja je konačna i obavezujuća.

Iz obrazloženja:

Kada bi se i prihvatilo obrazloženje Kantonalnog suda da član 109. ZOO-a (Zakon o obligacionim odnosima - „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Službeni list RBiH“ br. 2/92, 13/93 i 13/94 i „Službene novine Federacije BiH“ br. 29/03 i 42/11) ne podrazumijeva postojanje pravnog interesa, već je dovoljno da tužilac iskaže „zainteresovanost za utvrđivanje ništavosti pravnog posla s ciljem zaštite javnog interesa“, Ustavni sud smatra da se iz obrazloženja osporene presude ne vidi ni u čemu se ogleda zainteresovanost bivših dioničara za podizanje tužbe i na koji način zaštita javnog interesa tužiteljke u konkretnom slučaju čini zainteresovanim licima. Obrazloženje Kantonalnog suda da deklaratornom presudom apelanti „eventualno stiču pravni osnov za postavljanje eventualnog imovinskog zahtjeva nakon ponovnog vraćanja nekretnine u državno vlasništvo“, zapravo je ponavljanje obrazloženja za koje je Ustavni sud u ranijoj odluci utvrdio da je proizvoljno i nelogično.

U konkretnom slučaju, Ustavni sud smatra da Kantonalni sud ni u ponovnom postupku nije obrazložio koje je to subjektivno pravo tužitelja povrijeđeno da bi se moglo pokrenuti pitanje dopustivosti deklaratorne tužbe, u smislu člana 54. stav (2) Zakona o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), odnosno nije u skladu sa standardima prava na pravično suđenje obrazložio koju bi to pravnu korist tužiocu ostvarili usvajanjem tužbenog zahtjeva. Bez jasnog i relevantnog obrazloženja o ovom pitanju, pozivanje na član 109. ZOO-a nije dovoljno jer da bi apelanti bili zainteresovana lica - moraju imati i pravni interes za podnošenje deklaratorne tužbe.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-156/21 od 5. oktobra 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Troškovi parničnog postupka

Postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u situaciji kada je osporenom odlukom Kantonalnog suda, zbog načina tumačenja odredaba Zakona o parničnom postupku koji se odnosi na troškove parničnog postupka, a koje nema eksplicitan osnov u navedenom zakonu, apelantu odbijen zahtjev za naknadu troškova prvostepenog postupka.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da, kad se analiziraju navedene odredbe ZPP (Zakon o parničnom postupku - „Službene novine FBiH“, br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), propisana je obaveza drugostepenog suda da kada preinači odluku protiv koje je podnesen pravni lijek, odluči o troškovima cijelog postupka. S druge strane, u njima nije eksplicitno navedena obaveza stranaka u postupku da prilikom podnošenja žalbe moraju ponavljati svoj zahtjev za naknadu troškova prvostepenog postupka, tj. da moraju ponavljati troškovnik koji su već istakli u prvostepenom postupku. S tim u vezi, Ustavni sud zapaža da je apelant dostavio neovjerenu kopiju zapisnika Opštinskog suda s glavne

rasprave održane 10. jula 2019. godine, iz koje proizilazi da je apelantov zastupnik, u završnom izlaganju, tražio naknadu troškova prvostepenog postupka na način da je detaljno navedeno za koje radnje se traži naknada i u kojim iznosima. Kantonalni sud u osporenoj odluci nije naveo da apelant nije podnio zahtjev za naknadu troškova postupka ili da ga nije u dovoljnoj mjeri precizirao do „završetka raspravljanja koje prethodi odlučivanju o troškovima“.

Dovodeći navedene zakonske odredbe sa činjenicama konkretnog predmeta, te stavom Ustavnog suda iz Odluke broj AP-895/19, Ustavni sud smatra da tumačenje koje je dao Kantonalni sud u osporenoj presudi ne proizilazi eksplicitno iz navedenih zakonskih odredaba, a pri tome nije ukazano na postojanje stabilne sudske prakse koja odgovara ovakvom tumačenju. Ustavni sud podsjeća da arbitrarnost postoji uvijek kada odluka nema čvrst osnov u zakonima, stabilnoj sudskoj praksi i logičnom rasuđivanju u vezi sa nekim pitanjem. Na osnovu navedenog, Ustavni sud smatra da je Kantonalni sud, u datim okolnostima konkretnog slučaja, arbitrarno tumačio navedene odredbe ZPP kada je, i pored činjenice da je apelant postavio precizirani zahtjev za naknadu troškova prvostepenog postupka na glavnoj raspravi pred Opštinskim sudom, odbio navedeni zahtjev budući da ga apelant nije ponovio u žalbi.

S druge strane, u pogledu apelantovih navoda koji se odnose na odbijanje zahtjeva za naknadu sudske takse na žalbu, Ustavni sud ne smatra proizvoljnim stav Kantonalnog suda o odbijanju navedenog zahtjeva jer apelant ničim nije dokazao da ih je platio. S tim u vezi, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi već rješavao apelaciju koja se odnosila na slično pravno pitanje (vidi *mutatis mutandis* Ustavni sud, Odluke o dopustivosti broj AP-1239/18 od 6. juna 2018. godine, tač. 3. i 15, dostupna na www.ustavnisud.ba), te u vezi s tim zaključio da nema ništa što ukazuje da navodi apelanta u predmetnoj apelaciji pokreću ustavna pitanja na koja se pozvao. Zaključio je da su ovi navodi očigledno (*prima facie*) neosnovani.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3939/20 od 6. aprila 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Obrazloženje presude u krivičnom postupku

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. st. 1. i 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi za svoje odluke dali detaljno, jasno i argumentovano obrazloženje u pogledu izvedenih dokaza, te primjene materijalnog i procesnog prava. Također, u konkretnom slučaju nije došlo do povrede objektivnog identiteta optužbe i presude zbog izvršenih korekcija nastalih zbog rezultata izvedenih dokaza na glavnom pretresu, vezanim za mjesto izvršenja krivičnog djela, jer se radi o takvim izmjenama koje ne ulaze u suštinu krivičnog djela sadržanog u optužnici, niti je apelant osuđen za teže krivično djelo od onog djela koje je sadržano u optužnom aktu. Osim toga, iz obrazloženja osporenih presuda ne proizlazi ništa što bi ukazivalo da su redovni sudovi imali sumnju u pogledu postojanja bilo koje činjenice koja čini obilježje krivičnog djela koje je apelantu stavljeno na teret, pa da bi tu sumnju rješavali presudom na način koji je povoljniji za apelanta.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da u obrazloženju prvostepene odluke nije izostala brižljiva i savjesna ocjena dokaza. Opštinski sud je dao detaljne razloge i obrazloženja zbog čega prihvata pojedine dokaze, zasnivajući takav zaključak na ocjeni u vezi s drugim provedenim dokazima. Ustavni sud konstatuje da je Opštinski sud sve dokaze, uključujući, između ostalih, i iskaz apelanta i iskaze apelantove majke i sestre, doveo u vezu s provedenim materijalnim dokazima, detaljno analizirao, te dao razloge i obrazloženja koja Ustavni sud ne smatra proizvoljnim i koja ne dovode u sumnju zaključak Opštinskog suda u pogledu utvrđenja da je apelant počinio krivično djelo za koje je proglašen krivim. Slijedom ovakve ocjene provedenih dokaza, Opštinski sud je utvrdio odlučne činjenice zbog čega nisu osnovane ni apelantove tvrdnje kojima se u konačnici problematizira činjenično stanje utvrđeno u predmetnom postupku.

Također, Ustavni sud zapaža da iz prvostepene presude proizlazi da apelant, koji je u toku postupka imao branioca, nije imao prijedloge za provođenje dokaza koje je sud odbio, te da mu je bilo onemogućeno da

osporava provedene dokaze Tužilaštva. Dakle, Ustavni sud nije mogao da zaključi da je Opštinski sud izašao iz okvira diskrecije slobodne ocjene dokaza provedenih u postupku, što bi rezultiralo kršenjem člana 6. stav 1. Evropske konvencije, odnosno da i najmanju sumnju u pogledu nekog od dokaza nije tumačio na način koji je bio povoljniji po apelanta. Posljedično tome, u konkretnom slučaju nije došlo ni do kršenja principa *in dubio pro reo* iz člana 6. stav 2. Evropske konvencije.

Ustavni sud ne nalazi proizvoljnost u primjeni člana 49. Krivičnog zakona Federacije BiH („Službene novine FBiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17) primarno od Opštinskog suda, a potom i Kantonalnog suda, budući da odluka o kazni apelantu nije zasnovana na paušalan način, već uzimanjem u obzir svih relevantnih okolnosti u kontekstu predmetnog krivičnog djela. Stoga, Ustavni sud smatra neosnovanim navode apelacije kojima se osporava način na koji su redovni sudovi odlučili kod izricanja krivičnopravne sankcije apelantu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-363/21 od 11. maja 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Sticanje prava vlasništva dosjelošću

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u predmetnom postupku kada su redovni sudovi dovoljno jasno obrazložili odluku o usvajanju tužiteljevog tužbenog zahtjeva da je dosjelošću stekao pravo vlasništva na predmetnim nekretninama i odbijanju protivtužbenog zahtjeva apelanata i ostalih tuženih kojim su tražili da im tužitelj preda u posjed predmetne nekretnine. U tim obrazloženjima Ustavni sud nije našao elemente proizvoljnosti u primjeni relevantnih propisa Zakona o parničnom postupku i Zakona o stvarnim pravima.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud, prije svega, zapaža da iz obrazloženja presude Opštinskog suda slijedi da je tužitelj dokazao da su ispunjene zakonske pretpostavke

propisane odredbom člana 58. Zakona o stvarnim pravima („Službene novine Federacije BiH“ br. 66/13, 100/13, 32/19 i 94/20) za sticanje prava vlasništva dosjelošću u njegovu korist, jer je dokazao da je on savjestan posjednik i da je predmetnu nekretninu držao u neprekidnom i nesmetanom posjedu duže od 20 godina. S druge strane, Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja presude i dopunske presude Opštinskog suda proizlazi da apelanti nisu dokazali da je predmetna nekretnina, čiju su predaju tražili u posjed, njihovo (su)vlasništvo u smislu člana 127. Zakona o stvarnim pravima, zbog čega je prvostepeni sud odbio njihov protivtužbeni zahtjev kojim su tražili da im tužitelj preda u posjed predmetnu nekretninu. Nadalje, Ustavni sud nalazi da je ovakve zaključke prvostepenog suda prihvatio i drugostepeni sud, odnosno da iz obrazloženja presude Kantonalnog suda slijedi da je prvostepeni sud pravilno primijenio odredbe materijalnog prava na koje se pozvao.

Suprotno navodima apelanata, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi cijenili njihove navode kojima su ukazivali da je u konkretnom slučaju pravo na pravično suđenje povrijeđeno i zbog očito proizvoljne ocjene izvedenih dokaza, prevashodno dokaza saslušanja parničnih stranaka, kada su redovni sudovi izmijenili i prilagodili iskaze parničnih stranaka kako bi ih sadržajem prilagodili tužiteljevim potrebama, kao i da je tužitelj protivzakonito pokušao ishoditi pravo vlasništva na predmetnim nekretninama, te su ove navode doveli u vezu s ostalim dokazima u skladu sa članom 8. Zakonom o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15) i relevantnim odredbama Zakona o stvarnim pravima. To je učinjeno na način koji ne ostavlja utisak proizvoljnosti i dato obrazloženje nije moglo uticati na drugačiju odluku suda. Data obrazloženja Ustavni sud ne smatra proizvoljnim, niti u činjenicama predmeta nalazi bilo kakve razloge koji bi, u smislu navedenih stavova Evropskog i Ustavnog suda, mogli biti osnov da Ustavni sud svojim tumačenjem zamijeni dato tumačenje redovnih sudova.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4034/20 od 6. jula 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Troškovi za održavanje i osposobljavanje stana

Ne postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za

zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u odnosu na osporenu presudu u situaciji kada nisu osnovani apelantovi navodi da su postupku proizvoljno primijenjene na predmetnu situaciju relevantne odredbe ranijeg Zakona o vlasničko-pravnim odnosima, Zakona o stvarnim pravima i Zakona o obligacionim odnosima. Osim toga, Ustavni sud u okolnostima konkretnog slučaja ne nalazi da je dužina postupka u relevantnom periodu od pet godina i oko devet mjeseci, u okviru kojeg perioda su redovni sudovi donijeli dvije meritorne odluke, prešla granice „razumnog roka“ jer je Opštinski sud preduzeo niz procesnih radnji, a apelant je svojim postupcima u velikoj mjeri doprinio dužini trajanja postupka.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi obavezali apelanta da na ime troškova koje su tužioci uložili na ime neophodnih troškova za održavanje i osposobljavanje predmetnog stana - isplati tužiocima predmetni iznos. Naime, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi zaključili da su tužioci bili savjesni korisnici predmetnog stana i da su radovi koje su izvršili na tom stanu u pretežnoj mjeri bili nužni, a u manjoj mjeri korisni, te da se tim radovima predmetni stan doveo u normalno stanje za korišćenje, pa da im stoga prema odredbama Zakona o stvarnim pravima („Službene novine Federacije BiH” br. 66/13, 100/13, 32/19 i 94/20), kao i odredbama ranijeg Zakona o vlasničko-pravnim odnosima („Službene novine Federacije BiH” br. 6/98 i 29/03) pripada pravo na naknadu tih nužnih troškova za održavanje stvari, kao i na naknadu korisnih troškova. Osim toga, Ustavni sud nalazi da su redovni sudovi odgovorili i na apelantov prigovor vezano za nedostatak pasivne legitimacije na strani apelanta, kao i prigovor da ako je predmetni stan bio neuslovan za stanovanje i ako je bila potrebna adaptacija, odnosno nužno preduzimanje radnji na sanaciji stana - tužioci bi to preduzeli i ranije, a ne tek 1998. godine, te prigovor da drugotužiteljica ne može biti aktivno legitimisana za podnošenje predmetne tužbe.

Dovodeći u vezu navedena obrazloženja s apelacionim navodima, Ustavni sud primjećuje da iz obrazloženja presuda redovnih sudova proizlazi da su ti sudovi dali jasno i argumentovano obrazloženje na osnovu čega su zaključili da je apelantov tužbeni zahtjev neosnovan. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud, suprotno navodima, u svojoj presudi odgovorio

na žalbene navode koje je ocijenio relevantnim za odlučenje, pa Ustavni sud i te prigovore smatra neosnovanim.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3397/20 od 20. aprila 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Sticanje u braku vanknjižne susvojine

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer ne postoje elementi koji bi ukazivali na proizvoljnost u primjeni materijalnog prava od strane redovnih sudova, koji su dali detaljne razloge zbog čega je djelimično usvojen tužiteljicin tužbeni zahtjev, uz pozivanje na relevantne odredbe Porodičnog zakona, Zakona o obligacionim odnosima i Zakona o parničnom postupku. Data obrazloženja ne ostavljaju dojam proizvoljnosti u pogledu primjene materijalnog prava

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da su presudom Vrhovnog suda, konačnom odlukom u predmetnom postupku, odbijene kao neosnovane revizije tužiteljice i apelanta, čime su u konačnici potvrđene nižestepene presude, kojim je djelimično usvojen tužiteljicin tužbeni zahtjev i utvrđeno da je po osnovu sticanja u braku stekla pravo vanknjižne susvojine sa 1/3 dijela na predmetnim nepokretnostima i da će se izvršiti dioba predmetnih nepokretnosti u istom omjeru. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud razmotrio apelantove revizione navode, koje ponavlja i u apelaciji i da je dao razloge zašto ti navodi ne mogu dovesti do drugačijeg ishoda konkretne pravne stvari. Pri tome, Ustavni sud zapaža da su prvostepeni i drugostepeni sud dali jasne i argumentovane razloge zašto je djelimično osnovan tužiteljicin tužbeni zahtjev, pri čemu su se pozvali na relevantne odredbe PZ (Porodični zakon - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 54/02, 41/08, 63/14 i 56/19), ZOO (Zakon o obligacionim odnosima - „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04) i ZPP (Zakon o parničnom postupku - „Službeni glasnik Republike

Srpske“ br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08, 45/09, 49/09, 61/13 i 109/21). Također, Vrhovni sud je jasno i argumentovano obrazložio zašto je odbio kao neosnovane revizije tužiteljice i apelanta, pri čemu je istakao da su nižestepeni sudovi pravilno utvrdili visinu udjela stranaka u sticanju zajedničke imovine, odnosno da su pravilno cijenili notarski zapisnik (bračni ugovor) kao javnu ispravu u konkretnom slučaju.

Pored toga, Vrhovni sud je istakao da su nižestepeni sudovi pravilnom ocjenom notarskog zapisnika (bračnog ugovora) zaključili da je on ništav u dijelu koji se odnosi na predmetne nepokretnosti. Vrhovni sud je zaključio da su nižestepeni sudovi pravilno primijenili relevantne odredbe materijalnog prava kada su djelimično usvojili tužiteljcin tužbeni zahtjev, uz pozivanje na relevantne odredbe člana 273. st. 1. i 2. u vezi sa članom 272. stav 1. PZ, te odredbe člana 103. stav. 1. u vezi sa članom 47. ZOO. Dakle, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi svoje presude zasnovali na činjeničnom stanju utvrđenom strane od prvostepenog suda, pozivajući se na relevantne odredbe PZ, ZOO i ZPP.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3321/20 od 8. juna 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Obrazloženje presude u parničnom postupku

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada nema ništa što bi ukazivalo da su redovni sudovi proizvoljno primijenili pravo i kada je obrazloženje odluke drugostepenog suda u skladu sa standardima prava na pravično suđenje.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ističe da je citiranim odredbama člana 97. Zakona o radu („Službene novine Federacije BiH“ br. 26/16, 89/18, 23/20, 31/20, 19/22 i 44/22) propisano na osnovu kojih akata se utvrđuje da je zaposlenik počinio težu povredu radnih dužnosti i pod kojim uslovima mu poslodavac može otkazati ugovor o radu. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da su u konkretnom

postupku redovni sudovi primijenili navedene odredbe Zakona o radu i odbili apelantov tužbeni zahtjev da se utvrdi da su odluke o otkazu ugovora o radu apelantu nezakonite. Ovo stoga jer je tužena dokazala da je apelant počinio težu povredu radnih dužnosti u smislu relevantnog pravilnika tužene i Zakona o radu, te je obrazložila i u čemu se ta povreda sastoji. Ustavni sud smatra da se iz navedenog ne može zaključiti da su redovni sudovi, kako to tvrdi apelant, proizvoljno primijenili pravo.

Nadalje, apelant tvrdi da njegova žalba nije razmotrena u cjelini i da je obrazloženje o tom pitanju paušalno s obzirom na to da je Kantonalni sud samo potvrdio odluku prvostepenog suda. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da standard obrazložene sudske odluke dopušta višim sudovima da samo podrže razloge koje su niži sudovi naveli kao obrazloženje, bez potrebe da te razloge ponavljaju (vidi Evropski sud, *Kikabidze protiv Gruzije*, presuda od 16. novembra 2021. godine, predstavka broj 57642/12, tačka 62). U kontekstu navedenog, Ustavni sud zapaža da iz činjenica predmeta proizlazi da je Kantonalni sud, suprotno apelantovim navodima, dao obrazloženje svoje odluke o pitanju svih relevantnih žalbenih navoda. Ustavni sud smatra da je takvo obrazloženje u skladu s navedenim standardom prava na pravično suđenje.

Pored toga, apelant se poziva na praksu Ustavnog suda iz predmeta broj AP-750/18. Međutim, pored toga što apelant ne obrazlaže u čemu se sastoji pozivanje na navedenu praksu, Ustavni sud ukazuje da se navedena praksa ne može primijeniti na konkretan slučaj. U predmetu broj AP-750/18 rješavano je pitanje stanarskog prava, a ne prava koja proističu iz radnog odnosa.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-285/21 od 30. novembra 2023. godine)*

KAŽNJAVANJE SAMO NA OSNOVU ZAKONA

Zamjena kazne zatvora

Povrijeđeno je apelantovo pravo iz člana 7. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava osnovnih sloboda jer je u konkretnom slučaju primjena novog Krivičnog zakonika Republike Srpske, kojim je odbijen apelantov zahtjev za zamjenu kazne zatvora (koja mu je izrečena za krivično djelo po starom Krivičnom zakonu

Republike Srpske) novčanom kaznom - bila na apelantovu štetu, te je uticala na samu „kaznu“, a ne na njeno izvršenje.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da je identično pravno pitanje riješio u Odluci broj AP-1498/18 od 23. aprila 2018. godine (dostupna na www.ustavnisud.ba) u kojoj je, rješavajući apelaciju apelanta u navedenom predmetu, utvrdio da postoji kršenje člana 7. Evropske konvencije kada redovni sud nije primijenio stari KZRS (Krivični zakon Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13), već je (uz obrazloženje kao u konkretnom predmetu) zaključio da se primjena odredaba člana 9. novog KZRS (Krivični zakonik Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 64/17 i 104/18) o vremenskom važenju krivičnog zakonodavstva - ograničava na krivični postupak do pravosnažnosti presude, a u konkretnom slučaju se radi o postupku izvršenja pravosnažno izrečene kazne zatvora. Pozivajući se na praksu Evropskog suda u predmetu *Del Rio Prada protiv Španije* (Evropski sud za ljudska prava, predstavka broj 42750/09, od 21. oktobra 2013. godine), kao i ukazujući na relevantne odredbe iz domaćeg zakonodavstva, Ustavni sud je u navedenom predmetu zaključio da, bez obzira na činjenicu da je pravosnažna presuda apelantu izrečena mjesec dana nakon što je stupio na snagu novi KZRS, apelant je pravosnažno osuđen na kaznu zatvora prema odredbama starog KZRS, što mu je, u skladu sa odredbama starog KZRS, davalo mogućnost da navedenu kaznu zatvora zamijeni novčanom kaznom. Također, Ustavni sud je u navedenom predmetu utvrdio da se ne može govoriti da član 33. stav 2. starog KZRS propisuje izvršenje kazne zatvora u nekom navodno operativnom smislu, već se radi o (pod zakonom propisanim okolnostima nakon odluke suda o zahtjevu osuđenog lica) novom drugačijem obliku „kazne“, koja pogađa pravosnažno osuđeno lice.

Radi se o „institutu zamjene kazne“, koju je poznao stari KZRS, koji je licima koja su ispunjavala zakonom propisan uslov davao mogućnost da traže drugačiju kaznu od izrečene kazne zatvora, koja je za njih blaža - novčanu kaznu. S obzirom na to da novi KZRS isključuje takvu mogućnost, nesporno je da novi važeći zakon utiče na lica kojima je izrečena kazna zatvora koja ne prelazi period od šest mjeseci (u Republici Srpskoj), konkretno na apelanta, te se ne radi o izvršenju kazne, već o mjeri koja utiče na samu „kaznu“, odnosno

nemogućnost apelanta da kaznu zatvora zamijeni blažom i po njega očito povoljnijom novčanom kaznom.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da je primjenom odredaba novog KZRS povrijeđeno apelantovo pravo iz člana 7. Evropske konvencije.

Ustavni sud smatra da je radi zaštite apelantovih ustavnih prava dovoljno ukinuti osporeno Rješenje Okružnog suda i vratiti predmet na ponovni postupak, kako je navedeno u dispozitivu ove odluke.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-5366/18 od 15. januara 2020. godine)*

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Efikasnost istrage

Nema kršenja prava na privatni život iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su nadležni organi ispunili svoju pozitivnu obavezu prema članu II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i članu 8. ove konvencije da provedu efikasnu istragu i krivični postupak i u tom pogledu osiguraju adekvatnu zaštitu apelantovog privatnog života.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da su u apelantovom slučaju nadležni organi preduzeli sve mjere iz svoje nadležnosti u skladu s relevantnim odredbama Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20). Naime, evidentno je da je Tužilaštvo, postupajući po apelantovoj krivičnoj prijavi, provelo istragu i podiglo optužnicu protiv osumnjičenog za krivično djelo ugrožavanja sigurnosti. Nadalje, optužnicu je potvrdio Opštinski sud koji je dva puta, nakon provedenog dokaznog postupka, proglasio optuženog krivim za ovo krivično djelo. Međutim, suprotno ovakvom zaključku Opštinskog suda, Kantonalni sud je nakon održanog pretresa, ocjenom dokaza provedenih pred prvostepenim sudom, utvrdio da djelo koje je predmet optužbe nije krivično djelo iz člana 183. stav 1. Krivičnog zakona Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 36/03,

37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23), pa je optuženog oslobodio optužbe da je počinio to djelo.

Apelant smatra da je Kantonalni sud navedeni zaključak izveo proizvoljnom ocjenom dokaza i proizvoljno utvrđenim činjeničnim stanjem, ne uzimajući u obzir sve bitne okolnosti predmeta. Ustavni sud podsjeća da je, po pravilu, na redovnim sudovima da procijene dokaze pred njima. Nakon uvida u spis predmeta, Ustavni sud, u okolnostima konkretnog slučaja, smatra da nema razloga koji bi ovakav zaključak Kantonalnog suda doveli u pitanje. Naime, Ustavni sud smatra da ništa ne ukazuje da nadležni organi nisu preduzeli sve radnje koje su se razumno mogle očekivati u okolnostima konkretnog slučaja. Činjenica da je Kantonalni sud oslobodio optuženog optužbe - ne utiče na drugačiji zaključak Ustavnog suda jer pozitivna obaveza države odnosi se na djelotvornost istrage i postojanje mogućnosti za reparaciju i obeštećenje, a ne na osudu u svakom slučaju. Naime, Ustavni sud podsjeća da sudovi u konkretnom slučaju morali uzeti u obzir i pitanje pravične ravnoteže između suprotstavljenih interesa o kojima je riječ, odnosno apelantovog prava na lični integritet i prava optuženog na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti (vidi, *mutatis mutandis*, *Malagić protiv Hrvatske*, tačka 72).

Osim toga, Ustavni sud smatra da nema ništa što bi ukazivalo da su u krivičnom postupku okončanom osporenom presudom nadležni organi načinili bilo kakve propuste u nastojanju da se optuženi za krivično djelo pozove na odgovornost. Ustavni sud također smatra da ništa ne ukazuje da je način na koji su krivičnopravni mehanizmi implementirani u apelantovom slučaju bio manjkav, odnosno da predstavlja povredu pozitivnih obaveza države prema članu 8. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-397/21 od 30. novembra 2023. godine)*

PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Povređa ugleda i časti

Nema povrede prava na slobodu izražavanja iz člana II/3.h) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava osnovnih sloboda kada je osporenom odlukom Kantonalnog suda

naloženo apelantici i M. Š. da tužiteljici solidarno isplate naknadu nematerijalne štete nanesenu njenom ugledu i časti iznošenjem neistinitih činjenica pri čemu je „miješanje“ u apelanticino pravo na slobodu izražavanja bilo u skladu sa zakonom, imalo cilj „zaštitu prava drugih“ i bilo je „nužna mjera u demokratskom društvu“, te je postignuta pravična ravnoteža između tužiteljicinog prava na ugled i apelanticinog prava na slobodu izražavanja.

Iz obrazloženja:

U pogledu načina utvrđivanja visine štete kao sankcije koja predstavlja miješanje u slobodu izražavanja, Ustavni sud ukazuje na vlastiti stav (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-3222/12 od 12. januara 2016. godine, stav 47) prema kojem je odmjeravanje novčane naknade nematerijalne štete vrlo delikatan i složen postupak s obzirom na veoma različitu moralno-psihičku konstituciju svakog pojedinca i sve ostale okolnosti pod kojima se dogodila šteta koja je kao posljedicu imala povredu nematerijalnih dobara oštećenih. Pri tome, Ustavni sud naglašava da ne postoji „lista dokaza“ na osnovu kojih bi domaći sudovi procjenjivali koja bi sankcija predstavljala miješanje koje je proporcionalno cilju koji se želi postići, niti se može očekivati izvođenje dokaza kojim bi se na egzaktn način utvrdio „intenzitet i trajanje“ nastale nematerijalne štete. Stoga, sudovi nisu ograničeni posebnim formalnim dokaznim sredstvima, naročito ne izvođenjem dokaza vještačenjem u smislu utvrđivanja „jačine i trajanja duševnih bolova“.

Dakle, prilikom odmjeravanja visine štete redovni sudovi uzimaju u obzir niz faktora značajnih za konkretni predmet i na osnovu slobodne procjene utvrđuju relevantne okolnosti svakog konkretnog slučaja, pri čemu ne smije izostati prihvatljiva analiza relevantnih načela. U kontekstu navedenog, u konkretnom slučaju, prema ocjeni Ustavnog suda, takva analiza nije izostala. Naime, prilikom odmjeravanja novčane naknade, dakle „sankcije“ koja predstavlja miješanje u apelanticino pravo na slobodu izražavanja, redovni sudovi nisu postupali pukim automatizmom, niti proizvoljno, već su postupali u skladu s praksom i diskrecionim ovlaštenjem u okviru svoje slobodne procjene koja je ograničena isključivo zahtjevom proporcionalnosti izraženim u članu 10. Evropske konvencije, pri čemu nije izostala prihvatljiva analiza svih relevantnih načela. Pri tome su redovni

sudovi dali dovoljne i relevantne razloge koji uvjerljivo pokazuju da je „sankcija“ u konkretnom slučaju proporcionalna zakonitom cilju koji se želi postići, pri čemu je Kantonalni sud dao eksplicitne razloge zašto je preinačio prvostepenu odluku u pogledu iznosa koji pripada tužiteljici za povredu njenog prava.

Stoga, Ustavni sud smatra da je mjera koja je preduzeta radi zaštite tužiteljicinog ugleda i časti, odnosno dosuđivanje naknade štete u iznosu od 3.000,00 KM, pri čemu je pri odmjeravanju visine štete cijenjena i okolnost da je na tužiteljicin zahtjev objavljen demanti klevetničke izjave u istim novinama, proporcionalna težini povrede njenog ugleda, te da je osporena odluka donesena u skladu sa članom 10. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4366/17 od 15. oktobra 2019. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Eksproprijacija

Postoji povreda prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava osnovnih sloboda zato što odbijanje apelantovog zahtjeva za eksproprijaciju preostalih nekretnina ne zadovoljava zahtjev proporcionalnosti budući da sudovi nisu dali relevantna i razumna obrazloženja o svim okolnostima koje je trebalo imati u vidu prilikom uspostavljanja pravične ravnoteže između javnog interesa i apelantovog prava, a naročito činjenicu da apelantu nikada ni za eksproprijaciju dio nekretnine nije ni utvrđena niti isplaćena naknada, a korisnik eksproprijacije (javna vlast) ušao je u posjed tih nekretnina i na njima izgradio autoput.

Iz obrazloženja:

Odgovor na pitanje da li je odbijanje apelantovog zahtjeva za eksproprijaciju preostalih nekretnina proporcionalno javnom interesu zavisi od odgovora na pitanje da li je apelantu „onemogućeno normalno korištenje preostalog dijela nekretnina“ kako je to propisano članom 11. Zakona o

eksprijaciji („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 112/06, 37/07, 66/08, 110/08, 106/10, 121/10, 2/15 i 79/15). Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud u obrazloženju osporene presude zauzeo stav da iz utvrđenog činjeničnog stanja proizlazi da je apelantu osiguran pristupni put iz dva pravca: prvi, preko nadvožnjaka i drugi, sadašnji pristup, ispod mosta autoputa. Apelant, s druge strane, tvrdi da nadvožnjak uopšte nije izgrađen.

Ustavni sud je pažljivo analizirao obrazloženja organa uprave koji su utvrđivali činjenično stanje. Međutim, niti jedno obrazloženje upravnih organa ne sadrži jasne argumente na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je apelantu zaista osiguran pristupni put „preko nadvožnjaka“. Jedino što se može zaključiti jeste da investitor „ima namjeru da izgradi pristupni put preko nadvožnjaka“, ali ne i da je taj put zaista izgrađen. Osim toga, iz obrazloženja osporenih presuda, kao ni iz odgovora na apelaciju, Ustavni sud ne može utvrditi na osnovu čega su sudovi zaključili da je pristupni put preko nadvožnjaka izgrađen. Zbog toga Ustavni sud smatra da je obrazloženje Vrhovnog suda da je apelantu osiguran pristupni put iz „dva pravca“ - nedovoljno i proizvoljno.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-476/21 od 13. jula 2023. godine)*

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvatit će presude i odluke donesene od 19. februara do 9. aprila 2024. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.¹

Sud je u aprilu 2024. godine donio svoje prve odluke koje se tiču odnosa klimatskih promjena i Konvencijom zagarantovanih prava i sloboda. Dok je u jednom predmetu odlučivao u meritumu te utvrdio povredu prava iz čl. 6 i čl. 8 Konvencije (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske* (aplikacija br. 53600/20)), u druga dva predmeta Veliko vijeće je aplikacije proglasilo za nedopustive (*Carême protiv Francuske* (aplikacija br. 7189/21) i *Duarte Agostinho i drugi protiv Portugala i 32 druge države* (aplikacija br. 39371/20)).

U periodu od februara do aprila 2024. godine, Sud je donio jednu odluku i presudu u predmetima koji su se ticali BiH. U presudi u predmetu *Rebac* (aplikacija br. 31832/20) utvrdio povredu prava iz čl. 6 st. 1 Konvencije zbog propusta Ustavnog suda da dostavi aplikantu odgovor druge strane u postupku pred Ustavnim sudom BiH. U predmetu *Čamdžić – komerc doo* (aplikacija br. 47043/22) Sud je prihvatio prijateljsku nagodbu postignutu glede neizvršavanja presude domaćeg suda, te je aplikaciju uklonio sa liste predmeta.

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22]}).

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Neadekvatna istraga o navodima o seksualnom zlostavljanju u dječijem domu

U predmetu *E.L. protiv Litvanije* (aplikacija br. 12471/20) Sud je utvrdio povredu procesnog aspekta čl. 3 Konvencije. Predmet se ticao aplikantovih navoda da su ga tri starija dječaka seksualno zlostavljala, kada je bio smješten u dom za djecu, između 2008. i 2013. godine. Sud je posebno utvrdio da su i tužilaštva i sudovi oklijevali da narede ili da se eksplicitno izjasne na potrebu sveobuhvatno sudsko-psihijatrijsko i psihološko vještačenje u vezi s navodnim zlostavljanjem, uprkos zahtjevima aplikanta. Tužilaštva i sudovi su takvo ponašanje pravdali diskrecijom koju tužilaštva imaju u određivanju dokaznih sredstava. Međutim, ovi organi nisu uložili napore da objasne zašto traženo vještačenje nije bilo potrebno. Vlasti stoga nisu ispunile svoju obavezu da efikasno istraže navode aplikanta o zlostavljanju.

Pritvor aplikanta u uslovima neprikladnim za njegovo zdravlje, uprkos terapijskim mjerama koje su propisale vlasti

U predmetu *I.L. protiv Švicarske* (br. 2) (aplikacija br. 36609/16) Sud je utvrdio povredu prava iz čl. 3 i čl. 5 Konvencije. Predmet se ticao zakonitosti aplikantovog pritvora, kao institucionalne terapijske mjere koja mu je izrečena, zajedno s uslovima njegovog pritvora i vremenom potrebnim za ispitivanje njegovog zahtjeva za puštanje na slobodu. Sud je utvrdio da je aplikantov pritvor u samici u Thorbergu, Lenzburgu i u zatvoru u Bostadalu od 27. jula 2012. do 25. februara 2016. godine, posebno u nedostatku adekvatnog terapijskog zbrinjavanja, predstavljalo nečovječno i ponižavajuće postupanje u smislu čl. 3 Konvenciju. Sud je utvrdio da je lišenje slobode aplikanta od 27. jula 2012. do 25. februara 2016. nije bilo „zakonito“, jer aplikant nije bio držan u odgovarajućoj ustanovi. Dakle, postojalo je kršenje prava iz čl. 5 st. 1 Konvencije. Konačno, Sud je utvrdio da zahtjev za puštanje na slobodu koji je aplikant podnio 17. septembra 2014. godine nije ispitan ubrzano, zbog složenosti domaćeg postupka. Shodno tome, došlo je do povrede prava iz čl. 5 st. 4 Konvencije.

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Povratak djeteta ocu u Japan temeljem Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece

Predmet *Verhoeven protiv Francuske* (aplikacija br. 19664/20) se odnosio na odluku francuskih sudova da nalože povratak aplikantinog sina u Japan, prema Haškoj konvenciji iz 1980. godine o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece. Aplikantica, državljanka Francuske, stupila je u brak sa japanskim državljaninom u Francuskoj i potom se s njim preselila u Japan, gdje je par dobio dijete 2015. godine. Aplikantica se vratila u Francusku sa djetetom 2017. godine i podnijela zahtjev za razvod. Otac djeteta je 2. oktobra 2017. godine podnio zahtjev za pomoć u obezbjeđivanju povratka djeteta, japanskom Ministarstvu vanjskih poslova. Ispitujući postupak donošenja odluka koje su primjenjivali nacionalni pravosudni organi, Sud je primijetio da domaći sudovi nisu naložili povratak djeteta automatski ili mehanički, već su propisno uzeti u obzir zahtjevi aplikantice, u pravičnom i kontradiktornom postupku. Nadalje je Sud primijetio da su sudovi donijeli obrazložene odluke, koje su imale za cilj zaštititi najbolji interes djeteta i isključiti svaki ozbiljan rizik, uključujući navodnu psihičku štetu u vidu trauma koju bi dijete moglo trpiti zbog transporta u Japan ili rizik prekida veza između djeteta i aplikantice. Sud je zaključno utvrdio da država nije prekršila pravo na porodični život.

Nesprovođenja dovoljnih mjera za borbu protiv klimatskih promjena (prvi predmet klimatskih promjena)

U predmetu *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske* (aplikacija br. 53600/20) Veliko vijeće je utvrdilo povredu prava iz čl. 6 i čl. 8 Konvencije. Slučaj se odnosio na pritužbu četiri žene i švicarskog udruženja *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*, čije su sve članice starije žene, zabrinute zbog posljedica globalnog zagrijavanje na njihove životne uslove i zdravlje. Aplikantice smatraju da švicarske vlasti ne poduzimaju dovoljne mjere, uprkos svojim obavezama prema Konvenciji, da ublaže posljedice klimatskih promjena. Sud je utvrdio da čl. 8 Konvencije obuhvata pravo na efektivnu zaštitu državnih organa od ozbiljnih štetnih efekata klimatskih promjena na

život, zdravlje, dobrobit i kvalitet života. Međutim, zaključeno je da četiri pojedinačne aplikantice nisu ispunile kriterij statusa žrtve prema čl. 34 Konvencije i proglasio je njihove pritužbe neprihvatljivim. Udruženje nasuprot tome, imalo je pravo (*locus standi*) da uloži aplikaciju u vezi s prijetnjama koje proizlaze kao rezultat klimatskih uvjeta u Švicarskoj, u ime onih pojedinaca koji bi mogli tvrditi da su podložni specifičnim prijetnjama ili štetnim efektima klimatskih promjena na njihov život, zdravlje, dobrobit i kvalitet života. Sud je utvrdio da Švicarska nije ispunila svoje pozitivne obaveze iz Konvencije, a koje se tiču klimatskih promjena. Bilo je kritičnih praznina u proces uspostavljanja relevantnog domaćeg regulatornog okvira, uključujući propust švajcarskih vlasti da kvantificiraju, putem budžeta za ugljenik ili na drugi način, nacionalna ograničenja emisije gasova staklene bašte (GHG). Švicarska također nije uspjela ispuniti svoje prethodne ciljeve smanjenja emisije GHG. Priznajući da nacionalne vlasti uživaju široko polje diskrecione ocjene u pogledu implementacije zakonodavstva i mjera, Sud je, na osnovu materijala koji mu je predstavljen, zaključio da švicarske vlasti nisu djelovale na vrijeme i na odgovarajući način u osmišljavanju, razvoju i primjeni relevantnog zakonodavstva i mjera, u ovom konkretnom predmetu. Pored toga, Sud je utvrdio da se čl. 6 st. 1 Konvencije primjenjuje na pritužbu udruženja u vezi s efikasnom primjenom mjera ublažavanja posljedica klimatskih promjena, prema postojećem domaćem zakonu. Sud je smatrao da švicarski sudovi nisu dali uvjerljive razloge zbog kojih su smatrali da je nepotrebno ispitati osnovanost pritužbi udruženja. Sudovi nisu uzeli u obzir uvjerljive naučne dokaze o klimatskim promjenama i nisu ozbiljno shvatili pritužbe.

SLOBODA MISLI, SAVJESTI I VJEROISPOVIJESTI

Nepostojanje zakona koji dozvoljava prigovaračima savjesti da se odluče za civilnu službu kao alternativu vojnoj službi

U predmetu *Kanathl protiv Turske* (aplikacija br. 18382/15) Sud je utvrdio povredu prava iz čl. 9 Konvencije. Slučaj se odnosio na aplikanta koji se žalio da je osuđen jer je odbio da služi svoj jednodnevni vojni rok kao rezervista – za koji je pozvan u 2009. godini, u skladu s nacionalnim zakonom – po osnovu prigovora savjesti. Sud je primijetio da relevantno nacionalno

zakonodavstvo – koje predviđa obavezno služenje u oružanim snagama, uključujući i rezervni sastav – nije predviđao mogućnost da lica koja zbog prigovora savjesti obave alternativni oblik službe. Sud je istakao da je ranije ustanovljeno da sistem koji ne predviđa alternativnu službu ili bilo kakvu djelotvornu i pristupačnu proceduru za ispitivanje prigovora savjesti, ne može se smatrati da uspostavlja pravičnu ravnotežu između opšteg interesa društva i lica koje je istaklo prigovor savjesti. Pošto država nije iznijela nikakve uvjerljive argumente, Sud nije vidio razloge da odstupi od svoje prakse, u ovom predmetu.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Kleveta

Predmet *Almeida Arroja protiv Portugala* (aplikacija br. 47238/19) se odnosio na krivičnu osudu aplikanta za tešku klevetu i nanošenje uvrede pravnom licu. Aplikant je nagovijestio, tokom emitovanja na televizijskom kanalu Porto Canal, da je pravno mišljenje koje je javnoj bolnici dala jedna advokatska firma, čiji je direktor poznati političar i poslanik u Evropskom parlamentu, motivisano političkim interesima. Sud je posebno utvrdio da su te izjave bile dio široke kritike veza između politike i javne uprave i kao takve nisu bile izjave o činjenicama. Kao rezultat, osuda i izrečena kazna, koje su imale "efekat zastrašivanja" na slobodu izražavanja, bile su očigledno nesrazmjerne.

Otpuštanje službenika banke zbog emaila u kojem je kritikovao nedostatke u radu kompanije

U predmetu *Dede protiv Turske* (aplikacija br. 48340/20) Sud je utvrdio povredu prava na slobodu izražavanja. Slučaj se odnosio na otpuštanje aplikanta – službenika banke –jer je poslao email osoblju odjela za ljudske resurse njegove kompanije u kojem je kritikovao metode upravljanja višeg izvršnog direktora. Poslodavac je smatrao da je elektronska pošta izazvala smetnju koja je narušila mir i red na radnom mjestu. Sud je utvrdio da nacionalni sudovi – kojima je aplikant podnio tužbu radi nezakonitog otpuštanja zbog kršenja slobode izražavanja – nisu izvršili dovoljno detaljno ispitivanje sadržaja predmetne elektronske pošte, u kojoj je aplikant

kritikovao navodne nedostatke u upravljanju kompanijom. Konkretno, nacionalni sudovi nisu pokušali da utvrde da li je aplikantov email stvorio smetnje na radnom mjestu i da li je imao negativan utjecaj na poslodavca. Sud je s tim u vezi primijetio da su kritike sadržane u aplikantovom emailu bile od interesa za banku i da su bile, interno, poslone maloj grupi primalaca unutar banke. Nadalje je primijetio da su domaći sudovi potvrdili odluku poslodavca da izrekne najtežu sankciju zaposleniku, ne razmatrajući mogućnost primjene blaže kazne. Sudovi su utvrdili da nacionalne vlasti nisu uvjerljivo dokazale u svom obrazloženju da je – odbijajući aplikantovu tvrdnju o nezakonitom otpuštanju – postignuta pravična ravnoteža između njegove slobode izražavanja i prava njegovog poslodavca da zaštiti legitimne interese kompanije.

Odbijanje Ustavnog suda Poljske da odobri pristup dnevniku sastanaka sudija

Predmet *Sieć Obywatelska Watchdog Polska protiv Poljske* (aplikacija br. 10103/20) se ticao pokušaja nevladine organizacije da dobije pristup dnevnicima sastanaka dvojice sudija Ustavnog suda i dnevnika posjetitelja Ustavnom sudu. Postupak pristupa informacijama odvijao se u pozadini sumnji oko toga da li su se dvojica sudija sastala sa političarem, o čijem statusu u krivičnom postupku je tada odlučivao Ustavni sud. Sud je zaključio da je došlo do povrede prava iz čl. 10 Konvencije, u vezi s odbijanjem da se aplikanticu omogući pristup dnevniku sastanaka sudija, ali da nije došlo do povrede prava iz čl. 10, u dijelu koji se tiče pristupa evidenciji ulazaka u zgradu Ustavnog suda. Sud je utvrdio da je aplikant, nevladina organizacija, prepoznata kao organizacija specijalizovana za ljudska prava i vladavinu prava, tražio pristup dnevnicima sastanaka sudija. To je bilo u javnom interesu, posebno s obzirom na politički kontekst i debatu o nepristrasnosti Ustavnog suda. Zbog toga je uskraćivanje pristupa takvim informacijama ometalo pravo aplikanta na primanje i prenošenje informacija. Razlog, koji opravdava takvo miješanje, je ograničen na činjenicu da dokument nije bio „javni“, i kao takav nije bio dovoljan. Međutim, nije bilo dokaza o miješanju u pravo aplikanta da prima ili prenosi informaciju koji se tiču dnevnika posjetilaca Ustavnog suda,

jer Ustavni sud taj dnevnik nije vodio niti je po domaćem pravu bio u obavezi da ga vodi.

Izrečena sankcija sudiji za objave na Facebooku u vezi s temom od javnog interesa

U predmetu *Danileț protiv Rumunije* (aplikacija br. 16915/21) Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava iz čl. 10 Konvencije. Slučaj se odnosio na disciplinsku kaznu koju je aplikantu – sudiji – izrekla Nacionalna komisija za pravosuđe i pravnu službu zbog objavljivanja dva sadržaja na svom Facebook profilu. Sud je utvrdio da domaći sudovi nisu revnosno razmotrili nekoliko važnih faktora, a posebno: širi kontekst u kojem su date aplikantove izjave, aplikantovo učešće u raspravi o pitanjima od javnog interesa, pitanje da li su izrečeni vrijednosni sudovi u dovoljnoj mjeri zasnovani na činjenicama i, na kraju, da li izrečena sankcija može proizvesti potencijalno efekat zastrašivanja. Osim toga, postojanje napada na dostojanstvo i čast profesije sudija, usljed Facebook objava, nije bio u dovoljnoj mjeri dokazano. U svojim odlukama, nacionalni sudovi, slobodi izražavanja aplikanta nisu dodijelili težinu i važnost kojoj takva sloboda pripada u svjetlu prakse Suda, iako je korišteno sredstvo komunikacije (naime, javno dostupan Facebook profil) koje je moglo pokrenuti legitimna pitanja u vezi s poštivanjem obaveza sudija da se suzdrže u javnim istupima. Shodno tome, rumunski sudovi nisu dali relevantne i dovoljne razloge da opravdaju miješanje u pravo aplikanta na slobodu izražavanja. Pored toga, Sud je smatrao da čl. 8 Konvencije nije primjenjiv u ovom predmetu. Naime, Sud je utvrdio da razlozi za kaznu nisu bili povezani s privatnim životom aplikanta i da nije imala ozbiljne negativne posljedice po njegov „unutrašnji krug“, na njegovu sposobnost da formira i razvija odnose s drugima ili na njegovu reputaciju.

ZABRANA DISKRIMINACIJE

Policija nije ispoštovala princip nediskriminacije prilikom provjere identiteta na željezničkoj stanici u Cirihi

Predmet *Wa Baile protiv Švicarske* (aplikacije br. 43868/18 i 25883/21) ticao se navoda o rasnom profilisanju tokom provjere identiteta na željezničkoj stanici u Cirihi i naknadnog postupka pred krivičnim i upravnim

sudovima. Vijeće je zaključilo da je došlo do povrede procesnog aspekta čl. 14 (zabrana diskriminacije) u vezi s čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog života) Konvencije. Sud je utvrdio, imajući u vidu posebne okolnosti provjere identiteta i mjesto na kojem je aplikant bio podvrgnut istoj, da je dostignut potreban prag ozbiljnosti koji pokreće pitanje poštovanja prava na privatni život, i da je u slučaju aplikant postojala osnovana tvrdnja o diskriminaciji na osnovu boje kože. S tim u vezi, Sud je smatrao da ni upravni sudovi ni krivični sudovi nisu na efikasan način ispitali aplikantovu pritužbu. Stoga je došlo do proceduralne povrede čl. 14 Konvencije u vezi s čl. 8 Konvencije, jer su sudovi propustili da ispituju da li su diskriminatorni razlozi mogli igrati ulogu u provjeri identiteta kojoj je aplikant bio podvrgnut. Sud je potom utvrdio povredu čl. 14 u vezi s čl. 8 Konvencije, u pogledu navoda o diskriminatornoj prirodi provjere identiteta kojoj je aplikant bio podvrgnut. Sud je s tim u vezi imao u vidu cijeli niz različitih izvještaja o rasnom profiliranju švicarske policije. Pored toga, Sud, iako itekako svjestan koliko je policijskim službenicima teško da odluče – vrlo brzo i bez nužnog postojanja jasnih domaćih smjernica – da li su suočeni uz prijetnju javnom redu ili sigurnosti, zaključio je da je, u ovim konkretnim okolnostima, postojala pretpostavka, koju država nije opovrgla, da je aplikant bio podvrgnut diskriminatorskom postupanju. U konačnici, Sud je utvrdio povredu čl. 13 Konvencije (pravo na djelotvoran pravni lijek) u vezi s pritužbom aplikanta po čl. 14 u vezi s čl. 8 Konvencije. Sud je utvrdio da aplikantu nije bio dostupan efikasan pravni lijek pred domaćim sudovima u vezi s njegovom pritužbom.

Institucionalizirano zanemarivanje i psihijatrijski smještaj za dijete s lakšim invaliditetom u državnu skrb

Predmet *VI. v. protiv Moldavije* (aplikacija br. 38963/18) odnosio se na smještaj siročeta, za koje se smatralo da ima blagu intelektualnu smetnju u psihijatrijsku bolnicu, protiv njegove volje. U to vrijeme, dijete je bilo pod nadzorom države. Na kraju nečega što je trebalo da bude trosedmični boravak, dijete je zadržano još četiri mjeseca, dok mu niko nije dolazio u posjetu, a aplikant je bio liječen neurolepticima i antipsihoticima. Aplikant je naveo da je njegov smještaj i liječenje, zajedno s uslovima u bolnici i ponašanjem

medicinskog osoblja i drugih pacijenata, predstavljalo zlostavljanje. Aplikant je tvrdio da je istraga o njegovim navodima bila neefikasna, te da je to bilo iz razloga društvene stigme i diskriminacije osoba s psihosocijalnim invaliditetom i nedostatka alternativnih mjera skrbi.

Sud je utvrdio kršenje prava iz čl. 3 zbog nedostatka efikasne istrage; potom kršenje čl. 3 u vezi s prisilnim smještajem aplikanta u psihijatrijsku bolnicu i njegovim liječenjem; kršenje prava iz čl. 14 u vezi s čl. 3; i kršenje prava iz čl. 13 u vezi s čl. 3 i 14. Sud je utvrdio da organi vlasti nisu istražili okolnosti u kojima je aplikant bio smješten u psihijatrijsku bolnicu, te da li su poštovane relevantne zakonske zaštitne mjere u vezi s prisilnim smještajem i psihijatrijskim liječenjem aplikanta i da li je uopće postojalo bilo kakvo opravdanje za bolničko liječenje. Državni organi nisu ni pokušali da razjasne kakav je uticaj liječenja neurolepticima i antipsihoticima, niti da li je to liječenje bilo opravdano s medicinskog stanovišta ili je jednostavno korišteno kao hemijsko obuzdavanje aplikanta. Štaviše, istraga nije uzela u obzir ranjivost aplikanta, njegovu starost ili invaliditet. Sud je posebno utvrdio da postojeći moldavski pravni okvir nije u skladu s pozitivnom obavezom države da uspostavi i efektivno primjeni sistem koji pruža zaštitu osobama s intelektualnim teškoćama općenito, a posebno djeci bez roditeljskog staranja, a protiv ozbiljne povrede njihovog integriteta. Uz konstataciju da je u predmetu otkriven sistemski problem, Sud je istakao da je na Republici Moldaviji da preduzme opće mjere za rješavanje problema koji se nalaze u korijenu utvrđenih kršenja, a sve kako bi se spriječilo da se slična kršenja konvencijskih prava ponove u budućnosti.

DOPUSTIVOST APLIKACIJE

Neprihvatljiva aplikacija bivšeg gradonačelnika općine Grande-Synthe, na osnovu toga što nije imao status žrtve (drugi predmet klimatskih promjena)

U predmetu *Carême protiv Francuske* (aplikacija br. 7189/21) Sud je aplikaciju odbacio kao nedopustivu zbog toga što aplikant nije imao status žrtve. Predmet se odnosio na pritužbu aplikanta, bivšeg stanovnika i gradonačelnika Grande-Synthe općine, da Francuska nije preduzela dovoljne korake da spriječi klimatske promjene i da taj neuspjeh povlači za sobom povredu njegovog prava na život i prava na poštovanje njegovog privatnog i

porodičnog života i njegovog doma. Prema samom priznanju aplikanta koje je dato na javnoj raspravi, nakon što je postao član Evropskog parlamenta u maju 2019. godine, aplikant se preselio u Brisel. Aplikant nije posjedovao niti je iznajmljivao nekretninu u Grande-Syntheu. Trenutno njegova jedina konkretna veza s Grande-Synthe bila je činjenica da je tamo živio njegov brat. Imajući u vidu činjenicu da aplikant nije imao relevantne veze s Grande-Synthe i da, štaviše, on trenutno nije živio u Francuskoj, Sud nije utvrdio da aplikant ima status žrtve prema čl. 34 Konvencije. Taj zaključak je bio ispravan bez obzira na status na koji se pozivao - građanina ili bivšeg stanovnika Grande-Synthe. Što se tiče argumentacije aplikanta da se žalio Sudu kao bivši gradonačelnik Grande-Synthe, Sud se pozvao na svoju ustaljenu praksu prema kojoj decentralizirane vlasti, koje su vršile javne funkcije, bez obzira na njihovu autonomiju u odnosu na centralne organe – koji se odnosi na regionalne i lokalne vlasti, uključujući općine – su smatrane “vladinim organizacijama” koje nisu imale *locus standi* da podnesu aplikaciju Sudu. Shodno tome, Sud je utvrdio da aplikant nije imao pravo da se obrati Sudu ili da mu podnese aplikaciju u ime te općine.

Neprihvatljivost aplikacije protiv Portugala 32 druge države članice Vijeća Evrope (treći predmet klimatskih promjena)

Duarte Agostinho i drugi protiv Portugala i 32 druge države (aplikacija br. 39371/20) se ticao šest mladih portugalskih državljana, aplikanata, koji se se žalili se na postojeći i ozbiljan budući, uticaj klimatskih promjena. Oni su tvrdili da Portugal prolazi kroz niz uticaja klimatskih promjena, uključujući povećanje srednje temperatura i ekstremne vrućine, a što je glavni razlog šumskih požara. Aplikanti su se oslanjali na različite članove Konvencije, međunarodne instrumente kao što su Pariški sporazum iz 2015. i Konvencija UN-a o pravima djeteta, te opći izvještaji i nalazi stručnjaka o šteti uzrokovanoj klimatskim promjenama. Po mišljenju aplikanata, Portugal i 32 druge tužene države snosile su odgovornost za datu situaciju. Naveli su da su trenutno izloženi riziku od štete uzrokovne klimatskim promjena i da će se taj rizik značajno povećati tokom njihovog životnog vijeka. Oni su tvrdili da je njihova generacija posebno pogođena klimatskim promjenama i da je, s obzirom na njihovu starost, uplitanje u njihova prava bilo izraženije nego u slučaju prethodnih generacija.

Glede ekstrateritorijalne nadležnosti nad tuženim državama osim Portugala, Sud je utvrdio da u Konvenciji nema osnova za proširenje, sudskim tumačenjem, njegove ekstrateritorijalne nadležnosti na način na koji su tražili aplikanti. Slijedilo je da je teritorijalna nadležnost uspostavljena samo u odnosu na Portugal, dok nije mogla biti utvrđena u odnosu na druge tužene države. Imajući u vidu činjenicu da aplikanti nisu koristili bilo kakav pravni put u Portugalu, u vezi s njihovim tvrdnjama, aplikacija protiv Portugala je odbačena kao neprihvatljiva zbog neiscrpljenja domaćih pravnih lijekova.

PRAVO NA APLIKACIJU

Pritisak poslodavaca na zaposlenika koji je podnio aplikaciju Sudu

U predmetu *Boškočević protiv Srbije* (aplikacija br. 37364/10) Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava na aplikaciju iz čl. 34 Konvencije. Aplikant je bio radnik nacionalnog parka na Kosovu. Podnio je aplikaciju Sudu u kojoj se žalio na neizvršenje presude domaćeg suda u njegovu korist, a u pogledu neisplaćene plate. Slučaj se u suštini odnosio na njegovu tvrdnju da mu je generalni direktor poslao pismo u kojem ga upozorava da je prekršio svoje dužnosti i da je rizikovao otpuštanje, ubrzo nakon što je podnio aplikaciju Sudu. Sud je utvrdio da je Vlada Srbije odgovorna za djela aplikantovog poslodavca i njegovog generalnog direktora. Zaključeno je da je pismo upozorenja predstavljalo "pritisak" i „zastašivanje“ i da je to ometalo pravo na individualnu aplikaciju, na kojoj se temelji konvencijski sistem.

SUD EVROPSKE UNIJE

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će relevantne presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u martu i aprilu 2024. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja koji su doneseni u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljanim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

T-255/23 – Ime “Pablo Escobar” ne može biti registrovano kao žig u EU

Kompanija Escobar Inc., osnovana u Portoriku (Sjedinjene Američke Države), podnijela je zahtjev Uredu Evropske unije za intelektualno vlasništvo (EUIPO) za registraciju znakova riječi Pablo Escobar kao EU zaštitni žiga za širok spektar roba i usluga. EUIPO je odbio zahtjev za registraciju zbog toga što je žig suprotan javnom poretku i prihvaćenim principima morala. U svojoj odluci, on se oslanjao na percepciju španske javnosti, koja je relevantna za lik Pabla Escobara zbog veza između Španije i Kolumbije. Pablo Escobar je kolumbijski državljani, koji je rođen 1. decembra 1949. i umro 2. decembra 1993., i široj javnosti predstavlja simbol za narko-bosa i narko-teroristu koji je osnovao i bio vođa kartela u Medellínu (Kolumbija). U svojoj odluci, Sud

* *Docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

potvrđuje odluku EUIPO-a o odbijanju registracije žiga Pablo Escobar. Odluka je obrazložena time da prema shvatanju razumnih Španaca, koji imaju prosječan stepen osjetljivosti i tolerancije i koji dijele nedjeljive i univerzalne vrijednosti na kojima počiva Evropska unija (ljudsko dostojanstvo, sloboda, jednakost i solidarnost, te principi demokratije i vladavina prava i pravo na život i fizički integritet). Drugačija odluka bi predstavljala povredu navedenih vrijednosti. Te osobe bi povezale ime Pabla Escobara s trgovinom drogom i narko-terorizmom i zločinima i patnjama koje iz toga proizilaze, a ne s njegovim mogućim dobrim djelima u korist siromašnih u Kolumbiji. Također, činjenica da Pablo Escobar nije pravosnažno osuđen za neke od navedenih djela nisu značajne za odluku, budući da on simbolizira organizirani kriminal u Španiji.

C- 291/22 P- Evropska agencija za lijekove (EMA) mora osigurati da stručnjaci koje konsultuje nisu u sukobu interesa

Laboratorija D&A Pharma podnijela je prijavu Evropskoj agenciji za lijekove (EMA) za izdavanje odobrenja za stavljanje u promet lijeka za humanu primjenu Hopveus – natrijev oksibat. Ta aktivna tvar je indicirana za borbu protiv ovisnosti od alkohola. EMA je donijela negativnu odluku, a D&A Pharma je zatražila ponovno ispitivanje svoje primjene uz prijedlog da se naloži, nakon tog poništenja, sazivanje naučno-savjetodavne grupe za psihijatriju u sastavu važećem na dan podnošenja zahtjeva za preispitivanje. Taj zahtjev za preispitivanje je također rezultirao negativnim mišljenjem i sazvana je ad hoc grupa stručnjaka, što je dovelo do toga da je Evropska komisija odbila izdati dozvolu za stavljanje u promet za Hopveus.

D&A Pharma je, nezadovoljna odlukom i uz kritike na, između ostalog, nedostatak nepristrasnosti stručnjaka koji su navodno imali sukob interesa, kao i kršenje principa kontradiktornosti pokrenula postupak pred Sudom. U prvostepenom postupku, Opći sud je presudom odbio tužbu i utvrdio da se stručnjaci nisu nalazili u sukobu interesa kada su sudjelovali u raspravama i vijećanju ad hoc grupe stručnjaka. U postupku po žalbi na odluku prvostepenog suda, Sud je utvrdio postojanje sukoba interesa od strane člana naučno-savjetodavne grupe za psihijatriju, što negativno utiče na postupak donošenja odluke od strane EMA-e. Iako su samo neki stručnjaci bili u sukobu interesa, činjenica da skupina stručnjaka nakon rasprava i vijećanja

kolegijalno oblikuje svoje mišljenje ne otklanja taj negativni utjecaj. Konačno, Sud je smatrao da odluka da se sazove ad hoc ekspertska grupa umjesto SAG-a za psihijatriju predstavlja nedostatak koji narušava postupak za donošenje mišljenja EMA, što zauzvrat utiče na proceduru koju preduzima.

C-61/22 – Obavezno unošenje otisaka prsta u ličnu kartu je proporcionalno ograničenje osnovnih prava pojedinaca

Njemački državljanin je osporavao odbijanje Grada Wiesbadena (Njemačka) da mu izda novu ličnu kartu bez unošenja njegovih otisaka prstiju. Ovakva procedura se temelji na Uredbi o jačanju sigurnosti ličnih karata građana Unije i boravišnih isprava koje se izdaju građanima Evropske unije i članovima njihovih porodica koji ostvaruju pravo na slobodno kretanje². Njemački sud je uputio zahtjev Sudu od kojeg traži da provjeri opravdanost ovakvog pravila, kao i da provjeri valjanost pravnog osnova na temelju koje je donesena.

U svojoj odluci, Sud je prije svega potvrdio da obaveza unošenja otisaka prstiju u nosač podataka ličnih karata predstavlja ograničenje osnovnih prava na poštovanje privatnog života i zaštitu ličnih podataka, koje sa zagarantovane Poveljom Evropske unije o osnovnim pravima. Međutim, s obzirom na cilj koji se želi postići, Sud smatra da je takvo ograničenje opravdano. Borba protiv lažnih ličnih karata je taj opći interes, kao i krađa identiteta i osiguranje interoperabilnosti sigurnosnih sistema. U široj perspektivi, navedeno ograničenje pomaže u borbi protiv terorizma i kriminala i osigurava slobodu kretanja građana EU širom njene teritorije. Stoga, ograničenje osigurava da se druga prava pojedinaca mogu koristiti.

Sud je također utvrdio da se Uredba o jačanju sigurnosti ličnih karata građana Unije i boravišnih isprava koje se izdaju građanima Evropske unije i članovima njihovih porodica koji ostvaruju pravo na slobodno kretanje ne može smatrati valjanim pravnim osnovom. Riječ je o proceduralnom nedostatku – činjenici da je ovaj akt usvojen u pogrešnom zakonodavnom postupku, to jest u redovnom postupku, umjesto u posebnom zakonodavnom

² Uredba (EU) 2019/1157 Evropskog parlamenta i Vijeća od 20. juna 2019. o jačanju sigurnosti ličnih karata građana Unije i boravišnih isprava koje se izdaju građanima Unije i članovima njihovih porodica koji ostvaruju pravo na slobodno kretanje.

postupku, kojim se, zahtijeva jednoglasnost Vijeća. Zbog toga, Sud ovu Uredbu proglašava nevaljanom, ali kako ne bi prouzrokovao štetu za veliki broj građana EU i država članica, odlučuje da održi na snazi pravila koja ona propisuje najkasnije do 31. decembra 2026. godine, do kada bi se novi instrument koji uređuje ovo pitanje trebao usvojiti.

C-755/21 P – Postoji solidarna odgovornost EUROPOL-a i države članice u kojoj se dogodila šteta zbog nezakonite obrade podataka do koje je došlo prilikom njihove saradnje

U okviru krivičnog postupka koji se vodio povodom ubistva jednog slovačkog novinara i njegove zaručnice u Slovačkoj, slovačke vlasti su provele istragu. Na njihov zahtjev Agencija Evropske unije za saradnju tijela za izvršavanje zakonodavstva (EUROPOL) je preuzela podatke s dva mobilna telefona koja su navodno pripadala Marianu Kočneru, te ih dostavio slovačkim vlastima. Nakon toga, u slovačkim medijima su se pojavile informacije koje su bile locirane na ovim mobilnim telefonima, kao među ostalim transkripti njegovih intimnih razgovora. Također, EUROPOL je ime M. Kočnera u svojim izvještajima spomenuo kao jedno od onih koje stoji u direktnoj vezi sa „spiskovima pripadnika mafije” i „Panama Papersima”.

M. Kočner podnio je Općem sudu Evropske unije zahtjev za naknadu štete u iznosu od 100.000 eura, tražeći naknadu neimovinske štete za koju smatra da ima parvo zbog nezakonite obrade svojih podataka od EUROPOL-a. Tužba je odbijena s obrazloženjem da nije dokazana uzročno-posljedična veza između navodne štete i postupanja EUROPOL-a. Također je navedeno da M. Kočner nije dokazao da je EUROPOL sačinio i držao “spiskove pripadnika mafije”, o kojima je riječ. U postupku po žali, Sud je prije svega ustanovio da pravo EU uspostavlja sistem solidarne odgovornosti u situacijama kada je nastala šteta zbog nezakonite obrade podataka do koje je došlo u okviru suradnje EUROPOL-a i države članice u kojoj se dogodila šteta. Osoba koja je pretrpjela štetu mora dokazati da je u okviru saradnje između EUROPOL-a i dotične države članice izvršena nezakonita obrada podataka kojom je nastala šteta, ali ne mora dokazati koji je od ta dva subjekta odgovoran za nezakonitu obradu. Sud je M. Kočneru dosudio iznos od 2.000 eura na ime naknade neimovinske štete budući da mu je nezakonitom obradom povrijeđeno pravo na poštovanje privatnosti, porodičnog života i komuniciranja te da su mu povrijeđeni čast i ugled.

C-588/21 P - Evropske tehničke norme o sigurnosti igračkaka moraju biti dostupne građanima Evropske unije

Public.Resource.Org i Right to Know su dvije neprofitne organizacije koje su 2018. godine zatražile od Evropske komisije da im odobri pristup usklađenim tehničkim normama EU-a u području sigurnosti igračkaka. Navedene norme odnosile na hemijske igračke i opremu. Komisija je odbila dostaviti norme, a ove organizacije su se odlučile obratiti Općem sudu koji je potvrdio odluku komisije. U postupku po žalbi, Sud je ukinuo odluke Općeg suda i Komisije.

U obrazloženju odluke Suda se navodi da pravo Evropske unije mora biti dostupno svakom građaninu Unije i svakoj fizičkoj ili pravnoj osobi s boravištem u državi članici. Ovo uključuje i dokumente koje posjeduje Evropska komisija. Norme vezane za sigurnost igračkaka čije su dostavljanje dvije neprofitne organizacije potraživale imaju karakter prava, budući da se njima utvrđuje da proizvodi se koji ispunjavaju zahtjeve koji se tamo mogu učiniti dostupnim na tržištu Uniji, čime se zapravo utvrđuju prava i obaveze pojedinaca koji su učesnici na tržištu, bilo na strani ponude ili potražnje. Pravo na pristup određenim normama, pristup se može odbiti ako bi otkrivanje ugrozilo zaštitu komercijalnih interesa određene fizičke ili pravne osobe, uključujući intelektualno vlasništvo, osim ako za njegovo otkrivanje postoji prevladavajući javni interes. Sud je utvrdio da u ovom slučaju postoji takav javni interes.

C-234/21 – Države članice mogu odlučiti o zadržavanju prethodnih odobrenja za poluautomatsko vatreno oružje koje je prepravljeno za ispaljivanje streljiva bez projektila

Belgija je donijela Zakon o oružju, koji je stupio na snagu 2019. godine i koji predviđa zabranu određenih vrsta poluautomatskog oružja koje je prepravljeno za ispaljivanje streljiva bez projektila, a koje je do početka juna 2019. u Belgiji bilo u slobodnoj prodaji. Takvo oružje njegovi vlasnici nakon stupanja na snagu ovog Zakona ne mogu zadržati, dok, s druge strane, vlasnici izvornog poluautomatskog vatrene oružja (koje nije prepravljeno i stoga može ispaljivati pravo streljivo) imaju pravo zadržati takvo oružje, na temelju prelaznog uređenja. Udruženje Défense Active des Amateurs d'Armes ASBL

(DAAA) i dva belgijska državljana su smatrala da ovakvo zakonsko rješenje dovodi do različitog postupanja prema osobama koje posjeduju oružje koje je obuhvaćeno tim dvjema kategorijama. Navedno zakonsko rješenje predstavlja mjeru koju su belgijske vlasti poduzele kako bi u svoje pravo djelomično prenijele Direktivu o nadzoru nabavke i posjedovanja oružja³. DAAA i dva belgijska državljana su smatrala da je takvim prenosom povrijeđeno pravo na vlasništvo kao i načela jednakog postupanja, nediskriminacije i zaštite legitimnih očekivanja osoba na koje se Zakon odnosi.

Sud nije usvojio njihov zahtjev, smatrajući da ne postoji zabrana za države članice da predvide da se posjednici poluautomatskog vatrenog oružja koje je prepravljeno za ispaljivanje streljiva bez projektila zabrane. Sud navodi da razmatrana Direktiva zapravo dopušta zadržavanje prethodnih odobrenja za predmetno poluautomatsko vatreno oružje, uključujući i ono koje je prepravljeno isključivo za ispaljivanje streljiva bez projektila, te da države članice o tome trebaju odlučiti.

³ Direktive (EU) 2017/853 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. maja 2017. o izmjeni Direktive Vijeća 91/477/EEZ o nadzoru nabavke i posjedovanja oružja. U međuvremenu je stavljena izvan snage i zamijenjena Direktivom (EU) 2021/555 Evropskog parlamenta i Vijeća od 24. marta 2021. o nadzoru nabavke i posjedovanja oružja.

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija

